

Classificacion dei dialèctes occitans

Domergue SUMIEN
Ais de Provença

Mai d'un especialista prepausan de classificacions diferentas per lei dialèctes occitans, e mai se la classificacion de Bèc (1995 [1963], 1973) es uei la pus vulgarizada. Tanben pron de publicacions fan d'omissions recurrentas subre de varietats fòrça interessantas coma lo sud-vivarés, lo mentonasc o lo judeooccitan. Aquò nos dona l'escasença de cercar lei causas dei divergèncias e de veire dins quina mesura aquelei divergèncias son relatives. Tota classificacion, relativa que relativa, pòt aver un impacte subre lei representacions e dramatizar lo sentiment identitari dei renaissentistas qu'utilizan certanei dialèctes. Contribuís a fargar l'identitat dialectala e jòga un ròtle dins lei chausidas de codificacion e d'estandardizacion. Aicí pretendi pas de fixar una arquitectura definitiva e indiscutibla per la classificacion: prepausi de pistas per trobar una sintèsi equilibrada, per clarificar de tèrmes sovent contradictòris e per desmontar certanei mites identitaris. Lafont (1979, 1996, 1999) a explicat mai d'un còp lo perillh deis "identitats" rigidas que son en generau de construccions artificialas e recentas, sens relacion amb lei donadas objectivas de la lingüística e de l'istòria; pasmens lo mitan renaissentista (o occitanista au sens larg, en comprenent lei classicistas, lei mistralencs, lei bonaudiens e leis escòladaupoïstas) rèsta sovent sord a aqueleis analisis e contunha d'entretenir de mites dialectaus. Certanei defensors dei lengas minorizadas vesinas, subretot de catalans e de ligurs, fabrican tanben de construccions erronèas qu'afèctan l'occitan. Prepausi un apròchi qu'assòcia la sociolingüística amb la dialectologia¹ e que cerca d'apreendre lei donadas dialectalas a l'escala panoccitana.

1. De classificacions diversas

Entre lei publicacions de nòstrei grands dialectològs, prendrai subretot lei classificacions globalas de Ronjat, Bèc, Alhèras e Goebl —amb una sintèsi de Ravièr— e mai lei classificacions pron delicadas dau levant dau domeni per Nauton, Bouvier, Lafont e Dalbera perque an d'incidèncias sus la classificacion globala.

1.1 Frederic Mistral

Mai bèu primier, cau mençonar la classificacion prescientifica de Mistral perque a condicionat una part dei tèrmes e dei representacions qu'encara foncionan uei. Prepausa la lista seguenta de dialèctes e de sosdialèctes² dins *Lo Tresaur dau Felibritge* <*Lou Tresor dóu Felibrige*>³ (TDF, 1879-1886), a l'article *dialècte* <*dialèite*>:

"Lei dialèctes principaus de la lenga d'òc modèrna son: lo provençau, lo lengadocian, lo gascon, l'aquitan, lo lemosin, l'auvernhat e lo daupinenc. Lo provençau a per sosdialèctes: lo rodanenc, lo marseilhés, l'aupenc e lo niçard. Lo lengadocian a per sosdialèctes: lo cevenòu, lo montpelhierenc, lo

¹ Es possible, e mai desirable d'èsser a l'encòp sociolingüista e dialectològ coma Labov o a mostrat dins seis enquistas celèbras (Labov 1972).

² Per comprene lei noms occitans dei dialèctes, lei non-especialistas pòdon consultar l'annèxe 2.

³ Entre cabrons <>, citi lei notacions d'origina que son pas identicas a la nòrma classica o a l'alfabet fonetic internacionau.

tolosan e lo roergàs. Lo gascon a per sosdialèctes: l'armanhaqués, l'ariegès, l'agenès e lo carcinòu. L'aquitan a per sosdialèctes: lo bearnès, lo marensinòt, lo bordelès e lo vasadès. Lo lemosin a per sosdialèctes: lo bas-lemosin, l'aut-lemosin, lo peiregordin e lo marchès. L'auvernhat a per sosdialèctes: lo cantalon, lo limanhier, lo velaiès e lo foresenc. Lo daufinenc a per sosdialèctes: lo briançonès, lo diès, lo valentinès e lo vivarès. Mençonam pas dins aquesta classificacion lei varietats nombrosas que sèrvon de transicions ai dialèctes susnommats e que procedisson deis uns e deis autres, taus coma lo besierenc, lo narbonès, lo carcassès, lo castrès, l'albigès, lo grenoblès, lo tricastin, etc.”⁴

FIGURA 1 – CLASSIFICACION DE MISTRAL: MAPA INDICATIVA

Aquela classificacion (figura 1) divergís pron dei concepcions actualas. Remarcarem que de dialèctes, n’i a sèt segon Mistral, coma lei sèt fondadors dau Felibritge, e que chascun d’aquelei dialèctes ten quatre sosdialèctes. Sabi pas s’es l’azard o s’es la cèrca esoterica d’un equilibri magic per lei nombres. En particular, es susprenent de veire que Mistral destria l’aquitan e lo gascon e qu’inclutz lo carcinòu e l’agenès dins lo gascon. Per còtra, sa presentacion dau lemosin es pron exacta perque repren leis identificacions contemporanèas de Tortolon & Brenguier (1876) per lo sosdialècte marchès e de Chabanèu (1876: 2) per lei sosdialèctes bas-lemosin, aut-lemosin e peiregordin⁵. Sa configuracion dau provençau es uei admissibla solament per lei tres sosdialèctes rodanenc, maritim (sonat *marselhès*)⁶ e niçard. Çò que s’òna l’aupenc, e que vei coma un sosdialècte provençau, representa per lo present una categoria ambigua que seriá la zòna de vesinança dei parlars provençaus maritims dau nòrd (vèrs Forcauquier) e dei parlars vivaroaupencs dau sud (vèrs Dinha e Sisteron). Per quant a un parlar profundament aupenc coma lo briançonès, Mistral lo separa dau provençau “aupenc” e lo classa dins lo *daufinenc* (que correspònd a çò que sonam uei lo vivaroaupenc). La lista de

⁴ “Les principaux dialectes de la langue d’oc moderne sont: le provençal, le languedocien, le gascon, l’aquitan, le limousin, l’auvergnat et le dauphinois. Le provençal a pour sous-dialectes: le rhodanien, le marseillais, l’alpin et le niçard. Le languedocien a pour sous-dialectes: le cévenol, le montpelliérain, le toulousain et le rouergat. Le gascon a pour sous-dialectes: l’armagnacais, l’ariégeois, l’agenais et le quercynois. L’aquitan a pour sous-dialectes: le béarnais, le marensin, le bordelais et le bazadais. Le limousin a pour sous-dialectes: le bas-limousin, le haut-limousin, le périgourdin et le marchois. L’auvergnat a pour sous-dialectes: le cantalien, le limagnien, le velaunien [vellave – n.d.r.] et le forézien. Le dauphinois a pour sous-dialectes: le briançonnais, le diois, le valentinois et le vivarais [vivarois – n.d.r.]. Nous ne mentionnons pas dans cette classification les nombreuses variétés qui servent de transitions aux dialectes sus-nommés et qui procèdent des uns et des autres, tels que le biterrois, le narbonnais, le carcassonnais, le castrais, l’albigeois, le grenoblois, le tricastin, etc.”

⁵ E mai se çò que s’òna *bas-lemosin*, *aut-lemosin* e *peiregordin* se pòt acampar uei dins lo *bas-lemosin* au sens larg, vej. çai sota.

⁶ Çò que Mistral bateja lo *marselhès*, ara se s’òna puslèu lo *maritim*, e mai dins lo movement mistralenc, per exemple dins lei publicacions de l’associacion pedagogica *Lo Provençau a l’Escòla* <Lou Prouvençau à l’Escolo>.

Mistral dei quatre sosdialèctes provençaus —rodanenc, maritim, niçard e aupenc— es demorada populara dins lo movement renaissantista e mai dins la pedagogia: es encara frequent que la citen uei maugrat son ambigüitat subre l’“aupenc”.

En mai d’aquò, certanei segments dau limit de l’occitan èran encara mau coneguts dau temps de Mistral (Brun-Trigaud 1990). Mistral fa dau grenoblés una varietat d’occitan mentre que totei admeton uei que Grenòble es dins lo domeni dau francoprovençau (o arpitan), la lenga vesina. Dins lo TDF, atribuís de còps a l’occitan daufinenc (abreujat en “d.”) de formas tipicament francoprovençalas, per ex. “Frànçi (d.)” dins l’article *França* <*Franço*>. Mistral sembla d’ignorar la descobèrta dau francoprovençau per Ascoli dempuei 1873. Per còntre fornís gaire de documentacion per lei zònas realament occitanas dau Creissent, dei Valadas Occitanas e d’Aran, probable perque la documentacion li mancava. Aqueleis aproximacions dialectalas devon pas minimizar la granda valor dau TDF que rèsta un diccionari tras que preciós.

1.2 Juli Ronjat

Ronjat, a la fin de sa *Grammaire [h]istorique des parlers provençaux modernes* (1930-1941, que d’ara enlà l’abreujarai en “Rj”), fornís lo primier grand expausat scientific e globau sus lei dialèctes occitans (Rj: § 845-856). En acòrdi amb Tortolon (1890), Ronjat abat lo dògma dei filològs parisencs de la fin dau sègle XIX coma Gaston Paris e Paul Meyer que pretendián que lei limits dialectaus existissián pas e que, en fàcia dau francés, se podíá pas dessenhlar de territòris precis per lei lengas romanicas minoritàrias. En rompedura amb aquela vision, Ronjat prepausa una classificacion dialectala (figuras 2 e 3) dintre l’occitan (Rj: § 9-11 per lo Creissent, § 845-856 per la rèsta).

Ansin, Ronjat establís cinc grands dialèctes fundamentaus que uei totei leis especialistas leis accèptan e lei reprenon, amb l’excepcion notabla de l’auvernhat-lemosin que sovent, ara, lo partisson en separant l’auvernhat e lo lemosin. La classificacion de Ronjat rèsta encara una primiera referéncia au Centre d’Ensenhament e de Recèrca d’Òc (CERÒC) de l’Universitat de la Sorbona a París⁷.

Ronjat escriu dins lo tèxt *creissent* (“*croissant*”) amb una minúscula. Ara l’usatge escrich pòrta pus logicament *Creissent* amb una majúscula perque es un territòri unic que demanda que lo tractem coma un nom pròpri (Bèc 1963, Brun-Trigaud 1990).

Lo limit lingüistic de l’occitan, segon Ronjat, es aperiáquí lo que s’acèpta uei en generau, levat quauqueis esitacions lònge dau limit dau nòrd-èst. Coma grand lingüista professionau, Ronjat assumís completament l’existéncia de la lenga francoprovençala. Atribuís lo grenoblés au francoprovençau (Rj: § 12) mai s’engana encara per quauquei parlars locals frontaliers que la recèrca actuala lei distribuís ara pus clarament entre l’occitan e lo francoprovençau (vej. en particular Tuailon 1964, 1972).

⁷ Lo programa deis estudis dau CERÒC (2008: 2) garda la lista de Ronjat mai n’actualiza lei noms dei dialèctes: “Se destria generalament lei grandeis aïras dialectalas següentas : — lo vivaroaupenc o anfiçòna (forma típica: *chantaa* ‘cantada’); — l’arvernolemosin (*chantada*); — lo provençau (*cantada*, article plurau *lei*); — lo lengadocian (*cantada*); — lo gascon (*cantada*, article masculin *eth*, femenin *era*), que certanei lingüistas lo considèran coma una entitat lingüistica autonòma (*harìa* ‘farina’ e non *farina* coma dins la rèsta dau domeni).” [“On distingue généralement les grandes aires dialectales suivantes : — le vivaro-alpin ou amphizone (forme typique : *chantaa* ‘chantée’); — l’arverno-limousin (*chantado*); — le provençal (*cantado*, article pluriel *li*); — le languedocien (*cantado*); — le gascon (*cantade*, article masculin *eth*, féminin *ere*), que certains linguistes considèrent comme une entité linguistique autonome (*harie* ‘farine’ et non *farino* comme dans le reste du domaine).”]

FIGURA 2 - CLASSIFICACION DE RONJAT: TABLÈU

Coma Ronjat, se dona quora lo nom de la varietat lingüistica, quora lo toponim correspondent.
Se reproduitz lei nombres e lei letras dau plan de Ronjat (Rj: § 845-856).
Entre parentèsis cairadas [/] se tròban de precisions que venon pas de Ronjat.

A. provençau (lo <i>provençau</i> au sens larg es tot l'occitan)			α. rodanenc β. mediterranèu [uei: "maritim"] (δ. Forcauquier: transicion dau mediterranèu vèrs lo vivaroaupenc) γ. Niça
B. lengadocian-guianés [uei: "lengadocian"]	1. lengadocian orientau		β. Alès γ. Montpelhièr δ. Lodeva
			ε. Besièrs (transicion entre lengadocian orientau e occidentau)
	2. lengadocian occidentau		ζ. Narbona η. Carcassona θ. Tolosa (1. País de Foïs, 2. Capcir [uei classat dins lo catalan], 3. Tolosa)
			ι. Albigés κ. Montalban o Bas Carcin
			λ. Agenés
		3. guianés	μ. Roergue ν. Gavaudan (transicion vèrs l'auvernhat-lemosin)
			ξ. Carcin ο. Orlhac π. Sarladés ρ. Brageiragués (transicion vèrs l'auvernhat-lemosin)
			ετ. Vivarés Sud (transicion vèrs l'auvernhat-lemosin e Vivarés Nòrd)
			α. Coseran β. Luishon γ. Lomanha δ. centre de la part orientala ε. Bigòrra ζ. Bearn η. Baiona e Lanas θ. nòrd-oèst
C. aquitan [uei: "gascon"]	auvernhat	1. auvernhat dau nòrd	δ. Embèrt ε. extrèm nòrd (Riam, Tièrn, Clarmont) ζ. auvernhat mejan (Vinzèla)
		2. velaiés e auvernhat dau sud	β. Velai (sens Sinjau) (transicion vèrs l'aupenc-daupinenc) γ. auvernhat dau sud
		3. lemosin	η. Marcha (transicion vèrs l'auvernhat dau nòrd)
			θ. aut-lemosin (ι. Nontron) (κ. Peiregòrd)
			λ. bas-lemosin (Briva, Tula) (μ. nòrd-èst dau bas-lemosin: Ussèl; transicion vèrs la Marcha e l'auvernhat mejan)
D. auvernhat-lemosin	auvernhat	1. aupenc	β. Menton e Fontan (transicion vèrs lo provençau) [uei Fontan se classa dins lo roïasc] γ. Piemont [sud dei Valadas Occitanas] δ. vaudés [nòrd dei Valadas Occitanas] ε. Prajalats (transicion entre vaudés e Cairàs) ζ. Cairàs η. Barçiloneta θ. Briançonés e Oesen ι. Gapencés κ. Trièvas (transicion entre aupenc e daupinenc)
		2. daupinenc	λ. sud-daupinenc μ. nòrd-daupinenc (1. auta vau de Droma; 2. bassa vau de Droma; 3. Valentinés Nòrd)
		3. vivarés	ν. Vivarés Nòrd ξ. Velai dau Nòrd-Èst (Sinjau) e Forés dau Sud-Oèst

NB

- **Creissant**: transicion entre l'occitan e lo francés

- Proximitat assumida amb lo **catalan**

FIGURA 3 - CLASSIFICACION DE RONJAT: MAPA⁸

1.3 Pèire Bèc

Après Ronjat, lo segond trabalh panoccitan de classificacion que s'es impausat es aqueu de Bèc dins leis edicions successivas de *La langue occitane* de 1963 a 1995 amb de cambiaments leugiers. Retendrem subretot la darriera edicion (Bèc 1995, vej. p. 11 per lo Creissent, pp. 32-56 per la rèsta.). I cau ajustar aqueleis estudis pus precis e destinats ais especialistas que son “Per una dinamica novèla de la lenga de referéncia...” (Bèc 1972) e lo *Manuel pratique d’occitan moderne* (Bèc 1973). Bèc s’interessa mai que mai a l’organizacion dei dialèctes a escala granda, pus precisament a l’escala dau diasistèma, e detalha pas tant lo nivèu locau (figuras 4 e 5).

⁸ Sus lei mapas, lei ponchs negres representan lei vilas de mai de 100 000 estatjants. S’indica lei noms de vilas sus la mapa de la figura 15.

FIGURA 4 - CLASSIFICACION DIALECTALA DE BÈC: TABLÈU

<i>grops dialectaus</i>	<i>dialèctes</i>	<i>sosdialèctes</i>
nòrd-occitan	lemosin	- bas-lemosin - (...) - marchés
	auvernhat	- bas-auvernhat - aut-auvernhat
	vivaroaupenc (nommat inicialament <i>provençau aupenc</i> , puei <i>aupenc</i>)	- (...) - occitan cisaupenc (Valadas Occitanas) - bas-aupenc
	lengadocian	- lengadocian meridionau o pirenenc (centrau, tolosan, foissenc, donasanenc, narbonés) - lengadocian septentrionau (roergàs, gavaudanés, orlhagués) - lengadocian occidentau (agenés, carcinòu, albigés) - lengadocian orientau (besierenc, montpelhierenc, cevenòu)
occitan meridionau (nommat inicialament <i>occitan mejan</i>)	provençau	- rodanenc - maritim o centrau - niçard
	gascon	—
gascon	gascon	—

NB
- **Creissent**: transicion entre l'occitan e lo francés
- Proximitat assumida amb lo **catalan**

FIGURA 5 - CLASSIFICACION DIALECTALA DE BÈC: MAPA

I a pas de divergència extraordinària entre Bèc e Ronjat. Se Bèc prepausa d'identificar de grops de dialèctes, manten pasmens lei dialèctes de basa de Ronjat franc de l'auvernhat-lemosin que partís en dos dialèctes distints. Bèc formaliza lo concèpte de *nòrd-occitan* qu'Alibèrt (1935: xiv) l'aviá ja suggerit quand parlava vagament dei "regions nòrd-occitanas". Dins la forma, Bèc cambïa quauquei tèrmes de Ronjat: l'*aquitan* ven lo *gascon* e l'*aupenc-daufinenc* ven lo *vivaroaupenc*. Uei lo jorn, lei tèrmes *gascon* e

vivaroaupenc senhorejan dins l'usatge occitanista: lo format dau libre *La langue occitane*, qu'es un manua de vulgarizacion d'una colleccion populara, lei "Que sais-je?", explica aqueu succès. Lo tèrme *aquitan* a jamai agut de succès; es possible que Ronjat l'utilizava per conciliar lei sentiments regionaus distints dei bearnés e dei gascons. Per lo *vivaroaupenc*, inicialament Bèc diguèt *provençau aupenc* (Bèc 1963), puei *aupenc* o *daupinenc*⁹ (Bèc 1972 [2002: 353], 1973: 17) avans d'espandir *vivaroaupenc* (per ex. Bèc 1978: 42, 1995: 40). Certaneis autors an gardat lo nom d'*aupenc*, en particular Martèl (1983). Mai Bèc, fin finala, a preferit de nommar *aupenc* ren que la part orientala dau *vivaroaupenc*, aquela que se tròba dins leis Aups. Notarem qu'a Lafont li agrada de dire *provençau aupenc* per la zòna deis Aups (l'èst dau *vivaroaupenc* e non pas tot lo *vivaroaupenc*).

FIGURA 6 - ESTRUCTURACION SUPRADIALECTALA DE BÈC: TABLEU

aquitanopirenenc	- gascon - lengadocian pirenenc (tolosan, foissenc, carcassés, donasanenc, màger part dau narbonés) - catalan
occitan centrau o mejan (inicialament dins l'aquitanopirenenc)	= la màger part dau lengadocian, sens lo lengadocian pirenenc
arvernòmediterraneu	- nòrd-occitan (lemosin, auvernhat, vivaroaupenc) - provençau

FIGURA 7 – ESTRUCTURACION SUPRADIALECTALA DE BÈC: MAPA

Bèc (1995 [1963] e subretot 1972, 1973) ajusta una segonda classificacion, dicha *estructuracion supradialectala*, amb d'agropaments diferents, segon de critàis diferents, dins

⁹ Eviti lei formas *daupinés*/dalfinés** e *delfinés**. Sembla pus autentic de dire *daupinenc/dalfinenc* coma Mistral (<*dóufinen*>, TDF), coma lei felibres dau Daupinat (<*Armagna dóufinen...*>, 1885, 1886) e coma German Guichard (Germain Guichard, 1889, <*Uno pugna de proverbes doufinens e de coumpareisous des Trièvas*>, Grenòble: impr. F. Allier). Vej. la bibliografia abondosa que J.C. Rixte fornís dins son edicion de Mostier (2007).

un ensems pus larg ont l'occitan e lo catalan compausan un diasistèma comun sonat *occitanoromanic* (figuras 6 e 7).

Una primera version (Bèc 1963) reconeissiá solament l'arvèrnomediterranèu e l'aquitanopirenenc. Una segonda version (Bèc 1972: 354, 1973: 18) despartís l'ancian “aquitanopirenenc” entre l'aquitanopirenenc propriament dich e l'occitan centrau; e mai intègra lo catalan dins l'aquitanopirenenc, amb tota la rason dau mond, çò que reforcís la coesion dau grop *occitanoromanic* a l'escala de la Romània.

1.4 Xavier Ravièr

Ravièr (1991) repren essencialament la classificacion de Bèc dins un article de sintèsi fòrça clar dau *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Una deis innovacions de Ravièr (p. 91) es de i precisar clarament lei sosdialèctes dau gascon que Bèc lei mençonava pas: gascon occidentau, gascon orientau e gascon pirenenc. Per còtra l'esquèma de Ravièr dona gaire de precisions subre lei sosdialèctes dau nòrd-occitan e s'acontenta de dire que i a lo lemosin, l'auvernhat e lo vivaroaupenc, en contunhant ansin, coma Bèc, de fornir de detalhs sustot per lo sud-oèst.

1.5 Joan Glaudi Bouvier

FIGURA 8 – LO PROVENÇAU SEGON BOUVIER

Joan Glaudi Bouvier (1978) s'es especializat dins lei varietats orientalas de l'occitan e leis a descrichas menimosament a través de son trabalh de direccion de l'Atlàs Lingüistic de Provença (ALP, 1975-1986). Insistís sus la coeréncia d'aquel ensems e borrola lei classificacions anterioras. Aquí ont Ronjat e Bèc veson dos dialèctes orientaus ben distincts, lo vivaroaupenc au nòrd-èst e lo provençau au sud-èst, Bouvier i veï un grand ensems coesionat que lo sòna globalament *provençau*. Ça que la admet la dicotomia intèrna entre çò que nomma lo *nòrd-provençau* (çò es lo vivaroaupenc) e lo *sud-provençau* (çò es lo provençau au sens estrech). La divergècia es superficiala tocant lei tèrmes. La divergècia vertadièra pertòca leis agropaments de dialèctes. Per Bouvier, lo “grand” provençau (inclusent, donc, lo vivaroaupenc) es primordiau, e mai s'empacha pas d'admetre tanben leis agropaments de Bèc en nòrd-occitan, sud-occitan e gascon. Tanben, la focalizacion orientala de Bouvier se prolònga en defòra dau domeni occitan bòrd que dona fòrça detalhs subre lei zònas de

transicion entre lo “provençau” au sens larg e lo francoprovençau. Lei centres d’interès de Bouvier s’explican en partida per lo domeni d’enquista de d’ALP que cuerb de ponchs d’enquista francoprovençaus, mai pas lei ponchs de transicion a l’oèst vèrs lo lengadocian e l’auvernhat, ja tractats dins l’ALLOr e l’ALMC (nimai, a l’èst, lei Valadas Occitanas, tractadas dins l’ALEPO). Ansin la connexion occitan-francoprovençau poiriá semblar pus importanta que la connexion occitan-catalan. Pasmens Bouvier afortís ben clar la plaça dau provençau dins la lenga occitana e contèsta pas l’afinitat amb lo catalan.

La lista dei sosdialèctes provençaus de Bouvier seriá formalament un pauc similara a aquela de Mistral, amb l’excèpcion importanta dau vivarodaufinenc que Mistral ne parla pas.

1.6 Robèrt Lafont

Lafont, dins sa *Phonétique et graphie du provençal* (1951), e pus particularament dins *L’ortografia occitana: lo provençau* (1972), ja fasiá servir una classificacion qu’èra parcialament convergenta amb aquela de Bouvier. Dins la version de 1951 (p. 3-4), destriava sèt varietats de provençau: *rodanenc*, *maritim*, *centrau*, *aupenc*, *aupenc dau Nòrd*, *niçard* e *mentonasc*. Dins la version de 1972, identificava pus clarament cinc varietats: lo *rodanenc*, lo *centrau* (çò es lo maritim o lo mediterraneu), lo *niçard*, l’*aupenc* (pendís occidentau deis Aups, dins l’estat francés) e lo *cisaupenc* (pendís orientau deis Aups o Valadas Occitanas, dins l’estat italian). La classificacion de Lafont èra mai que mai culturala e practica. Seguiá un objectiu de lingüística aplicada —l’ortografia— e benlèu cercava pas de resòuver de questions de dialectologia estricta.

1.7 Pèire Nauton

Nauton (ALMC, 1964, 1974) vei lo domeni vivaroaupenc coma una vasta transicion de l’occitan vèrs lo francoprovençau e li dona lo nom sistematic d’*anfizòna* (“*amphizone*”). Lo tèrme es restat e uei conven de l’escriure *Anfizòna* amb una majuscula perque fonciona coma un toponim; demanda lo meteís tractament que per *Creissent*. A partir d’aqueu nom de domeni, quauquei lingüistas utilizan lo nom o l’adjectiu *anfizonic* (“*amphizonique*”) per nommar lo vivaroaupenc (Chambon 1996). Lei tèrmes *Anfizòna* e *anfizonic* an ges de referéncia istorica o identitària e rèstan desconeguts dins lo movement renaissentista, de tau biais qu’es impossible de se far comprene se se declara “parlo anfizonic”. Es un tèrme un pauc susprenent perque lo vivaroaupenc se pòt pas definir tan facilament coma un dialècte de transicion. Rèsta un dialècte profundament occitan. Lei trachs que parteja tipicament amb lo francoprovençau son ben reaus mai son pas tan nombrós ni solament impressionants. Son: 1° la casuda de *d* intervocalica venent d’una *τ* latina (*parlaa* per *parlada*); 2° la desinéncia *-o* a la primera persona dau singular (*parlo* per *parle*, *parli*); 3° lei formas lexicalas *dissande*, *eissubliar* que son pròchas dau francoprovençau *dessando*, *èssoubliar*¹⁰ e que se distinguisson dei tipas occitans majoritaris *dissabte*, *oblidar*. Aquelei trachs sufison pas per isolar lo vivaroaupenc dins lo diasistèma occitanoromanic: lo tipe *parlaa* se retròba dins l’èst dau Creissent e de Forés (Reichel 1991: 54-56), de cas divers d’amudiment ancian de *τ* latina intervocalica tràversan lo diasistèma (per ex. latin *RUTĒNICU* > lengadocian *Roergue*) e la primera persona en *-o* caracteriza una part dau catalan. Donc lo tèrme *Anfizòna* sembla un pauc exagerat per exprimir lo gra d’afinitat amb lo francoprovençau.

¹⁰ Per lo francoprovençau, utilizi l’ortografia de referéncia B (ORB) de Domenico Stich.

1.8 Joan Felip Dalbera

Dalbera (1986) concentra son treball dins lo departament deis Aups Maritims. Ne parlarem aici perque aqueu territòri, a l'extrèm orient d'Occitània, a una particion dialectala qu'entraïna de consequéncias sus l'ensem de la classificacion. Dalbera i destaca tres domenis fundamentaus:

- L'*aira roiasca*, dins la vau de Ròia, a l'èst dau departament. Tornarem çai sota sus aquela varietat fòrça interessanta qu'es un pònt entre l'occitan e lo nòrd-italian (ligur).

- L'*aira gavòta*, dins lo nòrd e lo centre deis Aups Maritims, amb una poncha meridionala que va fins en riba de mar, a Menton. Dalbera sòna *gavòt* tot çò que representa lo dialècte vivaroaupenc dins leis Aups Maritims¹¹.

- L'*aira maritima*, dins lo sud-oèst e lo sud dau departament, en incluent Niça. Dalbera qualifica de *maritims* totei lei parlars que representan çò que Ronjat e Bèc sònan lo *provençau* e que Bouvier sòna lo *sud-provençau*. Lo "*maritim*" segon Dalbera es donc l'addicion de çò qu'apelam pus abitualament lo *provençau niçard*, a l'entorn de Niça, e dau *provençau maritim*, a l'oèst de Niça e fins a Marselha.

1.9 Jacme Alhèras

FIGURA 9 – CLASSIFICACION D'ALHÈRAS

Enfin, Alhèras (2001: 222-231) prepausa una classificacion de compromés entre mai d'un model anterior. Garda de Bouvier la concepcion larga dau *provençau* qu'englòba tot l'occitan orientau. Per la rèsta de l'occitan, repren a la gròssa la classificacion de Ronjat.

¹¹ De costuma, *gavòt* es lo nom que se dona a l'aupenc sus lo pendís occidentau deis Aups (estat francés). Lo *gavòt* se parla donc pas solament dins una part deis Aups Maritims mai tanben dins una part deis Aups d'Auta Provença e dins leis Auts Aups.

Pasmens l'*auvernhat-lemosin* de Ronjat pren amb Alhèras lo nom d'*arvèrnolemosin*, çò qu'es pus confòrme ais abituds dei noms compausats de tipe *XoY*. Lo presenta coma un equivalent dau *nòrd-occitan*, tèrme qu'Alhèras tròba tròp germanic. Es aquí qu'Alhèras trebola la terminologia perque, dins sa concepcion dau *nòrd-occitan*, exclutz lo vivaroaupenc mentre que Bèc, qu'a creat lo tèrme, l'inclutz.

1.10 Hans Goebel

En fasant servir la dialectometria, Goebel (2002; tanben 2003a e 2003b représ dins Gleßgen 2007: 84-85) dessenha de mapas de la Galloromània que mòstran lo resultat de la mesura dei distàncias a escala granda en se basant sus l'ALF. Goebel destria quatre grops en occitan: lo *gascon*, lo *lengadocian*, lo *nòrd-occitan* e lo *provençau*. Aqueu trabalh confirma de manera utila, amb de metòdes diferents, l'existéncia d'ensembles que d'autrei lingüistas leis an tanben evidenciats. En variant lei critàris d'analisi, Goebel senhala l'existéncia dau *Creissant*; tanben mòstra que i a una variacion locala pron importanta dintre lo *nòrd-occitan*, çò que relativiza benlèu la coesion dau *nòrd-occitan* (çò qu'anam veire çai sota).

2. La classificacion dialectala: assai de sintèsi

Prepausi ara una sintèsi (ja esbossada dins Sumien 2006: capítol VIII) mai que mai per equilibrar la presentacion dei dialèctes e sosdialèctes e per estabilizar certanei tèrmes (vej. figuras 10, 11, 12 e annèxe 1).

Vesèm que la terminologia càmbia terriblament d'un autor a l'autre. Poiriam comprene Dalbera (1986: 6) quand ditz que "leis apelacions en elei meteissas an gaire d'importància en parlant lingüisticament: son ren que d'etiquetas [...], pus interessant es de saupre çò que recuerbon"¹². Lo problèma deis etiquetas se pausa pasmens: l'introduccion d'un gra rasonable de formalisme terminologic permetrà de facilitar la comunicacion tecnica e d'evitar leis ambigüitats. Totei lei camps de la recèrca an de besonh de se sarrar d'una terminologia establa e inequívoca.

De segur, aquel esquèma que presenti se pòt melhorar. Doni per cada varietat una seleccion de trachs tipics o distintius que son ben coneguts, sens far una descripcion exhaustiva (auriá sa plaça dins un manua de dialectologia occitana que rèsta de crear, en s'inspirant d'aqueu de Veny [1993] en catalan o d'aqueu de König [1978] en alemand).

La classificacion dialectala se resumís ansin:

- (1) *nòrd-occitan*
 - (1-a) *lemosin*
 - (1-b) *auvernhat*
 - (1-c) *vivaroaupenc*
- (2) *sud-occitan*
 - (2-a) *provençau*
 - (2-b) *lengadocian*
- (3) *gascon*
- (4) *catalan* (lenga per elaboracion, separada sociologicament de l'*occitan*)
 - (4-a) *catalan orientau* (rosselhonés, centrau, balear, alguerés)
 - (4-b) *catalan occidentau* (*nòrd-occidentau*, *valencian*)

¹² "Les appellations en elles-mêmes n'ont guère d'importance, linguistiquement parlant: ce ne sont que des étiquettes [...], plus intéressant est de savoir ce qu'elles recouvrent".

(1) Lo grop NÒRD-OCCITAN compren lo lemosin, l'auvernhat e lo vivaroaupenc. An questionat l'existéncia d'aqueu grop e l'an sospechat d'èsser un concèpte forra-borra (Chambon & Olivier 2000). Se se definís lo nòrd-occitan ren que per lo trach unenc de *cha* (en luòc de *ca*) e *ja* (en luòc de *ga*), d'efiech, aquò es pas ges sufisent per ne far un grop dialectau; e comprenèm que lo nòrd-occitan siá absent de la classificacion de Ronjat o ateunat dins lei proposicions d'Alhèras e Bouvier. Inversament, d'unei que i a valorizan fòrça l'isoglòssa *cha/ca* e parlan d'un *lengadocian nòrd-occitan* per caracterizar la zòna minoritària dau dialècte lengadocian que se tròba dau costat de *cha* (gavaudanés e sud-vivarés) (Molin s.d.: 7-9). Poiriam “sauvar” eventualament lo nòrd-occitan se lo vesiam pas mai coma un grop compacte mai coma un *gradient de septentrionalitat*¹³, valent a dire coma una succession d'isoglòssas que s'acomolan dins la mitat septentrionala d'Occitània. Es espectacular d'observar lei successions d'isoglòssas parallèlas dins lo Puèi Domat (Reichel 1991), en Droma (Bouvier 1976) o subre lei mapas inspiradas de l'ALF e de l'ALAL (Alhèras 2001: 222-223 mapa 20, 226-227 mapa 23; e especialament Brun-Trigaud & al. 2005). Citem aqueleis isoglòssas que delimitan de zònas caracteristicas dins lo Nòrd.

α) La zòna dau pas ancian de *ca* vèrs *cha* e de *ga* vèrs *ja*: dessenha en teoria l'espaci maximau dau nòrd-occitan.

β) Lei zònas de reduccion dei diftongs en vocalas simplas, coma [aw/ɔw > o], [aj/ej > e] (Brun-Trigaud & al. 2005: 291 [*chausa*]).

γ) La zòna de l'alteracion de /s/ davant /p/, /t/, /k/, coma dins *pasta* ['pastɔ > 'pa:tɔ], *escòla* [es'kɔlɔ > ej'kɔlɔ]: engloba l'aut-lemosin, lo nòrd-auvernhat e una franja prima au nòrd dau vivaroaupenc (Brun-Trigaud & al. 2005: 207 [*escota*, *rastèl*], 233 [*escruiure*]).

δ) Lei zònas ont la distincion entre singular e plurau —tocant lei noms e leis adjectius— se fa mejançant l'alternància de vocalas, l'alternància entre vocalas e diftongs o l'alternància d'accent tonic. Per exemple *pala~palas* ['palɔ~'pala(:), 'palɔ~pɔ'la(:)]; *òme~òmes* ['ɔme~'ɔmej, 'ɔmɛ~'ɔmij]; *chapèl~chapiaus* [tsɔ'pe~tsɔ'pjaw, tsɔ'pe~tsɔ'pjo].

ε) Leis zònas de l'usança generalizada d'un pronom personau subjècte proclitic (per exemple *al parla / au parla per parla*): engloban una franja septentrionala dau nòrd-occitan (Rj: § 771, § 503-β, § 503-δ; Brun-Trigaud & al. 2005: 80, 186-187, 331).

ζ) La zòna de l'article definit masculin *le* en luòc de *lo* se tròba tanben dins una franja mai o mens septentrionala.

η) La zòna de la tendéncia a amudir *s* [z] venent d'una *D* latina intervocalica, en particular per lo mot emblematic *suar* (= *susar* < lat. *SUDĀRE*): engloba lo nòrd-occitan levat lo sud-auvernhat; engloba tanben la Provença Orientala.

θ) La zòna probabla, mai que son isoglòssa l'an jamai dessenhada amb exactitud, de la nasalizacion completa (*dança* ['dãsɔ] en luòc de ['dansɔ, 'da'nsɔ]). Conten de zònas pus reduchas ont certanei vocalas nasals se son neutralizadas: /ɛ/+ /ẽ/+ /ĩ/ > /ẽ/; /ɔ/+ /ũ/ > /õ/. Es lo cas a l'entorn de Rumans, dins una part dau nòrd-auvernhat e dins lo Creissent.

ι) La zòna de preferéncia de *me* a *ieu* après una preposicion, dins una part septentrionala dau nòrd-occitan: *amb me* per *amb ieu* (Brun-Trigaud & al. 2005: 288).

κ) Quauqueis airas de preferéncia lexicala o morfologicolexicala participan tanben au gradient de septentrionalitat: *chaul* per *caulet* (Brun-Trigaud & al. 2005: 92), *achaptar* per *crompar*¹⁴ (Brun-Trigaud & al. 2005: 170), *si* per *se* (*si venes* per *se venes*, Brun-Trigaud & al. 2005: 171), *asne* per *ase* (Brun-Trigaud & al. 2005: 291), *avena* per *civada* (Brun-Trigaud & al. 2005: 304), benlèu *peisson* per *peis* ont lo tipe *peisson* va luenh vèrs lo sud (Brun-Trigaud & al. 2005: 296).

Lei fenomèns (β), (γ) e (θ) tendon a aumentar la proporcion dei sillabas dobèrtas dins una partida dau domeni nòrd-occitan, coma en francoprovençau e en francés.

¹³ De segur, m'inspiri dau *camp gradient de gasconitat* de l'ALG (mapa 2531).

¹⁴ Sens tenir còmpte dau francisme *achetar** (< fr. *acheter*) que s'impausa vèrs lo Corredor Rodanenc.

Es pas evident de demostrar qu'aqueu gradient vendriá d'una influéncia perturbatritz e massissa dau francés (en defòra dau cas particular dau Creissent). Conven de se mesfisar d'aqueu prejutjat anti-nòrd-occitan qu'analisarem çai sota (seccion 7.3). Lo fenomèn *ca* > *cha* e *ca* > *ja* (α) es fòrça ancian: remonta a una innovacion dau latin tardiu a partir de la metropòli prestigiosa de Lion (Chambon & Olivier 2000). La construccion *amb me* (ι) es una conservacion venerabla de l'occitan medievau e se sarra tant dau catalan (*amb mi*, *a mi*) coma dau francés (*avec moi*, *à moi*). Lei fenomèns de la reorganizacion dau plurau (δ) e de l'article *le* (ζ) an pas de relacion evidenta amb lo francés e s'explicaràn pus simplament per un reequilibratge intèrne d'estructuras que rèstan purament occitanas (vejatz çai sota, 1-b, nòrd-auvernhat, e la nòta). Lo fenomèn *cha*, *ja* (α) e lo pronom subjècte proclitic (ϵ) se retròban amb de gras divers dins de varietats romanicas pus orientalas qu'an jamai conegut la subordinacion au francés, coma lo nòrd-italian e lo retoromanic. Senhalem tanben que quauquei tendéncias sarran lo nòrd-occitan tant dei lengas iberoromanicas coma dau francés: un fenomèn coma l'afebliment de /s/ en fin de sillaba (γ) se retròba dins l'espanhòu d'Andalosia e d'America; la nasalizacion completa (θ) caracteriza lo portugués. Après aver dich aquò, s'agís pas de negar que i a certanei ponchs comuns amb lo francés, mai lei cau considerar coma banaus e conven de leis exagerar pas: dins lo continuum de la Romània, es completament naturau que l'occitan dau nòrd aja certaneis afinitats amb lo francés, coma l'occitan dau sud-oèst n'a amb la peninsula Iberica e coma l'occitan orientau n'a amb Itàlia. Per còntre, d'imaginar que lo nòrd-occitan seriá lo produch d'una francizacion, aquò es una vision suspècta, purista e inutilament complèxa dau ponch de vista estructurau.

(1-a) Lo dialècte *lemosin* se caracteriza per la neutralizacion dei fonèmas / ϵ /~/e/ en un sol fonèma /e/; per l'amudiment de la màger part dei consonantas finalas; per l'amudiment de /s/ en fin de sillaba e l'alongament compensatòri de la vocala precedenta amb lo desenvolopament fonematic d'una sèria de vocalas lòngas opausadas ai vocalas brèvas (*la masada* [lɔ mɔ'zadɔ] ~ *las masadas* [la: mɔ'zadɑ:]); per lo tipe *pair* ['paj], *mair* ['maj], *frair* ['fraj], pròche dau gascon, en luòc de *paire*, *maire*, *fraire*; e per un usatge de l'enonciatiu *que* similar a aqueu dau gascon. Sembla de i aver una tendéncia a uniformizar totei lei roticas en /r/ (o en /R/)¹⁵.

Lei sosdialèctes son lei següents.

- L'*aut-lemosin*, qu'ocupa la granda majoritat dau domeni, generaliza l'amudiment de /s/ en fin de sillaba, lo pas de /l/ a /w/ en fin de sillaba e tend a desplaçar l'accent tonic en foncion de l'estructura dei sillabas (per ex. *las masadas* [la: mɔ'zadɑ: > la: mɔzɔ'dɑ:]). Lei tres subdivisions de l'*aut-lemosin* son lo *lemosin creissentés*¹⁶ tot au nòrd, lo *lemosin peiregordin* tot au sud-oèst (dins lo nòrd de Peiregòrd)¹⁷ e, entre aquelei doas varietats, çò que prepausi de sonar lo *lemosin centrau* a l'entorn de Lemòtges.

- Lo *bas-lemosin*, acantonat au sud-èst a l'entorn de Briva e Tula, consèrva /s/ davant /p/, /t/, /k/, /f/ (?), /fʃ/ e manten /l/ en fin de mot.

¹⁵ Per la reparticion dialectala dei roticas [r, rr, R, ʀ, d], i a encara una part d'incertitud e leis indicas que doni dins tot aqueste article son de prene amb prudéncia. Lei publicacions scientificas se còntradison. D'unei que i a fan una notacion aproximativa dei roticas e certaneis atlàs lingüistics presentan de problèmas ben coneguts. La gramatica de Ronjat, qu'es tan precisa en generau, fa una presentacion un pauc escura sus la question (Rj: § 54). Dins la notacion qu'utilizi aici, seguissi leis abituds dei lingüistas occitanistas e italianistas: [rr] es una vibranta apicoalveolara ("r rotlada lòngra") e [r] es una bateganta apicoalveolara ("r rotlada brèva"). Se cau avisar que lei lingüistas catalanistas remplaçan la notacion [rr] (vibranta) ~ [r] (bateganta) per la notacion [r] (vibranta) ~ [r] (bateganta).

¹⁶ Tortolon e Brenguier (1976) li dison *sosdialècte marchés* ("sous-dialecte marchois"), pasmens lo sud de la Marcha es pas dins lo Creissent.

¹⁷ Peiregòrd se repartís entre lo *lemosin peiregordin* au nòrd e lo lengadocian *brageiragués* o *sarladés* au sud. Lo tèrme *lemosin peiregordin* es mens ambigu que *peiregordin* solet.

(1-b) Lo dialècte auvernhat tend a far una transfonologizacion dau pareu è /ɛ/ ~ e /e/ vèrs un pareu è /e/ ~ e /ə/ o ben è /e/ ~ e /ɪ/ (en o disent autrament, lo fonèma originari /ɛ/ es devengut /e/ mentre que lo fonèma originari /e/ es devengut /ə/ o /ɪ/). Tanben tend a generalizar la palatalizacion dei consonantas davant /i/ e /y/; coneis dins tot lo domeni lo passatge de CT latina o de HT germanica a *it/t* (*fait, nuèit, agaitar, punt*); tend a amudir lei consonantas finalas; tend a amudir /s/ en fin de sillaba; generaliza la terminason femenina *-èira* (en essent variable lo masculin: *-èir, -ièr* o *-èr*); lei produchs de LL latina geminada en fin de mot son variables (/l/, /x/ o amudiment) mai en tot cas abotisson pas jamai a /w/. Sembla de i aver una tendéncia a uniformizar totei lei roticas en /r/ (o en /ʀ/), pasmens de parlars coma aqueu de Vinzèla¹⁸ (Dauzat 1899, 1915) coneisson una distincion intervocalica /ʀ/~ /ɹ/ que ramenta lo montpelhierenc e lo provençau.

Lo limit entre l'auvernhat e lo lemosin penètra luenh a l'interior de Lemosin mai es malaisat de lo dessenhamb amb precision. L'auvernhat engloba maitot lo sud de Borbonés (la part nòrd parla francés) e l'oèst de Velai (la part èst, vèrs Sinjau, parla vivaroaupenc). La zòna d'Orlhac es istoricament en Auvèrnhe mai es de dialècte lengadocian.

Lei sosdialèctes son lei següents.

- Lo *nòrd-auvernhat*¹⁹ preferís la distincion fonologica è /e/ ~ e /ə/. Generaliza l'amudiment de /s/ en fin de sillaba. Fa una distincion entre *a* tonica realizada [a], *a* pretonica realizada [ɐ] e *a* pòstonica realizada [ɔ], mai *-as* pòstonica se realiza [a] (*la maseda* [lɔ mɐ'zədə] ~ *las masedas* [la mɐ'zədə]). Tend a reduire lei diftongs descendents en monoftongs. Utiliza mai que mai de preterits amb una sequéncia *-èt-* dins l'ensem dau paradigma (tipicament: 1 *parlète/parlèi*, 2 *parlètes*, 3 *parlèt*, 4 *parlètem*, 5 *parlètetz*, 6 *parlèton*) e coneis pus localament lo preterit en *-èr-*. Generaliza l'article definit masculin *le* en luòc de *lo*²⁰. Dins lo nòrd-auvernhat se pòt destriar: 1° l'*auvernhat creissentés* (o *arvèrnoborbonés* segon Bonaud 1992: 41/43) a l'extrèm nòrd; 2° çò que prepausi de sonar l'*auvernhat dau centre-nòrd* a l'entorn de Clarmont-Ferrand.

- Lo *sud-auvernhat* preferís la distincion fonologica è /e/ ~ e /ɪ/. Manten /s/ davant /p/, /t/, /k/, /f/, /ʃ/ e nieus en finala absoluta dins una part de l'extrèm sud. Manten volontiers /a/ en posicion pretonica e pòstonica. Abolís la distincion fonologica entre lei terminasons dau singular sens *-s* e dau plurau amb *-s* (la distincion de nombre tend a se limitar ai determinants e a se sarrar dau sistèma provençau; pasmens una part de l'extrèm sud pronóncia l'*-s* dau plurau: *la maseda* [la ma'zɪda] ~ *las masedas* [laj/lɪj ma'zɪda(s)]). Generaliza lei preterits amb *-èr-* (tipicament: 1 *parlère*, 2 *parlères*, 3 *parlèt*, 4 *parlèrem*, 5 *parlèretz*, 6 *parlèron*). Esita entre *lo* e *le* per l'article definit masculin. Fa una distincion entre lei produchs de L e de LL dau latin en posicion intervocalica, coma en lengadocian gavaudanés e coma en occitan classic: lo produch de L latina simpla deven segon lei localitats /ʃ/²¹, /ʀ/, /v/, /w/ o /g/ (lat. PALA >

¹⁸ Fraccion de la comuna de Bançat, pròche Suire; es de pas confondre amb d'autrei vilatges d'Auvèrnhe que se sònan tanben Vinzèla.

¹⁹ *Nòrd-auvernhat* se ditz tanben *bas-auvernhat*, mentre que *sud-auvernhat* se ditz tanben *aut-auvernhat* (Alibèrt 1935: xix; Bèc 1995: 39). Lei tèrmes *nòrd-* e *sud-auvernhat* son ben pus clars e lei cau adoptar en seguida de Bonaud (s.d.: 41-42). Evitan de far una confusion amb lei noms dei sosdialèctes lemosins vesins. D'efiech, lo bas-auvernhat es au nòrd e l'aut-auvernhat es au sud mentre que lo bas-lemosin es au sud e l'aut-lemosin es au nòrd. En mai d'aquò aquelei tèrmes *bas* e *aut* son inexactes perque caduna dei varietats concernidas se parla a l'encòp dins de tèrras autas e bassas. Gardi lei tèrmes *aut-* e *bas-lemosin* solament perque an pas rebut d'autrei noms e perque es pas necite de multiplicar lei tèrmes novèus.

²⁰ En auvernhat, es possible que *le* [lə] siá una formacion occitana autoctòna e non un francisme. Pòt venir dau besonh de destriar lo singular *le* [lə] e lo plurau *los* [lu]. Pòt èsser una evolucion de [u] pretonica en [ə] qu'es ben coneguda en auvernhat (ansin: *lo* [lu > lə]). Benlèu es una evolucion anciana a partir dau latin *ille* similara a aquela qu'a donat *le* [le] a l'enton de Tolosa.

²¹ [ʃ] es la consonanta faringala fricativa sonòra (Nauton 1964: 28); la trobam tanben dins lo somali *c*, dins lo berbèr *ε* (ⵉ) o dins l'arabi *ʿayn* (ع). La cau pas confondre amb [ʔ] (caractèr invèrs), qu'es l'oclusiva glotala sorda o "còp de glòti".

occ. *pala* ['paʃa, 'para, 'pava, 'pawa, 'paga]) mentre que lo produch de LL latina geminada deven /l/ (lat. *villa* > occ. *vila* ['vjila]). Dins lo sud-auvernhat se pòt destriar: 1° l'*auvernhat median* (Bonaud s.d.: 41) que fa la transicion vèrs lo nòrd-auvernhat; 2° çò que prepausi de sonar l'*auvernhat de l'extrèm sud* que fa la transicion vèrs lo lengadocian²².

(1-c) Lo dialècte *vivaroaupenc*, en s'apiejant sus la bèla descripcion sintetica de Martèl (1983), se caracteriza per la casuda anciana de certanei consonantas sonòras intervocalicas, subretot *d* (*parlaa* per *parlada*) mai tanben *s* [z] (*suar* per *susar*) e mai *j*-*g^{e,i}* [dʒ] (*buaa/bujaa* per *bujada* o *bugada*), per la primera persona dau singular dei vèrbs en -o [u] e per de formas lexicalas tipicas coma *dissande* (per *dissabte*) e *eissubliar/obliar* (per *oblidar*). Sembla de i aver una tendéncia a uniformizar totei lei roticas en /r/ (o en /ʀ/) mai la distincion /ʀ/~r/ se tròba dins de parlars vesins dau provençau (Sibille 2007).

Sei sosdialèctes fundamentaus son dos.

- A l'èst, l'*aupenc* se parla dins leis Aups (levat en Isèra). Participa a l'ensem niçardoaupenc (vej. seccion 3) en prononciant lei consonantas finalas. Se pòt subdividir de doas manieras diferentas, segon lei critèris rentenguts. 1° Lafont (1972) destria: (α) lo *cisaupenc* o *aupenc orientau* dins lei Valadas Occitanas amb lo mantenement de *l* davant *p*, *t*, *c*-*qu^{e,i}*; (β) lo *gavòt*ubre lo pendís occidentau. 2° Martèl (1983) destria: (α) l'*inaupenc* dins lo centre e lo sud dei Valadas e en Cairàs, amb de pluraus masculins rescapats de l'ancian nominatiu medievau coma *tuchi* per *totes* e de pluraus femenins ont -*as* se pronóncia [es]; (β) l'*intraaupenc* dins la rèsta deis Aups.

- A l'oèst, lo *vivarodaufinenc* se parla en Isèra Occitana, en Droma, dins lo nòrd de Vivarès, dins l'èst de Velai a l'entorn de Sinjau e dins lei franjas occitanas dau sud de Forés. Participa a l'ensem transoccitan (vej. seccion 3) en amudissent lei consonantas finalas. Se subdividís en *rodanodaufinenc* en Droma e en Isèra e en *vivarovelaiés* dins lo nòrd de Vivarès, l'èst de Velai e en Forés (Martèl 1983).

Segon Bouvier (1976: 465, 468-469), podèm esitar per classar lei parlars dau sud de Droma dins lo vivaroaupenc ("nòrd-provençau") o dins lo provençau ("sud-provençau"): se tracta de la "Droma Provençala" e en particular de Tricastin. Lei trachs provençaus se percebon coma pus prestigiós e tendon a i far recular de trachs vivaroaupencs, pasmens lo tipe *cha* i rèsta dominant. Bouvier i preferís una adscripcion vivaroaupenca. Pus a l'èst, Bouvier (1978) dessenha una altra zòna de transicion que travèrsa leis Aups d'Auta Provença au nivèu de Dinha (aicí figura 8).

(2) Lo grop *SUD-OCCITAN*²³ se compausa dei dialèctes provençau e lengadocian. Ronjat (Rj: § 847) nòta qu'aquelei dos dialèctes "an pogut formar a l'origina ren qu'un solet grop"²⁴, avans l'acomolacion deis evolucions dau provençau dei sègles XVI e XVII.

(2-a) Lo dialècte *provençau* se diferencièt dau lengadocian a partir dei sègles XVI e XVII en amudissent l'-s finala que fa la distincion entre singular e plurau (dei noms e adjectius) e remplacèt aquela distincion de nombre per lo desenvolopament d'una nòva terminason dau plurau dins lei determinants: -*ei(s)* en provençau generau o ben en -*u*, -*i* en provençau niçard. Tanben generaliza la vocalizacion de tota *l* implosiva en *u* [w] coma en gascon, de còps tanben en vocalizant -*lh* finala en *u*²⁵. Lei roticas destrian /ʀ/~r/ en posicion

²² Per evocar lei marges auvernhat de Marjarida e dei confinhas de Vivarès, Bonaud (s.d.: 42) parla dau *sud luenh* ("sud lointain") (vej. seccion 6).

²³ O eventualament *occitan meridionau* (o *occitan miegjornau*, Bèc 1972: 353) o pus ancianament *occitan mejan* (Bèc 1963). *Sud-occitan* a l'avantatge de correspondre formalament amb *nòrd-occitan*.

²⁴ "A [lo provençau] et B [lo lengadocian-guianés] ont pu ne former à l'origine qu'un seul groupe."

²⁵ Una altra tendéncia, esporadica en provençau, fa pensar tanben au gascon, es lo passatge possible de *nd* a *n*: *redond redonda* es devengut *redon redona*; en niçard se ditz *grand granda* o ben *gran grana*.

intervocalica e se neutralizan en /r/ dins leis autrei posicions, mai certanei parlars o fusionan tot en /r/.

Lei sosdialèctes fundamentaus son dos, coma Bouvier o a demostrat.

- Lo *provençau generau*²⁶ ocupa la màger part dau domeni. A una terminason dei determinants pluraus en *-ei* (o en *-eis* davant vocala): per exemple dins l'article definit pluraus *lei*, *leis* [lej, leiz; li, liz] o dins lo demostratiu *aquelei*, *aqueleis* [a'kelej, a'kelejz; a'keli, a'keliz]. Un grand nombre de consonantas finalas son mudas. Lo provençau generau coneis doas sosvarietats que rèstan fòrça similaras. 1º Dins lo *rodanenc*, parlat entre Nimes e Selon, *-ei* se pronóncia puslèu [i], ò [ɔ] tend a evitar la prononciacion diftongada, s [z] intervocalica se manten e la terminason verbala de la primera persona dau singular es *-e*. 2º Dins lo *maritim*²⁷, parlat entre Selon e Canha de Mar, *-ei* se pronóncia puslèu [ej], ò tend a se diftongar en [wə, we, wa], s [z] intervocalica pòt tornar en entraïnant de sinerèsis entre lei doas vocalas en contacte (*camisa* > *camia* > *camiá* [ka'mje]), la terminason de la primera persona dau singular es *-i*. Lo *maritim* dau nòrd²⁸, vèrs Forcauquier, fa una transicion vèrs lo vivaroaupenc, especialament amb la primera persona dau singular en *-o*.

- L'autre sosdialècte provençau es lo *niçard*²⁹. Una particularitat interessanta dau niçard es la conservacion de proparoxitòns fòrça ancians coma *diménegue* [di'menege] en luòc de *dimenge* [di'me'ndʒe]³⁰. Lo pluraus de sei determinants es *-u* au masculin e *-i* au femenin, ansin *los* e *las* son devenguts *lu* e *li*, *aqueles* (*aqueles*) e *aquelas* son venguts *aquelu* e *aqueli*. Dins lei vèrbs, la primera persona dau singular es *-i*. L's intervocalica tomba sovent mai l'iat se manten entre lei vocalas en contacte (*camia* [ka.'mi.a] per *camisa*); de còps, tanben la *d* intervocalica pòt tornar dins certanei formas (*pineu* per *pinada*) çò que s'observa tanben en vivaroaupenc. Fòrça consonantas finalas se pronóncian, coma en aupenc (vej. çai sota lo *niçardoaupenc*, seccion 3), mai l'-s dau pluraus es muda.

(2-b) Lo dialècte *lengadocian*³¹ se caracteriza per lo refús de la massa dei innovacions provençalas. Tanben se caracteriza, dins la màger part de sei parlars, per la conservacion de *ca* e *ga*, e mai per la tendéncia a gardar *l* en fin de sillaba amb una resisténcia a la velarizacion [l > w] (*l* > *u*) dins de proporcions que varian localament. Una granda part dau lengadocian sembla de gardar lo modèl tradicionau de distincion dei roticas coma en gascon (/rr/~r/ entre vocalas, /rr/ en posicion iniciala e après /n/, alhors /r/).

Lei sosdialèctes dau lengadocian se classan de maniera divergenta segon leis autors, amb Ronjat d'un caire e Alibert de l'autre. Tant lei critèris de Ronjat coma aquelei d'Alibert son objectius. Ronjat quicha sus l'habitus generau, Alibert dona una granda importància a la

²⁶ Ai prepausat lo tèrme *provençau generau* (Sumien 2006: 145) qu'es simple e que recampa l'immensa majoritat dau provençau. A Bouvier li agrada mai de dire *rodanomediterranèu*.

²⁷ Per evitar lei malentenduts, reteni pas lo sens alargat e inabitau que Dalbera dona a *maritim* (*maritim* au sens estrech + niçard). Aici es clar que lo *maritim* inclutz pas lo niçard. Lo tèrme *maritim* (per ex. Lafont 1951: 3, Bèc 1995: 44) es quasi lo solet que se coneis entre leis actors dau renaissentisme. Lei tèrmes sinonims de *mediterranèu* (Rj: § 849-β, Bouvier 1978) e de *centrau* (Lafont 1951: 3, 1972) an jamai agut de succès. Lo tèrme sinonim de *marselhés*, utilizat per Mistral (TDF, art. *dialècte* <*dialèite*>) a gaire de succès tanpau per designar tot aqueu sosdialècte: se comprendriá solament per designar l'occitan (o lo francitan) de la vila de Marselha.

²⁸ Pòt prene lo nom de *bas-aupenc* (Bèc 1995: 44). Es un tèrme pron ambigu pasmens, perque aquela varietat rèsta mai de provençau maritim que non pas de vivaroaupenc segon Ronjat (podèm pas seguir Bèc que pensa qu'es de vivaroaupenc).

²⁹ La realizacion locala es [ni'sart(e)], amb una [-e] finala facultativa qu'a ges de valor fonologica (Rj: § 404). Lo femenin es *niçarda* [ni'sarda]. De grafias coma *nissart** o *niçart** se justifiquen pas dins la nòrma classica.

³⁰ De proparoxitòns se tròban tanben en cisaupenc (vivaroaupenc dei Valadas Occitanas) mai semblan mens tradicionaus e mens nombrós dins lo lexic ancian, e saique pus favorizats en generau per l'ajuda d'un modèl italian (per ex. *anima*, *pàgina*). Ansin, lo niçard *diménegue* [di'menege] se ditz en cisaupenc *diamenja* [dja'me'ndʒə]. Cau notar qu'en Provença, la forma *dimenge* es menaçada per lo francisme *dimanche**.

³¹ Lo tèrme *lengadocian-guianés* de Ronjat a cessat de s'utilizar.

maniera de mantenir o de velarizar *l* davant consonanta. Ronjat (Rj: § 850) vei tres brancas: 1° un grop *orientau* (Alès, Montpelhièr, Lodeva; Besièrs fasent la transicion amb lo grop seguent), 2° un grop *occidentau* (Narbona, Carcassona, Tolosa en incluent lo País de Foïs, Albigés, Bas Carcin, Agenés), 3° un grop *guianés* au nòrd (Roergue, Gavaudan, Carcin, Orlhac, Sarladés, Brageiragués, Vivarés Sud). Alibèrt (1935: xix-xxi)³² vei: 1° un grop *meridionau* (carcassés dich *centrau*³³, tolosan, foissenc, donasanenc, narbonés), un grop *septentrionau* (roergàs, gavaudanés, orlhagués), 2° un grop *occidentau* (agenés, carcinòu, albigés), 3° un grop *orientau* (besierenc, montpelhierenc, cevenòu). Mai Alibèrt es incomplet que classifica pas ni lo brageiragués ni lo sud-vivarés.

Una vision de sintèsi poiriá identificar lei sosdialèctes següents. Gardariam lo lengadocian *meridionau*, coma Alibèrt, perque se justifica dins l'estructuracion supradialectala (vej. seccion 3). Dins tota la rèsta dau lengadocian, gardariam la classificacion de Ronjat entre *occidentau*, *orientau* e *guianés/septentrionau* perque pren en còmpte l'habitus globau, çò qu'es una descripcion un pauc pus eficaça qu'aquela d'Alibèrt.

- Lo *lengadocian meridionau* (tolosan, foissenc, carcassés, donasanenc e narbonés). Se restaca a l'ensem *aquitanopirenenc* dins l'estructuracion supradialectala: evolucion de CT latina o de HT germanica vèrs *it/t* (*fait*, *nuèit*, *agaitar*, *punt*), de *j~g^{e,i}* vèrs [ʒ] en luòc de [dʒ], de *iss* vèrs [jʃ]. Coneis una granda soliditat dei consonantas finalas.

- Lo *lengadocian occidentau* (agenés, bas-carcinòu, albigés e quitament besierenc maugrat son tropisme orientau). Coma lo lengadocian meridionau, lo lengadocian occidentau coneis una granda soliditat dei consonantas finalas mai se'n destria per lei trachs següents, partejats amb lei parlars septentrionaus e orientaus: l'evolucion de CT latina o de HT germanica vèrs *ch* (*fach*, *nuèch*, *agachar*, *ponch*), la tendéncia a conservar l'africada *j~g^{e,i}* [dʒ] (o [tʃ, ts]) e la non-palatalizacion de *iss* que rèsta [js] (vej. çai sota *occitan centrau*). Aquelei trachs son pas absoluts: per exemple, certanei parlars mesclan lei tipas *ch* e *it* (*fach* e *nuèit*).

- Lo *lengadocian septentrionau* o *guianés*³⁴ anóncia lo nòrd-occitan (brageiragués o sarladés, aut-carcinòu, roergàs, orlhagués, gavaudanés e sud-vivarés³⁵; lei dos darriers essent un *lengadocian en cha* segon la formula de Ronjat³⁶). Coneis l'evolucion de [a] atòna e de [a] tonica davant nasala vèrs [ɔ] (*castanha*, *chastanha* [kɔs'tɔɲɔ, tʃɔs'tɔɲɔ]). A una tendéncia creissenta a aflaquir lei consonantas finalas a dicha qu'anam vèrs lo nòrd, amb de zònas intermediàrias que neutralizan [p], [t], [k] e [tʃ] finalas en [t] e de zònas pus septentrionalas que leis amudisson: *còp*, *ròc*, *fach* passan de ['kɔp, 'rrɔk, 'fatʃ] a ['kɔt, 'rrɔt, 'fat] puei a ['kɔ, 'rrɔ, 'fa]. Tanben, [s] implosiva pòt evolucionar en [h] dins certanei parlars (*pasta* ['pastɔ, 'pahtɔ]).

- Lo *lengadocian orientau* anóncia lo provençau (cevenòu, montpelhierenc, extrèm sud de Roergue). Coneis un amudiment parciau dei consonantas finalas e una evolucion dei roticas de tipe /R/~r/. Dins lo grop orientau, lo montpelhierenc demanda un estudi aprefondit tocant sa classificacion perque acomola tota una sèria de trachs tipics que li donan un habitus particular, e mai se ges d'aquelei trachs es exclusivament montpelhierenc: la distincion /R/~r/ i pòt passar a /R/~d/; [a] finala se sèrva en luòc de passar a [ɔ]; la palatalizacion anciana de *u* abotís a [œ] en luòc de [y] (es un fenomèn que s'obsèrva tanben dins tot lo litorau lengadocian, dins de ponchs dau provençau e en catalan capcinés)...

³² Seguit per Bèc (1995: 42-43) e Alhèras (2001: 222-223 mapa 21, 225).

³³ Lo tèrme *centrau* se pòt plus acceptar uei: se pòt comprene solament dins la vision d'Alibèrt que considerava lo catalan coma una part de l'occitan. Ara, lo *centrau* a de se sonar pus logicament *carcassés* (Bèc 1972: 354).

³⁴ *Septentrionau* es melhor que *guianés* perque una part d'aqueu domeni sosdialèctau a jamai apertengut a la Guiana istorica. Totun, es verai qu'una altra part a jamai apertengut tanpauc au Lengadòc istoric. Mai lo tèrme *lengadocian* s'es acceptat dins l'usatge amb tant de facilitat qu'es comòde de lo gardar.

³⁵ Preferissi de dire lengadocian *sud-vivarés* en m'inspirant de Ronjat ("*Vivaraïs S.*", Rj: § 853-π) per oposicion au *nòrd-vivarés* de Dufaud (1986) (que se restaca, o avèm vist, au vivaroaupenc). En luòc de *sud-vivarés*, Molin (s.d.) preferís lo tèrme *bas-vivarés*.

³⁶ Lo gavaudanés, pasmens, se parteja entre la zòna en *cha* e la zòna en *ca*.

FIGURA 10 - CLASSIFICACION DIALECTALA: MAPA DE SINTÈSI

(3) Lo GASCON³⁷ es un grop constituït d'un solet dialècte e se caracteriza per de trachs distintius nombrós. En fonetica: conservacion anciana de *ca* e *ga*; pas ancian de *F* latina a *h*, casuda de *N* intervocalica; evolucion de *LL* latina vèrs *r* [r] entre doas vocalas e vèrs *-th* [t, tʃ, c] en fin de mot; evolucion de *MB* vèrs *m* e de *ND* vèrs *n*; evolucion de tota *l* implosiva en *u* [w]; evitament de *r* après una consonanta; tipe *pair* ['paj], *mair* ['maj], *hrair* ['hraj, 'rraj] pròche dau lemosin en luòc de *paire*, *maire*, *fraire*. Sembla de i aver un modèl tradicionau de distincion dei roticas (/r/~/r/ entre vocalas, /r/ en posicion iniciala e après /n/, alhors /r/). En morfologia, la flexion verbala es sovent originala e de còps conservatritz a respècte de l'occitan ancian; se fa un usatge frequent deis enonciatius *que*, *be*, *ja*, *e*. En sintaxi, se pòt plaçar lo pronom personau après lo vèrb a l'infinitiu (*me parlar* = *parlà'm*, *se plànher* = *planhe's*).

Lei sosdialèctes notables son aquelei que Ravièr identifica a partir de l'ALG³⁸.

- Lo *gascon occidentau* neutraliza *-a* e *-e* finalas en [ə], realiza *j~g^{e,i}* en [j], *tj~tg^{e,i}* en [tʃ] e *ch* en [c]. Una varietat notabla dau gascon occidentau es lo *lanusquet* o *gascon negre* o *parlar negre*, que fa una transfonologizacion de l'oposicion /ɛ/~/e/ vèrs /e/~/œ/, en abotissent ansin a un sistèma vocalic de tres gras d'apertura que revèrta un pauc lo nòrd-auvernhat (vej.

³⁷ Lo tèrme *aquitan* de Ronjat (Rj: § 851) a jamai agut de succès.

³⁸ Massourre (2005: 40), dins *Le gascon "lengatge estranh"*, adòpta tanben la classificacion de Ravièr.

çai subre lo ponch 2.1-b e çai sota lo ponch 3.I-α). Lei parlars gascons maritims acomolan de trachs originaus e participan au *camp gradient de gasconitat* coma lo gascon pirenenc (ALG: 2531).

- Lo *gascon orientau*³⁹ destria -a e -e finalas, realiza *j~g^{e,i}* en [ʒ], *tj~tg^{e,i}* en [dʒ] e *ch* en [tʃ]. A dicha qu'anam a l'èst, i trobam d'afinitats creissentas amb lo lengadocian, per exemple dins la morfologia verbala (a l'indicatiu present: *legissi* o *legishi* per *legeishi*, *batèm* e *batètz* per *batem* e *batetz*; a l'indicatiu imperfach: *batiai* per *batèvi*; a l'indicatiu preterit: *batèri* o *batogui* per *batoï*). Certanei varietats son presentadas coma una *gascon garonenc* o un *gascon tolosan* (Rei Bèthvéder 2004).

- Lo *gascon pirenenc*, en tot se sarrar dau gascon orientau, acomola de trachs distintius en foncion dau *camp gradient de gasconitat* que lo pus particular es l'usatge de l'article definit *eth*, *era*, *eths*, *eras* en luòc de *lo*, *la*, *los*, *las* (levat en Aussau). Tanben garda de traças, amb una concentracion particulara en Aspa, d'una conservacion de /p/, /t/, /k/ intervocalicas latinhas en luòc de sa sonorizacion en /b/, /d/, /g/ (*vetèth* per *vedèth*, *parlata* per *parlada*) e d'una sonorizacion de /p/, /t/, /k/ après una consonanta nasala (/mp > mb/, /nt > nd/, /nk > ng/, per ex. *candata* per *cantada*): aqueu fenomèn se retròba dins una part de l'aragonés (Elcock 1938 [2005]). Çò que se sòna l'aranés es un ensems de parlars gascons pirenencs localizats dins la Vau d'Aran⁴⁰ que coneisson una certana diversitat intèrna⁴¹ e que se religan estrechament amb lei parlars pirenencs vesins de Còseran e de Comenge (Carrera 2003, 2007). L'originalitat de l'aranés es mens dialectologica que sociologica, ja que l'aranés es una varietat d'occitan que beneficia d'una usança oficiala regulara dempuei 1990. Quauquei trachs remarcables de l'aranés e de certanei varietats vesinas son: 1° l'evolució dei terminasons latinhas -AS, -AT, -ANT vèrs [-es, -e, -en] en luòc de [-as, -a, -an] o [-əs, -ɔ, -ən] (*bòrdas* ['bɔrðes], *parla* → *parle* ['parle], *parlan* → *parlen* ['parlen]); 2° la fusion de l'article definit plurau *eths*, *eras* en una forma epicèna *es* (*es òmes*, *es hemnas* en luòc de *eths òmes*, *eras hemnas*); 3° la realizacion conservatritz de -a finala en [a] (*bòrda* ['bɔrða]).

Çò que se sòna lo *bearnés* es pas un sosdialècte coesionat, es una zòna complèxa de divergèncias dialectalas e de convergèncias dins la cultura de la lenga. D'un caire i trobam lei fais d'isoglòssas principaus que partisson Bearn entre lo gascon orientau, l'occidentau e lo pirenenc. D'autre caire i trobam una unitat politica e culturala anciana e una consciéncia identitària qu'an favorizat de practicas convergentas dins la cultura de la lenga, amb l'emergéncia d'una koinè renaissentista que qualifiquen de *bearnesa*. Disi ben una koinè, amb de recors expressius convergents e recurrents, mai es pas encara una varietat estandardizada ni establida. Dempuei lo sègle XIX, Bearn concentra la màger part de la literatura gascona e deis iniciativas de planificacion lingüistica. Ronjat reconeis una entitat bearnesa dins sa classificacion dialectologica, mai pas Ravièr.

³⁹ En me rambant a la classificacion sosdialectala de Ravièr per lo gascon, renóncii a un sosdialècte *centrau*, mai o mens armanhaqués, qu'aviáu cregut de poder individualizar dins Sumien (2006: 146). Aquela varietat centrala o armanhaquesa se pòt concebre, totun se restaca fin finala au gascon orientau. Es çò que Ronjat (Rj: § 851-δ) apèla "lo **centre** de la part **orientala** dau domeni (en gròs, departament de Gers levat Lomanha) e son prolongament au **nòrd** (màger part de la mitat aperiáqui dau departament d'Òlt e Garona qu'es sus la riba senèstra dau fluvi)" ["le **centre** de la partie **orientale** du domaine (en gros, dép. Gers sauf Lomagne) et son prolongement au **nord** (majeure partie de la moitié environ du dép. Lot-et-Garonne qui est sur la rive gauche du fleuve)"] (tipografia de Ronjat).

⁴⁰ Gleßgen (2007: 42) pensa que l'aranés seriá revendicat localament coma una "lenga autonòma"... Aquela afirmacion es en contradiccion absoluta amb la realitat locala e amb l'estatut d'autonomia de la Vau d'Aran ont se reconeis l'aranés coma una part integranta de l'occitan (Carrera 2007).

⁴¹ Aquí dessús, retiri mei prepaus imprudents ont presentèri per error l'aranés coma un parlar omogenèu dins Sumien (2006: 176). Mercegi Aitor Carrera de m'aver esclarit sus aqueu subjècte.

(4) Lo CATALAN, e mai s'es una part dau diasistèma occitanoromanic, fonciona coma una lenga per elaboracion⁴², independenta de l'occitan. Per la descripcion precisa de sei dialèctes, se consultarà per exemple Veny (1993). Sei subdivisions màgers son lei seguentas:

- (4-a) catalan orientau (rosselhonés, centrau, balear, alguerés)
- (4-b) catalan occidentau (nòrd-occidentau, valencian)

3. L'estructuracion supradialectala: assai de sintèsi

Tocant l'estructuracion supradialectala, Bèc a prepausat dos esquèmas successius dins lei divèrseis edicions de *La langue occitane*. L'estructuracion supradialectala que prepausi (figura 11, ja expausada dins Sumien 2006), rèsta identica a çò que Bèc a desvolopat. Sugerissi de privilegiar lo primier esquèma bipartit de Bèc, amb sei dos domenis fundamentaus que son l'*aquitanopirenenc* (incluent l'occitan centrau) e l'*arvèrnomediterranèu* (Bèc 1963). L'esquèma ulterior e tripartit de Bèc compren l'*aquitanopirenenc*, l'*occitan centrau* e l'*arvèrnomediterranèu* (Bèc 1972, 1973): inserissi aqueu segond esquèma tripartit dins lo primier esquèma bipartit, gràcias a una ierarquizacion e en utilisant una terminologia renovada.

- Per clarificar la terminologia, bategi *preïberic* çò que Bèc sonava inicialament *aquitanopirenenc*. L'*occitan centrau* e l'*aquitanopirenenc* dau segond esquèma de Bèc se conservan dins ma proposicion, mai son de subdivisions dau *preïberic*.

- Dau caire de l'*arvèrnomediterranèu*, repreni l'individuacion d'un "illon de conservatisme" dins leis Aups que Bèc representa sus una mapa (edicions mai recentas de *La langue occitane*, Bèc 1978: 38, 1995: 36). Dins lei versions textualas de *La langue occitane*, Bèc evòca totun tres "isclòts arcaïzants": lo niçard, lo gavaudanés e l'aupenc (Bèc 1972: 354; tanben 1973: 18-19, 1995: 54). Lo gavaudanés se classa puslèu, çò'm par, dins l'occitan centrau e dins lo lengadocian. En gardant solament l'aupenc e lo niçard, avèm d'"illons de conservatisme" que forman en realitat una zòna pron bèla de l'*arvèrnomediterranèu* (ten un fonetisme conservator que Bouvier identifica ja dins sa classificacion dau *provençau*). Ai prepausat de batejar *niçardoaupenc* aquel espaci conservator. Tota la rèsta dau domeni arvèrnomediterranèu se caracteriza per un fonetisme pus evolutiu: s'estend de Lemosin e Borbonés fins a una part centrala de la còsta mediterranèa, sòni aquela entitat *transoccitan*.

La terminologia essent clara, l'estructuracion supradialectala se presenta ansin:

(I) arvèrnomediterranèu

- varietats estendudas:

(I-a) niçardoaupenc

(I-b) transoccitan

[subdivision alternativa: (I-α) arvèrnolemosin, (I-β) occitan orientau]

- varietats restrenchas:

(I-c) parlars protestants de Velai

(I-d) sud-vivarés

(II) preïberic

(II-a) occitan centrau

(II-b) aquitanopirenenc

(I) L'ARVÈRNOMEDITERRANÈU se caracteriza per la distincion entre /v/ e /b/; per lei fonèmas /b/, /d/, /g/ qu'an totjorn una realizacion oclusiva [b], [d], [g]; per un accent tonic globalament pauc fòrt (Fulhet 1993); per una realizacion predòrsoalveolara de /s/ e /z/; per

⁴² Per lei nocions de *diasistèma* o de *lenga per distància* (*lenga Abstand*, *Abstandsprache*) e de *lenga per elaboracion* (*lenga Ausbau*, *Ausbausprache*), vej. Kloss (1978) e Castellanos (2000).

una tendéncia pus fòrta a la seminasalizacion que pòt evolucionar eventualament vèrs una nasalizacion completa (*pensa* ['peⁿsə > 'pēsə]); e tanben, versemblablament, per una tendéncia a l'evolució dei roticas siá en una oposicion /R/~r/ siá en una uniformizacion en /r/ (o /R/).

(I-a) Lo niçardoaupenc (provençau niçard, vivaroaupenc aupenc) manten fòrça consonantas finalas e a de realizacions sovent pus conservatriz qu'en preïberic per lei grops complèxes de consonantas finalas (pasmens lo niçard amudís -s dau plurau). Vèrai, de realizacions coma *vent/vents* ['vɛnt/'vɛnts], *jorn/jorns* ['dʒurn/'dʒurns], *vèrm/vèrms* ['vɛrm/'vɛrms], *champ/champs* ['tʃaⁿp/'tʃaⁿps] son possiblas dins certanei parlars aupencs. En mai d'aquò, lo mentonasc e lo roiasc coneisson lei consonantas sonòras en posicion finala⁴³, ansin se ditz en mentonasc: *lob* ['lub] en plaça de *lop* ['lup], *lueg* ['lɥeg] en plaça de *luec* ['lɥek] (Caserio & al. 2001). Una bona part dau niçardoaupenc manten tanben la [a] pòstonica, a Niça e dins lo còr deis Aups. Lo conservatisme fonetic maximau de l'occitan, amb un estat pròche de la lenga medievala, se tròba ben au fons dei vaus aupencas e segurament pas en lengadocian contrariament a çò que se pretend sovent.

(I-b) Lo transoccitan (provençau generau, vivaroaupenc vivarodaufinenc, auvernhat, lemosin) se caracteriza per l'amudiment d'una sèria importanta de consonantas finalas, en particular -p /p/, -t /t/, -c /k/ e -ch /tʃ/ (o /tʃs/)⁴⁴ (Brun-Trigaud & al. 2005: 42 [*cat/chat*], 319 [*sac*], 321 [*cinc, uech/ueit*]). I a pasmens de nuanças localas dins aqueu fenomèn: en provençau, l'-n finala s'amudís jamai e l'/s/ finala resistís a la casuda dins una part dau transoccitan quand fa partida dau singular (*famós, talús, braç*). I a de zònas de transicion amb lo niçardoaupenc: per exemple, lei parlars aupencs mai expausats ais influéncias dau provençau coneisson de gras variables d'amudiment. La transicion amb lo preïberic es tanben pron doça. Ansin un amudiment parciau se tròba dins de parlars lengadocians vesins. Inversament, certanei fenomèns preïberics se tròban dins de franjas de l'extrèm sud de l'auvernhat, coma lei consonantas finalas (-s dau plurau; -p, -t, -c pronunciadas e neutralizadas en [t]) e subretot la fusion de /v/ e /b/ en un solet fonèma /b/ (betacisme). Se prepausi de formalizar lo tèrme *transoccitan*, pretendi pas de n'aver inventat lo concèpte: ja lo transoccitan apareis dins leis articles e lei mapas d'autreis autors. Dalbera (1986) lo presenta coma una zòna centrala d'innovacion que laissa de caire lei zònas "perifericas" e conservatriz que son lo lengadocian e lo niçardoaupenc. Gardette (1955, 1957) ne parla per l'amudiment dei consonantas finalas: eu pensa qu'aqueu fenomèn, aumens dau costat dau Corredor Rodanenc, s'explica per una influéncia fonetica dau francés dau sègle XVII que se seriá espandida a partir dei fogaus segondaris de francizacion qu'èran lei vilas de Valença, Avinhon, Ais de Provença e Marselha (sus la question de la francizacion, vej. çai sota, ponch 7.3).

En prenent en còmpte d'autrei critàris, es possible d'esbossar un modèl alternatiu de subdivision dins l'arvèrnomediterranèu⁴⁵.

⁴³ Aqueu trach existís tanben dins una part dau piemontés, qu'es vesin dau roiasc.

⁴⁴ Dins la mesura dei varietats que coneisson *ch* e non pas *it*.

⁴⁵ Se pòt criticar ma chausida de tractar l'arvèrnomemosin e l'occitan orientau dins l'encastre de l'estructuracion supradialectala. Se poirián tractar atanben coma de modèls alternatius de la classificacion dialectala. Lei tracti dins l'estructuracion supradialectala solament per la clartat de l'expausat. L'estructuracion supradialectala, ansin, es una categoria comòda per analizar totei leis agropaments alternatius, aquelei qu'escapan a la classificacion pus abituala.

(I-α) L'*arvèrnolemosin*⁴⁶ agropa l'auvernhat e lo lemosin. Es primoridau per Ronjat e Alhèras. Se caracteriza per la convergència dei trachs següents que li son pas exclusius. 1° La tendéncia a barrar [ɛ] en [e] (entraïna en auvernhat una transfonologizacion /ɛ/~e/ > /e/~ə/ o /ɛ/~e/ > /e/~i/; entraïna en lemosin una neutralizacion de /ɛ/ e /e/ vèrs lo fonèma unic /e/ amb una apertura variabla; dins aquelei dos cas abotissèm un sistèma vocalic amb tres gras d'apertura)⁴⁷. 2° Lo pas de *ca* a *cha* e de *ga* a *ja* (o de *ga* a *ia*)⁴⁸. 3° l'amudiment de *-n* finala⁴⁹. 4° la primera persona dau singular acabada en *-e*⁵⁰ (*-i* dins de franjas perifericas dau lemosin).

(I-β) L'*occitan orientau*⁵¹ agropa lo vivaroaupenc e lo provençau. Avèm vist que Bouvier puei Alhèras lo considèran coma una agropament primordiau. Pasmens Bouvier nèga pas sa biparticion entre nòrd- e sud-occitan. Se caracteriza per la convergència dei trachs següents que li son pas exclusius ni absoluts. 1° La pronóncia de *-n* finala dins la màger part de son domeni⁵². 2° La conservacion generala de [ɛ] e de [ɔ] davant una nasala implosiva: *vent* ['vɛn, 'vɛnt], *pònt* ['pɔn, 'pɔnt, 'pwɔn, 'pwɔnt...] (en luòc de sa barradura en [e] e en [u] dins leis autrei dialèctes: *vent* ['ve, 'vi, 'ben], *bon* ['bu])⁵³. 3° L'escambi de formas nòrd- e sud-occitanas que se fa amb una intensitat pus fòrta qu'a l'oèst, mai que mai gràcias a l'ais de circulacion de la vau de Durença (Rj: § 246); per exemple lo provençau ditz *chausir*⁵⁴, *cambrà* e *chambra*, *chambre*, *pecaire* e *pechaire* (interjeccion)⁵⁵, *cargar* e *charjar*, *cambiar* e *chamjar*⁵⁶, *braias* (en luòc de *bragas*) mentre que lo vivaroaupenc coneis *valaa* e *valada*, *chalar* e *calor*, *chaval* e *caval*⁵⁷.

Doas varietats particularas de l'arvèrnomediterranèu, que son restrenchas per sa superfícia e sa basa demografica, rendon la classificacion un pauc pus complexa.

(I-c) Lei famós parlars protestants de Velai, dins l'auta vau de Linhon, que Felice (1973, 1983, 1989, 2004) leis a estudiats, gardan lei consonantas finalas e foncionarián donc coma una mena d'enclava niçardoaupenca dins lo domeni transoccitan. Lo factor de diferenciacion sembla sociolingüistic: sei locutors protestants, en practicant lo conservatisme fonetic, se son diferenciats de la poblacion catolica environanta.

(I-d) Lo sud-vivarés, tau coma Molin (s.d.) e Ronjat (Rj: § 853-π) lo descrivon, es en principi una varietat dau lengadocian septentrional. Mai quand seguèm lei critèris de l'estructuracion supradialectala, lo sud-vivarés s'inscriu pas facilament dins l'occitan centrau ni, pus generalament, dins lo preiberic (vej. çai sota). D'efiech acomola de trachs arvèrnomediterranèus⁵⁸: distingís /v/ e /b/; realiza lei fonèmas /b/, /d/, /g/ sempre de maniera oclusiva; amudís parcialament lei consonantas finalas. Pasmens pronóncia l'*-s* dau plurau, çò

⁴⁶ Pustlèu que de dire *auvernhat-lemosin* coma Ronjat, direm *arvèrnolemosin* en seguida d'Alhèras, segon un modèl *XoY* que ja fonciona per nommar d'autreis agropaments dialectaus.

⁴⁷ Aquelei fenomèns de tipe auvernhat (transfonologizacion) o de tipe lemosin (neutralizacion) son possibles tanben dins de ponchs dau vivaroaupenc.

⁴⁸ Tanben en vivaroaupenc.

⁴⁹ Tanben en lengadocian, dins una part dau gascon (sustot en Bearn) e dins una part dau vivaroaupenc.

⁵⁰ Tanben dins una part dau lengadocian e dau provençau.

⁵¹ Pustlèu que de dire "*provençau*" dins un sens alargat coma fa Bouvier, direm *occitan orientau* per evitar tota ambigüitat.

⁵² Pasmens, de parlars vivaroaupencs amudisson *-n* finala.

⁵³ La conservacion de *ò* davant nasala implosiva existís pasmens dins leis autrei dialèctes, mai i es un fenomèn minoritari.

⁵⁴ *Causir* en provençau es una reintroduccion recenta e literària.

⁵⁵ D'aquí ven la celèbra interjeccion *peuchère* en francitan, reputada marselesa.

⁵⁶ Totun, segon Ronjat (Rj: § 246), la preséncia de *chamjar* en provençau s'explica per l'influéncia dau francés *changer* e non per un manlèu au vivaroaupenc.

⁵⁷ Totun, segon Ronjat (Rj: § 246), certanei formas en *ca* e *ga* dau vivaroaupenc se pòdon explicar tanben per l'influéncia dau piemontés.

⁵⁸ M'apiègi sus la descripcion de Molin (s.d.).

pus frequentament la seminasalizacion (*pensa* ['pensə] puslèu que ['peⁿsə]); e tanben, versemblablament, i a una tendéncia pus fòrta a la conservacion dei roticas tradicionalas amb una oposicion /r/~/r/. Aquò es solament un ensems de tendéncias que son pas absoludas⁶¹.

(II-a) L'occitan centrau (màger part dau lengadocian, sens lo lengadocian meridionau ni lo sud-vivarés) es una subdivision que ten de trachs iberics mens massís. Lei trachs següents se partejan amb una granda part de l'arvèrnomediterranèu: lo produch de *iss* [js] se palataliza pas, lo latin CT o lo germanic HT an evolucionat en *ch*, lo diftong *ai* se manten pron ben, leis africadas se mantenon (tipicament: *ch* [tʃ], *tj~tg^{e,i}* [tʃ], *j~g^{e,i}* [dʒ] amb de neutralizacions e de despalatalizacions que vàrian localament). L'iberitat de l'occitan centrau es donc moderada; seis afinitats parcialas amb l'arvèrnomediterranèu e sa posicion centrala dins lo diasistèma justifican lo son ròtle particular dins l'estandardizacion, tau coma Bèc (1972) o a ben demostrat.

Avèm vist que lo lengadocian sud-vivarés se restaca a l'arvèrnomediterranèu e non pas au preïberic (occitan centrau). Près dau sud-vivarés, d'autrei varietats extrèmas dau lengadocian septentrionau o orientau possedisson de trachs afeblits de l'occitan centrau e dau preïberic: tendon tanben a amudir certanei consonantas finalas e a prononciar /b/, /d/, /g/ de manera totjorn oclusiva. Pasmens gardan ben la rèsta dei trachs de l'occitan centrau. Representan un fenomèn normau de transicion doça de l'occitan centrau vèrs lo transoccitan⁶².

(II-b) L'aquitanopirenenc (lengadocian meridionau, gascon, catalan) es una subdivision que ten de trachs iberics pus fòrts, sens èsser totei absoludament generaus:

- Lo produch de *iss* [js] se palataliza. Son resultat es generalament [ʃ] en gascon (notat *ish*), [jʃ] en lengadocian meridionau (notat *iss* per gardar l'unitat grafica amb la rèsta dau lengadocian), [ʃ] en catalan orientau (notat *ix*) e [jʃ] en catalan occidentau (notat *ix*). I a d'excepcions: lo catalan valencian septentrionau a despalatalizat *ix* [jʃ] en [js] dempuei un sègle (Veny 1993: 170). Inversament, e fòra l'aquitanopirenenc, la palatalizacion de *iss* en [jʃ] se tròba tanben dins de ponchs de l'aupenc e dau mentonasc⁶³.

- Lo latin CT o lo germanic HT an evolucionat en *it/t* en luòc de *ch*: *agaitar* (catalan *aguaitar*) en luòc d'*agachar*, *punt* en luòc de *ponch*. Fòra l'aquitanopirenenc, *it* se tròba tanben en auvernhat e dins de varietats vesinas (nòrd-èst dau lemosin, vivarovelaiés, lengadocian sud-vivarés).

- Lo diftong *ai* a evolucionat sovent en *èi* en posicion tonica e en *ei* en posicion atòna, amb de subevolucions segondàrias en *è*, *e*: *parlarèi* (catalan *parlaré*) en luòc de *parlarai*⁶⁴.

⁶¹ Per exemple, /v/ se manten dins quauquei franjas orientalas dau lengadocian, en catalan tortosin, en catalan valencian septentrionau e en catalan balear (Veny 1993: 87, 161); /b/ tend a restar totjorn oclusiva dins aquelei meteissei varietats, çò qu'ajuda a i mantenir pus facilament lo contrast entre /v/ qu'es totjorn espiranta e /b/ qu'es totjorn oclusiva (d'efiech, una distincion entre [v] espiranta e [β] espiranta seriá malaisada). Tanben, /d/ pòt èstre totjorn oclusiva en lengadocian orientau; certanei varietats dau lengadocian septentrionau e orientau complissson parcialament o pas ges la realizacion espiranta de /b/, /d/, /g/. Lei roticas d'una part dau lengadocian, subretot orientau, se sarran dau sistèma provençau (/r/~/r/).

⁶² Dins aquesta vision, lo gavaudanés restariá puslèu dins l'occitan centrau e mai se Bèc (1972: 354, 1973: 18-19, 1995: 54) lo restaca a l'arvèrnomediterranèu.

⁶³ Evidentament, cau pas prene en còmpte lei parlars non aquitanopirenencs —especialament una part dau lemosin e dau lengadocian septentrionau— ont lo fonèma /s/ passa a /ʃ/ e ont, per consequent, la seqüència /js/ passa a /jʃ/.

⁶⁴ Fòra l'aquitanopirenenc, aqueu trach se retròba esporadicament en lemosin, en auvernhat, en aupenc e en provençau mai aquí sembla d'èsser un fenomèn pus recent que s'explicariá per l'influéncia de la barradura generala [aj > ej] en posicion atòna, implicant pontualament una evolucion [aj > ej/ej] en posicion tonica; i a tanben una monoftongacion [aj > e] dins certanei varietats nòrd-occitanas. Dins toteis aquelei varietats que son pas aquitanopirenencas, l'ortografia manten lo grafèma *ai* que se legís [ej, ej, e].

FIGURA 12 - RESUMIT SINOPTIC DE LA CLASSIFICACION DOBLA

CLASSIF. DIALECTALA	VARIETATS DE BASA	ESTRUCTURACION SUPRADIALECTALA
NON CLASSIFICATS	calò occitan (estench?) judeooccitan (estench) occitan transpirenenc (estench) occitan de Peitau, Santonge e Engolmés (estench)	NON CLASSIFICATS
TRANSICION EXTRÈMA	roiasc (inclús brigasc)	TRANSICION EXTRÈMA
NÒRD-OCCITAN		ARVÈRNOMEDITERRANÈU
lemosin	aut-lemosin lemosin creissentés lemosin centrau lemosin peiregordin	transoccitan (1) lemosin [→ ARVÈRNOLE MOSIN]
auvernhat	bas-lemosin nòrd-auvernhat auvernhat creissentés auvernhat dau centre-nòrd sud-auvernhat auvernhat median auvernhat de l'extrèm sud	auvernhat [→ ARVÈRNOLE MOSIN]
vivaroaupenc	vivarodaufinenc vivarovelaiés (inclús parlars prot. de Velai) rodanodaufinenc (inclús rumanés)	vivarodaufinenc [→ OCCITAN ORIENTAU]
	aupenc - siá: gavòt (inclús mentonasc) cisaupenc (inclús occitan gris) - siá: intraaupenc inaupenc	parlars protestants de Velai niçardoaupenc aupenc [→ OCCITAN ORIENTAU]
SUD-OCCITAN		
provençau	niçard provençau generau maritim rodanenc	niçard [→ OCCITAN ORIENTAU] transoccitan (2) provençau generau [→ OCC. ORIENTAU]
lengadocian	lengadocian septentrionau sud-vivarés gavaudanés roergàs orlhagués aut-carcinòu brageiragués lengadocian orientau cevenòu montpelhierenc lengadocian occidentau besierenc (tropisme orientau) albigés bas-carcinòu agenés lengadocian meridionau tolosan foissenc carcassés donasanenc narbonés	sud-vivarés PREÏBERIC occitan centrau màger part dau lengadocian aquitanopirenenc lengadocian meridionau
GASCON	gascon orientau gascon occidentau (inclús lanusquet) gascon pirenenc (inclús aranés)	gascon
CATALAN		catalan
CATALAN ORIENTAU		
rosselhonés	(inclús capcinés)	
balear	(menorquin + malhorquin + eivissenc)	
alguerés		
catalan centrau	(septentrionau de transicion + salat + barcelonin + tarragonin + xipella)	
CATALAN OCCIDENTAU		
nòrd-occidentau	(lheidatan + ribagorçan + palharés + tortosin)	
valencian	(septentrionau + apitxat + meridionau)	

- L'africada sonora palatala $j \sim g^{e,i} / \text{dʒ} /$ evoluciona en $/z/$: *jòc* (catalan *joc*) se realiza $['\text{ʒ} \text{ɔ} \text{k}]$ en luòc de $['\text{dʒ} \text{ɔ} \text{k}]$. Una excepció importanta es tot lo catalan occidentau ont, segon una tendéncia inversa $/z/$ e $/ʃ/$ passen ais africadas $/\text{dʒ}/$ e $/\text{tʃ}/$ (ça que la, la sequéncia *ix* $/jʃ/$ se mantén).

- Lo glide $/y/$ es inconegut en aquitanopirenenc⁶⁵. Dins la formacion populara per exemple, se pronóncia *uei*, *huc* $['\text{we} \text{j}, '\text{hwe} \text{k}]$ en gascon, *uèi*, *fòc* $['\text{be} \text{j}, '\text{fɔ} \text{k}]$ en lengadocian meridionau e *avui/hui*, *foc* $[\text{ə}'\text{βu} \text{j}/'\text{uj}, '\text{fɔ} \text{k}]$ en catalan. Per còtra, en occitan centrau e en arvernòmediterraneu, es normau de realizar $[y]$ dins *uei* $['\text{ue} \text{j}/'\text{ue} \text{j}]$, *fuòc/fuec* $['\text{f} \text{u} \text{ɔ} (\text{k})/ '\text{f} \text{ue} (\text{k}) \dots]$ ⁶⁶. Dins la formacion culta, se pronóncia *acuitat* $[\text{a.ky.i.}'\text{ta} \text{t}]$ en gascon e en lengadocian meridionau e *acuitat* $[\text{ə.ku.i.}'\text{ta} \text{t}]$ en catalan; es solament en occitan centrau e en arvernòmediterraneu que la $[y]$ culta en iat pòt passar a $[y]$: $[\text{a.ky.i.}'\text{ta} (\text{t}) > \text{a.ky} \text{i.}'\text{ta} (\text{t}) \dots]$ ⁶⁷.

- Lei noms *la lait* o *la lèit* (catalan *la llet*) e *la mèl* o *la mèu* (catalan *la mel*) son femenins en aquitanopirenenc mentre que son masculins en occitan centrau e en arvernòmediterraneu (*lo lach* o *lo lait*, *lo mèl* o *lo mèu*).

- D'autrei fenomèns son mens estenduts mai contribuisson a accentuar la coloracion iberica. Per exemple, es possible d'utilizar lei dos genres per *la mar* o *lo/el mar* dins una part dau gascon e en catalan (DicPal: art. *mar* $<ma>$). Un mot tipicament iberoromanic coma *dia*, sinonim de *jorn*, es frequent en gascon meridionau e en catalan (DicPal: art. *jorn* $<jour>$, Brun-Trigaud & al. 2005: 129)⁶⁸. Lo pronom personau pòt èsser enclitic après un vèrb a l'infinitiu en gascon (*parlà'm* = *me parlar*, *planhe's* = *se plànher*) e en catalan (*parlar-me*, *plànyer-se*).

4. Varietats de transicion entre l'occitan e leis autrei lengas

Lei varietats de transicion entre l'occitan e lei lengas vesinas pertòcan tanben la classificacion dialectala. Tractarem aquelei situacions de contacte que son relativament vielhas e que comencèron d'existir avans lo movement generau de substitucion lingüistica dau sègle XX. La figura 13 mòstra lei zònas de transicion e leis enclavas dau domeni occitanoromanic talas coma èran fa un sègle: leis enclavas de l'occitan en Württemberg èran ja freulas (Rj: § 14) e aquelei dau ligur *figon* en Provença an desaparegut (Dalbera 2003: 134).

4.1 Varietats de transicion dintre l'occitan

Lo *creissentés*, dins lo *Creissent* (sud de Borbonés e franja nòrd de Lemosin)⁶⁹, es un ensems de parlars essencialament occitans (que se restacan au lemosin e a l'auvernhat) maugrat sei trachs de transicion vèrs lo francés. Tanben fan una transicion vèrs lo francoprovençau a la poncha orientala. Maugrat la presentacion prudenta de Ronjat (Rj: § 10-11) e de Bèc (1995), l'ensems deis estudis scientifics an demostrat que lo *creissentés* garda una majoritat de trachs estructurals occitans (Brun-Trigaud 1990; Escoffier 1958a, 1958b; Dahmen 1985; Pignon 1960: 511-512, 526; Tortolon & Brenguier 1876) e l'identificacion locala amb l'occitan sembla completament acceptada (Quint 1991, 1996, 2002).

⁶⁵ E en catalan, la vocala correspondent a $/y/$ es impossibla.

⁶⁶ En arvernòmediterraneu, i a puei d'evolucions coma *uei* $['\text{ue} \text{j}/'\text{ue} \text{j}]/'\text{jœ}$, *fuòc* $['\text{f} \text{u} \text{ɔ} (\text{k})]$ o *fuec* $['\text{f} \text{ue}/'\text{f} \text{uœ} (\text{k})/'\text{fœ}]$.

⁶⁷ En arvernòmediterraneu, i a puei d'evolucions coma $[\text{v.ky.i.}'\text{ta} > \text{v.ky} \text{i.}'\text{ta}]$, $[\text{v.kjy.i.}'\text{ta} > \text{v.kjy} \text{i.}'\text{ta}]$...

⁶⁸ Pasmens, *dia* o *di* èra comun dins la koinè trobadorena. E n'avèm de traças en arvernòmediterraneu. En auvernhat existís lo compausat *mèidia* coma sinonim de *mèijorn* (Omelhièr 2003: art. *midi*). Existís *di* en roiauc (Rj: § 193 β) a condicion d'acceptar que lo roiauc siá d'occitan (tanben *di* existís en ligur). En provençau s'utilizan lei compausats *bòna di* "gràcias a", *mala di* "a causa de" mentre que dins lo vivaroaupenc de Barceloneta, se ditz *ben di* a "gràcias a" (Rj: § 748-8°).

⁶⁹ Una mapa dialectometrica de Goebel (2002: 24, 25, 53) suggerís un "Creissent" pus estendut vèrs lo sud.

Lo *romanés*, que se parla a l'entorn de Rumans d'Isèra⁷⁰, es un occitan de transicion vèrs lo francoprovençau. La màger part deis estudis lo classifiquen dins l'occitan perque li mancan dos trachs definitòris e essenciaus dau francoprovençau que son: 1° la palatalizacion de A latina, tònica o pòstònica, après una consonanta palatala o un iòd; 2° la terminason -o dins lei noms e adjectius masculins. Solet Bouvier (1976) pensa que lo romanés es puslèu de francoprovençau (pp. 466-468), pasmens o suggerís d'un biais fòrça prudent, e mai plaça lo romanés dau costat occitan dins doas mapas lingüísticas de Droma (pp. 16, 40). D'autrei mapas de Bouvier (1978 [2003b: 21]) suggerisson que lo romanés s'insere dins una zòna de transicion encara pus larga que seguís lo limit nòrd-èst de l'occitan (vej. aicí figuras 8 e 13).

L'*occitan gris* es un tèrme comòde que prepausi per lei parlars de la *Zòna Grisa*, dins la part bassa dei Valadas Occitanas. A una epòca recenta, ai sègles XIX e XX, an subit una influéncia massissa o quitament un remplaçament per lo piemontés qu'es una varietat dau nòrd-italian (o italian septentrional o padan) (Grassi 1958, représ per Bronzat 1987). E sus aquò s'apond la substitucion generala per l'italian. Un exemple de piemontesizacion, a Rocavion e Robilant, es la terminason de la persona 4 dins lei vèrbs que trantalha entre lo tipe occitan -em (*cantem* <*cantèn*>)⁷¹ e lo tipe piemontés -oma (*cantoma* <*cantouma*>) (Artusio & al. 2005: 284). Pasmens s'observa una tendéncia parciala a la reoccitanizacion pr'amor de l'exòde deis abitants deis autei Valadas vèrs lei bassei Valadas. La dinamica de l'occitanisme cisaupenc garentís tanben una bona identificacion a la cultura occitana dins la Zòna Grisa.

Lo *roïasc* es una varietat de transicion entre l'occitan e lo nòrd-italian (ligur sustot, piemontés benlèu). Se parla dins l'auta Vau de Ròia, de Tenda a Auriveta, a l'extrèm sud deis Aups (compreng una varietat locala e relativament celèbra qu'es lo *brigasc*, dins la Tèrra Brigasca, a l'entorn de Ra Briga e de Ra Briga Auta)⁷². Lo domeni roïasc es partejat entre leis estats francés e italian⁷³. Intra pas facilament dins leis agropaments dialectaus o supradialectaus de l'occitan. Sa classificacion es fòrça delicada. D'un caire, lo movement culturau roïasc s'identifica clarament amb la lenga occitana (vej. lei revistas <*Ni d'ágüra*> e <*A Västéra*>) e lei comunas roïascs de l'estat italian se declaran occitanas per la lei 482/1999. D'autre caire, totun, mai d'un lingüista pensan que leis estructuras dau roïasc son essencialament d'un tipe *ligur aupenc* conservator, parallèl au conservatisme de l'occitan aupenc, en particular es çò que ne dison Dalbera (1984, 1986, 2003) e Forner (1986, 2001) amb de descripcions fòrça detalhadas⁷⁴. D'autreis especialistas pòrtan d'arguments per dire que lo roïasc fa una transicion entre occitan e ligur (Azaretti 1989) o qu'es essencialament occitan (Bronzat 2008). Ronjat (Rj: § 13) i vei un parlar de transicion ancian que sa basa seriá l'occitan aupenc amb una piemontesizacion recenta, sustot a Tenda, mens a Fontan. Mon objectiu es pas de contradire leis especialistas dau roïasc. E teni l'analisi de Dalbera per decisiva. Mai me permeti de suggerir qu'un apròchi solament estructurau o generativista basta pas per apreendre tot çò que se passa. Es indispensable d'i ajustar la dimension sociolingüística: l'identificacion locala a l'occitan es un element de reflexion qu'es impossible

⁷⁰ Preni lei formas localas *Rumans* e *romanés* que son dins leis òbras de Lafòssa (1878a, 1878b). Bouvier (1976) pòrta [ry'mã] (<*rumã*> en sistèma Rosselòt-Gilliéron) per la lenga modèrna (pp. 445, 518) mai *Romans* per la lenga anciana (p. 175). La forma dau TDF, *romanenc* <*roumanen*>, sembla mens segura. Vej. la bibliografia abondosa que J.C. Rixte fornís dins son edicion de Mostier (2007).

⁷¹ La forma referenciala es *chantam*. S'esita entre lei tipus *chantar* e *cantar* dins aqueu parlar (Artusio & al. 2005: art. *chantar* <*chantâ*> e *cantar* <*cantâ*>). Lo passatge a *cant-* es aquí una influéncia dau piemontés e non una influéncia sud-occitana.

⁷² Delà Auriveta, a partir d'Airole e fins a la mar a Ventemilha, lo cors inferior de Ròia es incontestablament dins lo domeni dau ligur generau sota influéncia genoesa.

⁷³ Lei localitats roïascs son lei següentas. — 1° Estat italian e província de Coni: A Viosèna (comuna d'Ormea), Ra Briga Auta. — 2° Estat italian e província d'Impèria: Reaud (comuna de Triueira), Verdeja (comuna de Triueira), Auriveta. — 3° Estat francés: Tenda, Ra Briga, Fontan, Saorj, Brelh de Ròia.

⁷⁴ Segon Forner (1986), lo *ligur intemelian*, vèrs Ventemilha, compren tres tipus, *costier*, *intermediari* e *aupenc*, e lo tipe aupenc compren tres varietats: lo *pignasc* a Pigna, lo *triorasc* a Triueira e lo *roïasc*.

d'escartar. Una definicion prudenta seriá donc la seguenta: lo roiasc es un dialècte de transicion extrèma entre l'occitan e lo nòrd-italian (ligur), coneissent una identificacion locala e liurament consentida a l'occitan maugrat una majoritat probabla de trachs estructuraus ligurs. Es necite de far una enquesta sociolingüística sus aquela motivacion pròccitana: benlèu s'explica perque lo roiasc participa au ligur aupenc qu'es pron diferent dau ligur pus generau influenciat per Gènoa (lo ligur generau se sòna sovent *genoés*)⁷⁵. Lei brigascs an una identitat montanhòla fòrta, se senton pron distints dei ligurs (Bronzat 2008) e, coma l'ensem dei provençaus, donan ai ligurs occidentaus lo nom de *figons* (Moriani 1989, TDF art. *figon* <*figoun*>)⁷⁶. Aquesta identificacion a l'occitan crespas certanei liguristas (vej. seccion 7.4).

Lo *mentonasc*⁷⁷, parlat a Menton e dins lei comunas vesinas⁷⁸, es un parlar occitan de transicion vèrs lo nòrd-italian e pus precisament vèrs lo ligur. Maugrat la prudéncia de Forner (2001), lo caractèr essencialament occitan dau mentonasc es establît per la majoritat deis estudis (Dalbera 1984, 1986; Rj: § 13, § 853-β). Dintre l'occitan, leis autors lo restacan quora au vivaroaupenc (Dalbera 1986, Rj: § 853-β), quora au provençau niçard (Bouvier 1978). De fach, lo mentonasc —e mai lei parlars vesins de Vesúbia, de Beura e de l'auta vau de Var— presentan lei trachs essenciaus dau vivaroaupenc coma la primera persona dau singular en *-o* (*canto*) e la casuda de *d* intervocalica (*cantaa* [kaⁿtaja, kaⁿtaw]), mai an de formas en *ca* e non en *cha*. Lei poiriam qualificar de *vivaroaupenc en ca*, en parallèl amb lo tèrme *lengadocian en cha* de Ronjat. Sus lo plan dei representacions localas, l'identificacion dau mentonasc a l'occitan es incontestabla: la Societat d'Art e d'Istòria dau País Mentonasc ("*Société d'art et d'histoire du Mentonnais*") s'assòcia amb lo Felibritge (<*Scora Felibrenca Mentounasca*>) e amb l'Institut d'Estudis Occitans; a editat un diccionari qu'adòpta la grafia mistralenca —donc una dei grafias de l'occitan— amb un prefaci qu'afortís l'occitanitat dau mentonasc, sens negar la transicion vèrs lo ligur (Caserio & al. 2001).

A *Mónegue*, lei testimoniatges dei lingüistas de terren coïncidisson clarament per indicar que la lenga occitana i es parlada; coexistís amb una vielha varietat importada e enclavada de nòrd-italian (ligur). O indican Tortolon (1890: 164-165), Ronjat (Rj: § 15), Bèc (1995: 11), Arveiller (1967: § 1) e Revèst (s.d. [2008]). Sus aquela vielha coexisténcia entre occitan e ligur, la substitucion lingüística au profiech dau francés s'es aponduda. L'occitan parlat a Mónegue, lo podèm apelar *occitan monegasc* —o *moneguier* segon Revèst (s.d.)— e lo destriarem ansin dau *ligur monegasc*. Tortolon presenta l'occitan monegasc coma una varietat de "niçard". Una mapa de Dalbera (1986: 15) deis Aups Maritims laissa supausar que Mónegue es dins una franja de contacte dialectau ont lo provençau niçard tend a faire recular lo vivaroaupenc en *ca*. Arveiller (1967: § 1) presenta l'occitan de Mónegue coma una varietat de "provençau" que s'inserís dins lo continuum d'una practica multilingüa amb lo ligur, l'italian, lo còrs e lo francés. Es benlèu un parlar de transicion. Reciprocament, lo ligur monegasc, tot en avent una estructura solidament nòrd-italiana importada de Ventemilha, conten un adstrat occitan important. Dempuei 1976, lo ligur monegasc (sonat "monegasc" tot cort) s'ensenha a l'escòla primària mentre que l'occitan s'ensenha pas. Una Acadèmia dei Lengas Dialectalas, sostenguda per lo Principat, finança de recèrcas e de collòquis subre lei parlars ligurs e occitans de la region. Totun, la sola lenga oficiala de Mónegue rèsta lo francés.

Lei comunas dau *Bas Fenolhedés* (part orientala de Fenolhedés) e de *Pèirapertusés* (*Verdoble mejan*) parlan un occitan amb una fòrta influéncia catalana (Guiter 1955, Veny 1993: 56-58). Se pòdon identificar amb l'occitan pr'amor de l'apertenéncia istorica de Fenolhedés e de Pèirapertusés a Lengadòc.

⁷⁵ Totun de vilatges non roiascs parlan tanben lo ligur aupenc, coma Pigna, e an pas de revendicacion occitana.

⁷⁶ *Figon* designa tanben leis esclavas liguras estenchas de Provença (Mons, Escranhòla, Valàuria e Biòt; fig. 13).

⁷⁷ Dei mei grandmercés a Laurenç Revèst per leis escambis fruchós d'arguments e de documents, en particular tocant lo mentonasc.

⁷⁸ Ròcabruna Caup Martin, Gorb, Santa Agnes e Castelar.

FIGURA 13 - VARIETATS DE TRANSICION E ENCLAVAS

VARIETATS DE TRANSICION

OCCITAN

creissentès (Creissent): occitan de transicion vèrs lo francès (transicion vèrs lo francoprovençau a la poncha orientala)
mentonasc: occitan de transicion vèrs lo ligur
occitan gris (Zòna Grisa): piemontesizacion e reoccitanizacion.
occitan monegasc: occitan (benlèu de transicion vèrs lo ligur?)
rumanès: occitan de transicion vèrs lo francoprovençau (zònas vesinas: fenomèns de transicion pus largs)
Z: Bas Fenolhedès e Peïrapertusés: occitan de transicion vèrs lo catalan (Vingrau e Tarerac: catalan de transicion vèrs l'occitan)
roiasc: transicion entre occitan e ligur amb identificacion locala a l'occitan

CATALAN

capcinès: catalan de transicion vèrs l'occitan
catalan ribagorçan: catalan de transicion vèrs l'aragonès

AUTREI LENGAS

aragonès ribagorçan: aragonès de transicion vèrs lo catalan
benasqués: transicion entre aragonès e catalan amb d'elements occitans
ligur monegasc: ligur de transicion vèrs l'occitan
X: Cabdet, Bas Segura: espanhòu amb un substrat catalan recent
churro: espanhòu amb un substrat aragonès e un adstrat catalan
murcian: espanhòu amb un substrat catalan
peitavin-santongés: varietat de lenga d'oïl amb un substrat occitan

ENCLAVAS

OCCITAN

AM enclavas d'America (Pigüe, Valdesè...)
G La Gàrdia (Calàbria)
S Sant Estròpi
W enclavas de Württemberg

BILINGÜISME ANCIAN AMB L'OCCITAN

C fenomèn charnègo = occitan e basco
M Mònegue = occitan e ligur

CATALAN

A L'Alguer

AUTREI LENGAS

E Asp e Montfort = espanhòu
F Mons e Escranhòla, Valàuria e Biòt = ligur ("figon")
P Petita Gavachariá = peitavin-santongés amb progression de l'occitan
V Lo Verdon de Mar = peitavin-santongés

4.2 Varietats de transicion en defòra de l'occitan

Inversament, lo *capcinés*, dins la comarca de Capcir, fa la transicion entre lo catalan e l'occitan. Ronjat (Rj: § 850-θ) lo classa dins l'occitan, Pojada (2000) insistís sus son caractèr intermediari e Veny (1993: 58) li dona dos tèrç de trachs catalans. Lei comunas de *Vingrau* (Rosselhon, pròche Pèirapertusés) e de *Tarerac* (Conflent, pròche Fenolhedés) son dins una situacion similara (Veny 1993: 56-58). L'apertenéncia istorica de Capcir, Vingrau e Tarerac a l'ancian Principat de Catalonha entraïna una identificacion locala qu'es puslèu catalana.

Lo *peitavin-santongés* o *parlange* es una varietat de la lenga d'oïl amb un substrat occitan fòrt (Pignon 1960, Jagueneau 1987). La romanistica tradicionala lo classa coma un dialècte francés mai sei defensors, e mai certanei lingüistas, lo presentan coma “una lenga d'oïl” distinta dau francés.

La comarca de Ribagòrça es partejada entre lo catalan e l'aragonés e ten de varietats de transicion de cada costat dau limit lingüistic (*catalan ribagorçan*, *aragonés ribagorçan*).

Dins lo nòrd de Ribagòrça, la Vau de Benàs parla lo *benasqués* qu'es una varietat de transicion entre aragonés e catalan, e mai i trobam quauqueis elements occitans (gascons). L'afiliacion dau benasqués au catalan o a l'aragonés a provocat de debats sensibles. La posicion pus equilibrada e pus realista, uei, es aquela de la Societat de Lingüística Aragonesa, illustrada per lei publicacions de José Antonio Saura Rami, especialista dau benasqués, e de Xavier Tomás Arias (2006): pensan que cau reconéisser definitivament lo benasqués coma una varietat intermediària, tot en li fasant una promocion connectada amb aquela de l'aragonés, mai sens tombar dins l'anticatalanisme simplista de certanei militants aragonés⁷⁹.

Se parla un espanhòu amb un gròs substrat catalan dins la vila de *Cabdet* (província d'Albacete) e dins la comarca dau *Bas Segura* (au sud dau País Valencian, vèrs Oriòla e Torrevella, mai pas a Guardamar ont se parla catalan). Lo catalan se parlava a Cabdet fins au sègle XIX e dins lo Bas Segura fins au sègle XVIII. L'espanhòu dau Bas Segura sembla l'espanhòu de la region de Múrcia, ont se parlèt catalan fins au sègle XVI: se tracta dau dialècte *murcian* que sa manifestacion tipizanta e exagerada es lo *panòcho* (Badia 2002: art. *panotxo*).

Lo *churro*, parlat au nòrd-oèst dau País Valencian, es un espanhòu amb un substrat aragonés e un adstrat catalan (Badia 2002: art. *xurro*).

5. Quauquei varietats de mal estudiar

Certanei varietats son sovent absentas dei sintèsis dialectologicas, probable perque es malaisat de leis estudiar.

Se discutís sus la natura e sus la quita existéncia dau *judeooccitan* o *judeoprovençau* o *judeocomtadin* o *shuadit*⁸⁰. L'escrivan Armand Lunèl (1892-1977) ne seriá estat lo darrier locutor. Segon Sauzet (s.d.: 8), es una varietat locala de provençau dei josieus dau Comtat Venaicin, sensa particularitat extraordinària. Segon Sephiha (1988), lo judeoprovençau podíá existir coma una mena d'occitan artificiau que sa sintaxi se calcava subre l'ebrieu de la Bíblia per satisfar de necessitats liturgicas; existissiá pas coma lenga vernaculara. Dins la vida vidanta, lei josieus d'Occitània parlavan probable lo meteis occitan que la rèsta de la poblacion⁸¹.

⁷⁹ M'enganèri sus lo benasqués (cf. Sumien 2006: 132-133) en minimizant sei trachs aragonés a causa d'una documentacion incompleta: aquò o planhi. Ara seguissi lei posicions de la Societat de Lingüística Aragonesa.

⁸⁰ Garentissi pas la forma *shuadit* en occitan. La vulgarizacion en catalan ditz *judeoprovençal* e *judeooccità* (Badia 2002).

⁸¹ L'article de Viguièr (1988) sus lo judeoprovençau es inutilizable perque aplica pas lei metòdes elementaris de la lingüistica.

Lo *calò occitan* es una varietat d'occitan amb un important substrat romaní (indoarian) que se practica o que se practicava en cò dei gitanos d'Occitània. Benlèu s'inscrís dins lo provençau. Courthiade (2003: 233) ne parla ansin: “Mençonem per memòria qu’a existit un calò provençau especific, o *occitanoromani*”⁸², subsistissent bensai dins lei memòrias de locutors ancians de la region d’Arle”⁸³. Uei i a tanben de gitanos que parlan l’occitan en defòra dau calò: “Es pas rar que lei ròms de França, que sovent trabalhan en PME, parlen tanben de lengas regionalas: alsacian, occitan, catalan subretot, pus rarament breton o còrs, en mai dau francés e de son parlar ròm”⁸⁴ (Courthiade 2007: 6). Lo calò occitan aurà agut una genèsi semblabla a aquela dei diferents calòs de la peninsula Iberica de basa catalana, espanhòla, portuguesa o basca, amb d’elements romanís dins la morfologia e subretot lo lexic (Badia 2002: 70)⁸⁵.

Rèsta necessari de precisar l’istòria dau judeooccitan e dau calò occitan. Aparentament, aquelei doas varietats semblarián de s’explicar per la variacion diafasica (per de necessitats de comunicacion interna, especifica e ocasionala dins lei comunautats josievas e gitanas) e non pas per una variacion diatopica. Totei doas serián donc de varietats diafasicas dintre lo dialècte provençau rodanenc. Caudriá explicar perqué aurian subreviscut mai en Provença rodanenca que dins la rèsta d’Occitània. La preséncia dau judeooccitan dins lo Comtat Venaicin s’explicariá per la proteccion que lo Papat i donava ai josieus. Lo calò occitan, dins l’encontrada d’Arle, saique, aurà una relacion amb la preséncia fòrta de la cultura gitana en Camarga, pensem per exemple au romavatge gitano ai Santei Marias de la Mar.

L’occitan se parlèt a l’Edat Mejana dins de comunautats de “francs” atestadas en Aragon fins au sègle XIII e en Navarra fins au sègle XVI. Leis occitans lai s’èran installats per de besonhs militars, comerciaus o religiós, subretot dins de vilas e de vilatges dau Camin de Sant Jaume coma Campfranc, Jaca, Òsca, Pampalona, Tudèla o Estela. Se discutís la natura exacta d’aquel occitan. Molho (1964: XI, 1978:193, reportat per Nagore 2001: 265-266) l’apèla *occitan transpirenenc* o *cispirenenc* e supausa que se tracta d’un dialècte particular, amb una basa lengadociana o gascona, devengut un “lengatge ibrid dins lo quau, au fons galloromanic importat... se superpausa l’aragonés deis autoctòns”⁸⁶.

En restant dins lei tèrras delà lei Pirenèus, d’autors supausan tanben una influéncia lingüística dei repobladors occitans que participèron a la Reconquista en Aragon e dins lei País Catalans. Mai s’assimilèron lèu lèu a l’usança majoritària de l’aragonés o dau catalan. Dins l’encastre de la Reconquista, ren indica que de dialèctes occitans particulars se serián mantenguts. La sola influéncia de l’occitan que pareis importanta sembla d’èsser un adstrat dins lo catalan balear (Martínez & Sumien 2006). Cau ramentar qu’a l’Edat Mejana, la diferéncia entre l’occitan e lo catalan èra minima.

Se coneis mau lei parlars occitans desapareguts de Peitau, Santonge e Engolmés que foguèron substituïts per la lenga d’oïl (lo peitavin-santongés) a partir de la fin dau sègle XII (Pignon 1960, Wüest 1969). Es segur qu’èran dau tipe nòrd-occitan en *cha* e *ja*. Èran benlèu gaire diferents dau lemosin medievau, a una epòca que la diferenciacion dialectala èra febla.

La *dialectologia urbana* e lei *sociolèctes* s’oblidan tròp sovent dins la sociolingüística variacionista —donc dins la dialectologia au sens larg— dau domeni occitan. S’agacham çò

⁸² Dins la terminologia en occitan, evitarem *occitanoromani* que pòt èsser un omofòn d’*occitanoromanic*. Preferirem lo tèrme *calò occitan*.

⁸³ “Mentionnons pour mémoire qu’il a existé un kaló provençal spécifique, ou *occitano-rromani*, subsistant peut-être dans les mémoires d’anciens locuteurs de la région d’Arles”.

⁸⁴ “Il n’est pas rare que les Rroms de France, souvent travaillant en PME, parlent aussi des langues régionales: alsacien, occitan, catalan surtout, plus rarement breton ou corse, en plus du français et de leur parler rrom.”

⁸⁵ Lo meteís Badia (2002: 70) evòca un usatge dau calò dins “lo sud de França” mai precisa pas se ten una basa occitana.

⁸⁶ “lenguaje híbrido en donde al fondo galo-románico importado... se sobrepone el aragonés de los autóctonos” (citacion reportada dins la *Gran enciclopedia aragonesa*, art. *Fuero de Jaca*; version en linha: http://www.enciclopedia-aragonesa.com/voz.asp?voz_id=5953).

que se fa dins d'autrei lengas, vesèm que Labov (1972) a rendut celèbre aqueu camp de la recèrca. En Occitània, la diglossia fòrta a entraïnat dèmpuei quauquei sègles una tendéncia a la raretat o a l'exclusion de l'occitan dins lei registres formaus, monopolizats que son per lei lengas dominantas (francés, italian e espanhòu). Es un aspècte dramatic de la *distribucion foncionala*, çò es de la reparticion inegalitària dei registres e dei tèmas segon lo rapòrt de fòrça entre lenga subordenada e lenga dominanta. Maugrat aquelei condicions adversas, de diversificacions socialas de l'occitan, en mitan urban, an existit fins a una epòca recenta, mai n'avèm ren que de traças o de testimoniatges embrionaris. L'òbra de Victor Gelú laissa devinar un occitan popular e urban de Marselha. L'evolució recenta de l'occitan entraïna un aupaument e una confusion generala dei registres, mai que mai entre lei renaissentistas (tipicament, se ditz *mèfi*, un mot dau registre popular, dins de situacions ont la formalitat requerida demandariá de dire puslèu *avís* o *atencion*). Mai leis usatges novèus de l'occitan poirián implicar un començament de diversificacion estilistica novèla, e mai se son encara clafits d'interferéncias dei lengas dominantas e d'un molon d'ambigüitats diglossicas: occitan administratiu en Aran, occitan pedagogic, occitan dei novèus renaissentistas marselhés dau quartier de La Plana... Per exemple, cau èsser a l'agachon de l'impacte possible de Massilia Sound System subre la practica d'un occitan informau que seriá en via de se renovar, amb de recors expressius venent dau francitan coma *lo oai* (Sumien 2006: 218). L'*occitan reconstituït*, sovent apaurit e artificiau, qu'una granda part dei renaissentistas lo desvolopan au contacte d'autrei renaissentistas, o au prèp dei enfants dins l'ensenhament, sensa ges de pression sociala sus l'usatge, tanben es un fenomèn que caudrà estudiar de mai en mai.

6. Classificacions problematicas

Existisson de proposicions de classificacion que podèm pas integrar dins una amira scientifica.

Piàre Bonaud (1981, s.d.) a desvolopat una classificacion originala qu'a pas trobat facilament d'acceptacion dins la recèrca lingüistica occitana a l'excepcion notabla de Reichel⁸⁷. Es estada refutada per Ravièr (1991) puei per Chambon & Olivier (2000). La teoria bonaudiana estima que i auriá pas una lenga occitana mai de *lengas d'òc* au plurau⁸⁸, subdivididas en un grop de *lengas d'òc meridionalas* (gascon, lengadocian e provençau) que serián lo domeni d'òc au sens pròpri e un grop de *lengas d'òc septentrionalas* (lemosin, auvernhat e vivaroaupenc sonat *daufinenc*) que serián pas absoludament dins lo domeni d'òc. Aquelei darrieras se restacarián subretot a un autre agropament, lo *medioromanic* ("*médioroman*"), que son domeni se sonariá la *Medioromània* ("*Médioromanie*"). Lo medioromanic comprendriá lo nòrd dau domeni d'òc (nòstre nòrd-occitan), lo francoprovençau e lei varietats meridionalas dau domeni d'oïl; tanben auriá d'afinitats amb lo nòrd d'Itàlia. Pereu Bonaud suggerís de maniera mai o mens clara que caudriá separar una lenga *guianesa* de l'ensem lengadocian⁸⁹. Lo *guianés* de Bonaud se situa entre Òlt e lo domeni nòrd-occitan e compren lei zònas orlhaguesa, aut-carcinòla, brageiraguesa e agenesa. Correspònd gaire amb çò que Ronjat sòna *guianés* (nòstre *lengadocian septentrional*), que compren tanben lo roergat, lo gavaudanés e lo sud-vivarés e qu'es en tot cas una part integranta dau grand dialècte *lengadocian-guianés* (nòstre *lengadocian*). Tanben Bonaud dona a l'*Anfizòna* un sens restrench, diferent d'aqueu de Nauton: l'*Anfizòna* seriá pas un

⁸⁷ Reichel (1991), pasmens, concentra sei recèrcas subre la dialectologia intèrna de l'auvernhat —amb de resultats benvenguts— e parla gaire de la classificacion de Bonaud per tot çò exterior a l'auvernhat.

⁸⁸ Lo secessionisme lingüistic de Bonaud, que nega l'existéncia de l'occitan, intra pas dins leis ipotèsis científicament acceptablas. Pasmens mençoni sa teoria perque s'acompanha d'un trabalh gròs subre la classificacion dei dialèctes e subre l'enregistrament de donadas localas. M'atardarai pas aici subre d'autrei formas de secessionisme lingüistic que pòrtan ren d'util a la reflexion dialectologica.

⁸⁹ Bonaud (s.d.) destaca lo guianés dau lengadocian sus una mapa (p. 313), mai pas sus una altra (p. 315).

sinonim dau vivaroaupenc (“daufinenc”) mai una franja que cobriria lo nòrd dau vivaroaupenc en incluent Sinjau. Bonaud pensa que lo sosdialècte de Sinjau, dins l’èst de Velai, es un auvernhat influenciat per lo francoprovençau mentre que quasi totei leis especialistas lo classan puslèu dins lo vivaroaupenc. Tanben Bonaud insistís per plaçar au pus luenh lei limits de l’auvernhat. Recèrca de limits occidentaus extrèms fins au còr de Lemosin e supausa una traça anciana de l’auvernhat delà l’auvernhat de l’extrèm sud, delà lo “*sud luenh*” (“*sud lointain*”)⁹⁰, fins ai zònas que parlan lengadocian (Orlhac, Gavaudan, sud de Vivarès).

Francés Fontan (2002 [1969]), coma se sap, foguèt lo teorician d’una tendéncia de l’occitanisme politic e aviá pas de formacion de lingüista. Faguèt pasmens de publicacions subre de questions que pertòcan la lingüistica occitana. Entre aquelei d’aquí, ai mostrat que seis enquistas subre lei limits de l’occitan son pron sincèras e crediblas perque seguisson lei critèris deis enquistas dei lingüistas professionaus (Sumien 2006: 135-136). Per còtra, lei visions de Fontan subre la planificacion lingüistica d’un caire, e la classificacion dei lengas e dialèctes d’autre caire, son sovent irrealistas. Dins sa concepcion dei dialèctes, Fontan identifica un dialècte *guianés* que vòu destacar dau lengadocian. Aquò coïncidís amb sa proposicion politica d’organizar Occitània en una federacion de regions equilibradas que caduna correspondria amb un dialècte. Imagina la region futura de Guiana coma un domeni de reviscolar còtra la desertificacion economica e demografica, amb un ròtle important dins l’amainatjament dau territòri d’una Occitània emancipada. Aqueu modèl se confòrma mai a un ideau d’organizacion politicoeconomica qu’a una dialectologia argumentada. Se notarà que Fontan nomma *daufinenc* lo vivaroaupenc.

L’individuacion dau *guianés* e dau *daufinenc*, segon Fontan, es diferenta d’aquela de Bonaud. Lo *guianés* de Fontan va fins a l’albigés au sud e au gavaudanés a l’èst, donc es ben pus estendut que lo *guianés* de Bonaud; e coïncidís pas tanpau amb lo *guianés* de Ronjat. En mai d’aquò, Fontan e Bonaud desvolopan d’ideologias lingüisticas que son radicalament diferentas. Fontan defend l’unitat de l’occitan dins un projècte qu’assòcia l’independéncia d’Occitània amb l’abolicion de la diglossia, mentre que Bonaud contèsta l’unitat de l’occitan e accepta una certana subordinacion au francés.

7. Enjòcs d’identitat

7.1 Regions istoricas e classificacion dialectala

Certanei renaissentistas de la *Comtat de Niça* afortisson que lo niçard seria una varietat independanta dau provençau. Aquela afirmacion s’es jamai verificada dins la lingüistica. Revèrta solament la voluntat culturala o politica de considerar la Comtat de Niça coma una província distinta de Provença, segon de preferéncias de memòria istorica que discutirem pas aici. L’existéncia dau niçard coma sosdialècte dau provençau es incontestabla mai sufis pas per lo separar de la rèsta dau provençau. Ma proposicion de promòure lo niçard coma un estandard regionau, egau dau provençau generau, ven de la constatacion realista que i a un dinamisme culturau distint dins la Comtat de Niça (Sumien 2006); empacha pas de reconéisser que lo niçard es una varietat de provençau. La relacion entre lo niçard e lo vivaroaupenc es pas clara tanpau dins lei representacions renaissentistas. Per exemple Compan (1971: 125-147) presenta coma “niçards” l’ensem dei parlars de la Comtat de Niça, comprés lo gavòt e lo roiasc, en utilizant l’expression “niçard gavòt montanhard” (“nissart gavouòt montagnard”, p. 131). I destria lo *niçard costier* (“nissart côtier”, p. 136) coma la varietat de Niça e dei comunas vesinas e lo presenta coma la varietat de referéncia.

⁹⁰ “*Sud luenh*” evòca una distanciacion purista còtra çò que Bonaud vei coma de contaminacions meridionalas.

Certanei renaissentistas de *Velai* vòlon destacar lo “velaiés” dau dialècte auvernhat per lo restacar au lengadocian. Aquela actitud revèrta la volontat legitima de protegir la region istorica de Velai —que foguèt lòngtemps en Lengadòc— e de refusar sa dissolucion artificiala dins la region administrativa d’Auvèrnhe. Pasmens ges de lingüista a jamai demostrat l’existéncia d’una entitat velaiesa en dialectologia, ja que lei parlars de Velai se partejan entre lo dialècte auvernhat a l’entorn dau Puèi e lo dialècte vivaroaupenc a l’entorn de Sinjau (Nauton 1964, 1974).

Potencialament, la question se pausa tanben en *Borbonés* (lo departament d’Alèir) qu’es una region tradicionala distinta d’Auvèrnhe. Sus lo plan dialectologic, la part occitana de Borbonés, a l’entorn de Montluçon e Vichèi, se restaca au dialècte auvernhat (e pus precisament au nòrd-auvernhat) en tot aver una originalitat sosdialectala: avèm vist que s’agís de l’auvernhat dau Creissent o arvèrnoborbonés. Pasmens, l’encontrada de Gatnat, dins lo sud de Borbonés, es pas dins lo Creissent. Se sap que lo nòrd de Borbonés, a l’entorn de Molins, es de lenga francesa dempuei quauquei sègles mai es probable que tenga un substrat occitan ancian (Dahmen 1985). La manca de vulgarizacion e d’implantacion de l’occitanisme explica lo desvolopament de discors confús subre la lenga que se parla en Borbonés. Uei lo jorn, pron d’associacions culturalas localas son fièras d’afortir que Borbonés es una zòna de rescòntre dei lengas d’òc e d’oïl. Lei publicacions subre lo “patés borbonés” s’addicionan, en papier o per lo web, mai prepausan ges d’analisi ordenada de la gramatica e dau lexic (per ex. Bonin 1984). Aqueleis iniciativas assumisson gaire l’objectiu d’una recuperacion lingüistica.

En *Bearn*, l’afortiment d’una varietat d’occitan sonada *bearnés*, o avèm vist, se pòt apiejar sus una convergècia locala dins la cultura de la lenga, mai pas sus de basas dialectologicas. La dinamica dau “bearnés” s’explica per lo sentiment legitim d’apertenéncia a Bearn que foguèt lòngtemps una entitat politicament distinta de Gasconha.

Es pas un problèma de dire que se promòu lo “niçard”, lo “velaiés”, lo “borbonés” o lo “bearnés” s’aquò es una estrategia per valorizar l’usatge de la lenga occitana en relacion amb leis identitats legitimas dau País Niçard, de Velai, de Borbonés o de Bearn⁹¹. Per còntre es un problèma de voler far coïncidir aqueleis identitats amb de delimitacions dialectalas fictivas o exageradas.

7.2 Focalizacions segon leis experiéncias dei lingüistas

Dins leis expausats sus la diversitat dialectala, gaireben totei lei lingüistas practican un certan desequilibri geografic, bòrd que tendon a fornir mai de detalhs per lo dialècte que ne son especialistas (es sovent lo dialècte de sa region d’origina) e per lei dialèctes vesins; donan un agach somari ai dialèctes pus alonhats. Aquela practica es pas question de l’estigmatizar: es tras que comprensibla quand tenèm còmpte de l’immensitat dau domeni occitan. La mancança de mejans umans e financiers aclapa la lingüistica occitana e rend dificila una sintèsi globala (e pas solament en dialectologia).

La gramatica de Ronjat es la presentacion mens desequilibrada de l’ensem dei dialèctes, benlèu perque Ronjat èra originari de Viana qu’es en defòra dau domeni occitan.

Bèc a fornit un trabalh extraordinari de conceptualizacion per nos liurar sa classificacion dobla, ligada qu’es a la primera granda aplicacion dau concèpte de *diasistèma* au domeni occitan (Bèc 1972)⁹². Ja Bèc (1968) s’èra impausat coma lo grand especialista dei confinhas dau gascon e dau lengadocian dins lei Pirenèus. Aquela focalizacion sus lo rescòntre de dos

⁹¹ Cau dire que lo renaissentisme s’es mostrat sovent maubaiassut per identificar e vulgarizar lei regions istoricas d’Occitània. Aquela aproximacion se vei dins lo contorn dei mantenenças dau Felibritge, dins l’organizacion de l’IEO en seccions departamentalas e dins certanei proposicions de descopatge dei moviments politics occitanistas. Pasmens, dempuei lo mitan deis ans 2000, certanei grops politics an prepausat de valorizar melhor lei regions istoricas.

⁹² Lo concèpte de diasistèma apareguèt amb Weinreich (1954) dins “Is a structural dialectology possible?”

dialèctes a pogut favorizar son apròchi decisiu dau diasistèma. Mai tanben a favorizat una descripcion mai que mai detalhada per lo sud-oèst. Dins son *Manuel pratique d'occitan moderne* (1973), detalha lo gascon, lo lengadocian, lo lemosin e lo provençau generau, mai pas lo provençau niçard, ni l'auvernhat ni lo vivaroaupenc, e mai anónce son intencion d'o far dins un second volum (p. 2).

Ravièr (1991), qu'es un especialista dau lengadocian e dau gascon, seguís en gròs la classificacion de Bèc mai pensa totun que i a “quatre varietats fondamentalas de l'occitan”⁹³ (p. 82) que son lo *gascon*, lo *lengadocian*, lo *provençau* e lo *nòrd-occitan*. Anticipa la classificacion de Goebel (seccion 1.10). Pasmens sembla malaisat de presentar lo nòrd-occitan coma un agropament dau meteis nivèu que cadun dei tres dialèctes dau sud. Avèm vist que lo nòrd-occitan possedís una polida varietat intèrna amb de possibilitats diversas d'agropaments supradialectaus. La percepcion tròp compacta dau nòrd-occitan entraïna un risc de simplificacion. Certanei trachs, que Ravièr sembla de lei presentar coma generaus a l'ensens dau nòrd-occitan (pp. 93-94), en realitat existisson solament dins una part d'aqueu domeni (amudiment de *-n* finala, distincion /v/~/b/, amudiment dei consonantas finalas; tanben Ravièr vei la barradura [ɛ > e] e [ɔ > u] davant nasala implosiva coma un trach de l'auvernhat, mentre que l'auvernhat se parteja en realitat entre lei dos tipes d'apertura: *font* o *fònt*).

Alhèras (2001: 223-237), coma especialista dau gascon e dau basco, practica perez una focalizacion geografica dins son *Manuel de linguistique romane*. Acòrda una presentacion de quatre paginas au gascon, de tres paginas e mieja au lengadocian, de tres paginas e mieja a l'arvernolemosin (per dos dialèctes dins nòstra vision, l'auvernhat e lo lemosin) e de doas paginas e mieja au “provençau” (per dos dialèctes dins nòstra vision, lo vivaroaupenc e lo provençau).

Bouvier (1978), coma especialista de l'occitan orientau, a pas prepausat de modèl globau de classificacion de l'occitan (mai avèm vist que sa classificacion s'inserís dins lo modèl globau d'Alhèras).

Dalbera (1986), coma especialista deis Aups Maritims, presenta amb prudéncia lei classifacions panoccitanas de Ronjat e de Bèc e mai la configuraion orientala de Bouvier, sens donar de preferéncia a ges de modèl.

7.3 Lo nòrd-occitan e la faussa amira nòrd-sud

Un tèma recurrent e mal esclarzit dins lo mitan renaissentista es la valor lingüistica que s'atribuís au nòrd-occitan. A la lèsta, ramenti aici quauqueis elements dau problèma (tanben evocats, amb una amira diferenta, dins Sumien 2006: 45-47). Lo lingüista sap que tot parlar es un sistèma ordenat e qu'es impossible de demostrar que i auria de varietats lingüisticas melhoras que d'autras. Mai lo militant occitanista de basa, tot aquò o sap pas.

D'un caire, existís una estigmatizacion anciana dei varietats nòrd-occitanas dins certanei zònas de rescòntre entre lei dialèctes dau nòrd e dau sud. I a pron de descripcions subre lei relacions entre vivaroaupenc e provençau, ont lei “gavòts” (tèrme inicialament pejoratiu) anavan quèrre de trabalh en Bassa Provença e èran victimas d'estigmatizacion sòcioeconomica e dialectala. L'estigmatizacion foncionava parier, amb lo tèrme “gavòt” encara, còntre lei montanhòus de Gavaudan que parlan un lengadocian en *cha* (cf. TDF: art. *gavòt* <*gavot*>). Una question que rèsta de cavar es de saupre se l'estigmatizacion a existit tot de lòng de l'interfàcia entre nòrd- e sud-occitan e s'a pogut penetrar dins lei zònas d'influéncia dirècta dei capitalas regionalas nòrd-occitanas coma Lemòtges, Peireguers, Clarmont-Ferrand, Montluçon, Vichèi, Lo Puèi, Valença o Gap.

⁹³ “quatre variétés fondamentales de l'occitan”.

D'autre caire, existís un malentendut renaissentista que sembla de se desvolopar durant lo sègle XX. Tre 1935, Alibèrt dona una descripcion purista, confusa e non demostrada dau lengadocian en relacion amb lo "Nòrd":

"sa situacion l'a gaudit pendent de longs sègles de las influéncias racicas [sic] e linguísticas vengudas del Nòrd. Aquestas l'an pogut aténher que sedaçadas e amortidas a través Provença a l'Est e Lemosin al Nòrd-Oest." (Alibèrt 1935: viii)

"Las regions nòrd-occitanas expausadas a la pression continua de la França d'Oïl, sobretot a l'Oèst, país de planas obèrtas, an vist nòstra lenga recular dins las «Charentes» al profièit del francés. D'autre biais, aquela accion a precipitat l'evolució fonetica e alterat lo vocabulari. [...]"

Lo bas-auvernhat e lo delfinés an tament sofert d'aquelas accions perturbatris que son pas aisidament comprenedors pels autres Occitans.

Al contrari, lo lengadocian, protegit per una cinta ininterrompuda d'autres dialèctes occitans e plaçat d'esquinas contra un massís montanhós, es demorat a l'abric dels grands corrents de circulacion e a pogut defugir tota contaminacion." (Alibèrt 1935: xiv-xv)⁹⁴

A un nivèu pus elevat, trobam una explicacion possibla dau malaise nòrd-occitan dins una lectura mau compresa dei libres seriós de vulgarizacion: de grands lingüistas coma Bèc (1995: 39 [1963]) e Lafont (1987: 43 [1971]) an agut parlat de trachs "aberrants" tocant certanei parlars septentrionaus. Se sap que dins la descripcion lingüistica, "aberrant" significa "originau" e non pas "inferior". Ni Bèc, ni Lafont ni ges de lingüista seriós an jamai dich, enluòc, que lo nòrd-occitan poiria èsser inferior. Mai "aberrant" pòt aver una connotacion negativa dins l'usatge corrent e aquò a pogut contribuir au malentendut de certanei legeires occitanistas (Sumien 2006: 46-47). D'occitanistas dau nòrd reagisson dempuei en mostrant una certana fiertat dialectala que l'assòcian au refús dau ròtle —mau comprés— dau lengadocian dins l'estandardizacion. Quauquei testimònis seràn edificants.

Bonaud defend en 1971 la dignitat de l'auvernhat amb leis arguments següents que son absolutament justs dins aqueste cas precis:

"Esperam que [nòstra gramatica auvernhat] farà chifrar certaneis amics meridionaus lèsts a mespresar l'auvernhat coma una macedònia indigna de francés e d'occitan, mentre que ne coneisson a pauc près ren." (Bonaud 1971: 2)⁹⁵

Un article anonim d'una revista auvernhat critica ansin certaneis autors que trabalhan en lengadocian:

"A lhós l'Occitan bei un grand O, e a la periferia un petit I (coma lemosin), un petit g (coma gascon) e sobretot coma interdit d'existar...e mème d'o dire -sinon d'o pensar- un petitoneton a par l'Auvernhat!" (extrach de *Parlem! Vai-i qu'as paur!* n° 29, 1991, p. 3-4)⁹⁶

L'escrivan Michèu Chapduelh, qu'es peiregordin e de dialècte lemosin, me mandèt un fanzine sonat *Lo Prerafaelita Tibetenc*⁹⁷, destinat a l'amassada generala de l'IEO de 2002. Dedins i a un avís de recèrca imaginari contra l'escrivan Joan Ganhaire, acusat d'aver una expression tròp nòrd-occitana:

"[...] enemic del dedins, copable dels crims que seguisson: [...] participacion a la politica d'eradicacion de la lenga occitana, temptativa d'assassinar la lenga comuna, copable subretot de viure dins un país ont «cagar» se ditz pas «cagar» e de pas escriure «cagar» per escriure çò que se ditz pas! Tota persona que

⁹⁴ Çò es: *païs* > *país*, *Est* > *Èst*, *Nòrd-Oest* > *Nòrd-Oèst*, «*Charentes*» > *Charantas*, *delfinés* > *daufinenc*.

⁹⁵ "Nous espérons qu'elle [notre grammaire auvergnate] fera réfléchir certains amis méridionaux prompts à mépriser l'auvergnat comme une macédoine indigne de français et d'occitan, alors qu'ils n'en connaissent à peu près rien."

⁹⁶ Çò es: *existar* > *existir*; *e mème* > *e nieus* / *e mai*.

⁹⁷ "Lo Prerafaelita Tibetenc" (çò es: *Tibetan*) es tanben una rubrica de M. Chapduelh dins la revista *Occitans!*

prendrà sa defensa serà considerada coma un dangierós lemosin-paranoïac⁹⁸ e embarrada dins un espital psiquiatric per fin de reeducacion e remesa a la nòrma.”

Aquesta caricatura aïgra pren la defensa de Joan Ganhaire, de segur. Lo meteís fanzine pòrta d’imatges umoristics ont l’isoglòssa *cha/ca* despartís un còrs uman o separa de gents que son a se parlar (figura 14).

FIGURA 14 - UMOR SOBRE L'ISOGLÒSSA *CHA/CA*

Lo Prerafaelita Tibetenc n° 28, fanzine difusat a l'amassada generala de l'IEO de 2002.

Aquesteis exemples, si que revèlan un dei malaises mai problematices de l'occitanisme. Un prejutjat difús e absurde còtra lo nòrd-occitan se constata entre certanei renaissentistas, pasmens sembla d'afectar mai la generacion dau Temps Dos qu'aquela dau Temps Tres⁹⁹. Ai ja demostrat qu'a pas jamai existit de plan premeditat per eradicar lo nòrd-occitan ni per impausar un centralisme lengadocian. Lo problèma reau es la manca de coordinacion geografica dau movement occitanista: crèa de desequilibris entre lei dialèctes per quant ais iniciativas de recuperacion lingüistica, en particular dins l'edicion e dins la lingüistica aplicada (Sumien 2006: 45-47).

Una pista suplementària per explicar lo malaise nòrd-occitan es aquesta: l'orientacion geopolitica nòrd-sud de l'estat francés nos impausa de representacions faussas subre l'occitan en particular e subre lo diasistèma occitanoromanic en generau.

1° Se siam acostumats a una vulgarizacion que presenta l'occitan mai per rapòrt au francés que per rapòrt a nòstra lenga siamesa qu'es lo catalan ...compres dins leis abituds

⁹⁸ Cò es: *paranoïac*.

⁹⁹ Per lei concèptes de Temps Un, Temps Dos e Temps Tres, vej. Lafont (1991) e Sumien (2006).

cartograficas que localizan sempre l'occitan dins la periferia meridionala d'un Exagòn indefugible e que retalhan tot çò que se tròba au sud dei Pirenèus (assagi d'evitar aquela distorsion optica dins lei mapas dau present article). Aqueu reflèxe, que deu èsser inconscient, es ligat amb una utilizacion tròp rigida dau concèpte de *galloromanic* dins la romanistica tradicionala. Per exemple, dins una vision galloromanica estrecha, quichan tròp subre lo Creissent perque es au bèu mitan de l'Exagòn e negligisson l'importància deis autrei zònas de transicion. Bèc (1995: 6 [1963]; 1970-71: t.1/2-3, t.2/472) a mostrat que l'inclusion de l'occitan dins lo galloromanic es pas completament satisfasenta; eu pausa la primautat dau grop *occitanoromanic* (occitan e catalan) qu'es un pònt entre iberoromanic e galloromanic.

2° A causa d'aquela vision estrechament galloromanica, a causa de la polarizacion artificiala nòrd-sud (o oïl-òc) e a causa de la tradicion dei mapas lingüisticas centradas subre l'Exagòn, d'unei arriban pas a imaginar lo nòrd-occitan autrament que dins una relacion vergonhabla amb lo francés... E ansin creson per error que lo nòrd-occitan seriá la varietat d'occitan mai expausada au francés. Existís alora dins lo renaissentisme una reaccion purista, difusa e inassumida qu'imagina que la francizacion tocariá fonamentalament lo nòrd-occitan, mai que la rèsta de la lenga.

Pasmens la recèrca a jamai establìt de relacion evidenta entre lo nòrd-occitan e la francizacion. S'es mostrat au contrari que la francizacion a seguit de camins complèxes e divers dins lo territòri occitan. Ansin, Brun-Trigaud & al. (2005) revèlan d'ondas pron diferenciadas venent dau francés que pòdon anar a l'extrèm sud d'Occitània. Chambon (2004) cartografia de fenomèns de francizacion lexicala que dardalhan a partir dei vilas importantas d'Occitània, tant au sud coma au nòrd de nòstre domeni lingüistic. Gardette (1955, 1957) supausa qu'un dei fenomèns pus massís de francizacion explicariá l'amudiment dei consonantas finalas, e aquò non coïncidis pas amb lo nòrd-occitan mai ben amb lo transoccitan que seguís la vau de Ròse per tocar la Mediterranèa (vej. seccion 3.I-b).

En mai d'aquò, l'acceleracion recenta de la substitucion lingüistica, dins un mond ont lei distàncias se son abolidas, nos permet de supausar que lo gra de francizacion finís per èsser similar dins l'ensem d'Occitània: es difcil de pretendre que l'occitan exsangüe dau sègle XXI seriá pus qualitatós a Carcassona dins l'extrèm sud qu'a Montluçon dins l'extrèm nòrd.

7.4 L'invençion d'una granda Ligúria

De crispacions identitàrias e pas ges scientificas pertòcan lei varietats que son dins la zòna de contacte entre Occitània e Ligúria. Se pòt legir dins quauquei blògs tota una polemica recenta sus l'afiliacion dau roïasc ont s'opausan “liguristas” e “occitanistas” mentre que lo movement culturau roïasc a chausit liurament l'afiliacion a l'occitan (vej. seccion 4.1). Certanei liguristas arriban pas a o admetre e mai inventan un complòt occitanista imaginari qu'auriá planificat l'invasion de Ròia¹⁰⁰. Aquela acusacion fantasiosa correspònd pas amb la realitat de l'occitanisme, qu'a pas lei mejans d'organizar una tala campanha ni solament la predisposicion ideologica per l'imaginar. Se'n legirà la refutacion solidament argumentada de Bronzat (2008) dins la revista <A Vaštéra>.

Sus Internet, mai que mai dins Wikipèdia, divers activistas “liguristas” o “padanistas” e de partisans de l'irredentisme italian se rejonhon —amb de motivacions ben diferentas— per assajar de far passar l'idèa d'una granda Ligúria lingüistica qu'englobariá la Vau de Ròia, lo País Mentonasc, Mónegue e eventualament tot lo País Niçard¹⁰¹. Aqueleis activistas alimentan

¹⁰⁰ Lo blòg d'Alberto Cane (<http://albertocane.blogspot.com/2007/09/occitani-in-liguria-3.html>) sosten en particular lei posicions dau ligurista Fiorenzo Toso. Toso (2008) ataca violentament lo succès de l'occitanisme en Ròia (l'acusa de “manipulacions identitàrias”, p. 121) e fa de declaracions totalament erronèas sus lei trachs lingüistics supausats de l'occitan (per ex. pretend que [œ] existiriá pas en occitan, p. 111).

¹⁰¹ Lei curiós o verificaràn dins l'istoric, a partir de 2007, de l'article “Nizzardo Italians” (sic), dins la Wikipèdia anglesa, e tanben dins leis articles “mentonnais”/“mentonasco”, “royasque”/“roiasco”, “Monaco” e

pereu lo mite d'un complòt occitanista: aquò li permet de refusar tota nuança e tot argument seriós venent de la recèrca¹⁰².

7.5 *Lei pretensions catalanas en Fenolhedés*

Ja fa lòngtemps, lo dialectològ catalan Enric Guiter cerquèt “Els altres Capcirs” (1955), dins lei tèrras occitanas dau Bas Fenolhedés e de Peïrapertusés (vej. seccions 4.1, 4.2). Mai la question pertinenta es pas de saber fins ont podèm destoscar la lenga catalana en Occitània. Lo fach fundamentau, tròp sovent oblidat, es que catalan e occitan son un meteís diasistèma: leis afinitats se pòdon trobar facilament de Montluçon fins a Elx (Martínez & Sumien 2006) e naturalament, se’n trobarà encara mai a proximitat de la zòna de contacte: i a d’occitanismes dau costat catalan (Rosselhon, Capcir, Palhars...) coma i a de catalanismes dau costat occitan (Corbieras, Fenolhedés, Donasan, Aran...). Uei, certanei catalanistas donan au Bas Fenolhedés lo nom de “Fenolhedés Rosselhonés” (“*Fenolleda Rossellonesa*”, per ex. Sureda 2003: part 3), çò que sembla un temptatiu escondut de l’annexar exclusivament a la lenga catalana.

Conclusion: amiras per l’istòria sociolingüística e l’estandardizacion

La classificacion se pòt far segon de critèris diferents e abotís a d’agropaments diferents que rèstan pasmens compatibles. Podèm arribar a pron de subtilitats classificatòrias que totei an una utilitat per esclarir de movements d’istòria o d’afinitats dins lei relacions geograficas. Una deis avançadas pus decisivas es aquela de Bèc que mòstra que podèm trabalhar amb una classificacion dobla, *dialectala* o *supradialectala*, ont leis unitats sosdialectalas rèstan permanentas e s’articulan d’un biais o d’un autre.

L’istòria sociolingüística de l’occitan a pas encara fornit d’explicas a l’ensems d’aquelei donadas e mai s’a conegut de sintèsis remarcablas dempuei quauqueis ans (Kirsch & al. 2002, Boyer & Gardy 2001). Un objectiu per l’avenir es de sistematizar lei rapòrts entre l’istòria sociolingüística e la dialectologia a l’escala de tot l’occitan. De publicacions de dimension regionala an ja començat aquela mena de trabalh e pòdon servir d’inspiracion (coma Bouvier 1976 per Droma o Chambon & Olivier 2000 per Auvèrnhe e Velai...).

Un autre objectiu seriá d’editar una sintèsi de dialectologia occitana per lo grand public en s’inspirant de çò qu’an fach Veny (1993) per lo catalan e König (1978) per l’alemand, amb pron de mapas explicativas. Leis excellentei “lecturas de l’ALF” de Brun-Trigaud & al. (2005), a l’escala de la Galloromània, prefiguran un pauc aquel objectiu e deurián motivar un trabalh equivalent a l’escala occitanoromanica.

Rasonar e analisar pus sovent dins l’encastre occitanoromanic es d’alhors un objectiu primordiau: es urgent de i veire pus clar dins l’organizacion dialectala entre l’occitan e lo catalan (en i apondent volontiers la comparason amb de varietats vesinas coma l’aragonés, lo peitavin-santongés, lo francoprovençau, lo piemontés e lo ligur). Es urgent de sortir de l’amira faussa e quasi exclusiva entre nòrd e sud, entre francés e occitan, entre oïl e òc, qu’alimenta —o avèm vist— de fantasmas dobtós sus la natura dau nòrd-occitan. Per exemple, la reorganizacion dau sistèma vocalic arvèrnolemosin, amb tres gras d’apertura, trobarà probable

“occitan”/“occitano” dei Wikipèdias francesa e italiana. Es inutil de presentar mai la frequenta manca de credibilitat scientifica de Wikipèdia (www.wikipedia.org).

¹⁰² Lei discussions prenon un aspècte desequilibrat e quasi insoluble. Leis occitanistas accèptan volontiers que i a d’elements ligurs en roïasc e en mentonasc e estigmatizan jamai aqueleis elements. Certanei liguristas, au contrari, supòrtan pas de reconèisser lei fachs favorables a la lenga d’òc coma l’occitanitat estructurala dau mentonasc, la sinceritat dau sentiment occitan en Ròia o l’usatge de l’occitan a Mónegue au costat dau ligur (vej. seccion 4.1)... Ges d’occitanista a jamai parlat d’annexar de zònas liguras que se senton pas occitanas, coma Ventemilha o Sant Rémol. Per còtra i a de liguristas que pretendon annexar Menton e la Comtat de Niça *de maniera exclusiva* au domeni ligur au mesprètz dei movements locals qu’aderisson a la cultura d’òc...

mai de pistas de comparason dintre lo domeni occitanoromanic, en furgant dau costat dau gascon lanusquet, dau catalan rosselhonés e dau catalan balear (Martínez & Sumien 2006) que non pas dau costat d'una supausada influéncia perturbatriz dau francés.

FIGURA 15 - L'ESTANDARDIZACION PLURICENTRICA: ORGANIZACION DINS L'ESPACI

Una altra avançada decisiva es la relacion que Bèc (1972) establís entre sa classificacion dobla e l'estandardizacion, çò es: entre la dialectologia purament descriptiva e la planificacion lingüistica. La relativitat dei classifications ajuda encara mai a prepausar una estandardizacion pluricentrica (Sumien 2006) ont se reconeis la plaça centrala (mai pas superiora) dau lengadocian dins lo diasistèma e ont se quichaubre lei convergèncias dei grands dialèctes, basas dei modalitats regionalas de la lenga estandard (provençau generau e provençau niçard, vivaroaupenc, auvernhat, lemosin, gascon, lengadocian). Lo roiasc demanda una promocion particulara, en connexion amb l'estandardizacion de l'occitan en generau e sens refusar lei liames amb lo nòrd-italian (ligur)¹⁰³. Un sistèma de convergència permet de facilitar la comunicacion d'un dialècte estandardizat a l'autre e de se limitar a de variacions regionalas que concernisson de zònas pron amplas dau domeni occitan (*cantar/chantar, agachar/agaitar*) o que son absolutament emblematicas d'un dei grands dialèctes (*parlada/parlaa, fòrt/hòrt, los/lei*). La simplificacion e la limitacion dei divergèncias dins la lenga estandard facilitan l'emergéncia d'un occitan larg per la comunicacion, un

¹⁰³ La Societat de Lingüística Aragonesa prepausa una promocion similara per lo benasqués, en relacion amb l'aragonés en generau e sens refusar lei liames amb lo catalan.

occitan que serà pus fòrt e pus capable de resistir, en tot gardar quauqueis emblèmas polits de son ancoratge regionau. Lei variacions lexicalas e sintacticas, quand participan a la riquesa de la lenga, se meton en comun dins l'occitan larg e pòdon circular d'una modalitat regionala a una altra. L'estudi d'aquelei recors expressius e de lor reparticion dialectala facilita lor integracion dins l'occitan larg. Es ansin que sus la mapa de l'occitan larg (figura 15) se dessenhon lei modalitats regionalas amb de ponchejat, sus un fons de camaieu; son de limits volontariament leugiers e permeables ais escambis.

Annèxe 1 - Resumit deis esclarziments terminologics

Avèm vist que certanei varietats lingüisticas an de noms ambigus e contradictòris segon lei publicacions. Resumissi aici mei suggestions per esclarzir lei tèrmes. Lei noms dei varietats s'agropen per sens (per concèpte). Lei tèrmes en caractèrs gras son aquelei que me semblan preferibels pr'amor de sa clartat o de sa difusion; s'acompanhan d'una definicion. Un asterisc (*) marca lei tèrmes que suggerissi d'evitar perque son venguts excessivament ambigus o enganaires per lo sens en question.

Anfizòna, vej. *vivaroaupenc*

anfizonic, vej. *vivaroaupenc*

aquitan, vej. *gascon*

aquitanopirenenc 1 - Dins l'estructuracion supradialectala, sosgrop dau preiberic comprenent lo gascon, lo lengadocian meridionau e lo catalan.

aquitanopirenenc 2, vej. *preiberic*

arvèrnoborbonés, vej. *auvernhat creissentés*

arvèrnolemosin [o *auvernhat-lemosin* — evitar *nòrd-occitan**] - Ensembles dau lemosin e de l'auvernhat.

aupenc 1 [evitar *gavòt**] - Sosdialècte dau vivaroaupenc parlat dins leis Aups Occitans, subre lei dos pendís, levat en Isèra. Es la mitat orientala dau vivaroaupenc. Compren lo *gavòt* e lo *cisaupenc*. Dins l'estructuracion supradialectala, fa partida dau niçardoaupenc.

aupenc 2, vej. *gavòt*

aupenc 3, vej. *vivaroaupenc*

aupenc-daupinenc, vej. *vivaroaupenc*

aut-auvernhat, vej. *sud-auvernhat*

aut-lemosin 1 - Sosdialècte lemosin que compren quasi tot lo domeni lemosin levat lo bas-lemosin.

aut-lemosin 2, vej. *lemosin centrau*

auvernhat creissentés [o *arvèrnoborbonés*] - Varietat d'auvernhat dau Creissent, parlada mai que mai dins lo sud de Borbonés (çò es: dins la zòna occitanofòna de Borbonés, levat a Gatnat).

auvernhat-lemosin, vej. *arvèrnolemosin*

bas-auvernhat, vej. *nòrd-auvernhat*

bas-lemosin 1 - Sosdialècte lemosin dau sud-èst, parlat a l'entorn de Briva e Tula.

bas-vivarés, vej. *sud-vivarés*

brageiragués [o *sarladés*] - Varietat de lengadocian parlada dins lo sud de Peiregòrd, a l'entorn de Brageirac e Sarlat.

brigasc - Varietat locala de roiasc parlada a l'entorn de Ra Briga (estat francés) e de Ra Briga Auta (estat italian).

carcassés [evitar *lengadocian centrau**, *centrau**] - Varietat de lengadocian meridionau, parlada en Carcassés.

centrau 1: vej. *carcassés*

centrau 2: vej. *occitan centrau*

centrau 3: vej. *provençau maritim*

cisaupenc [o *aupenc orientau*] - Varietat d'aupenc dei Valadas Occitanas (pendís orientau deis Aups, dins l'estat italian). Lo prefixe *cis-* se justifica dau ponch de vista locau.

daupinenc, vej. *vivaroaupenc*

gascon [o *aquitan*] - Dialècte occitan dau sud-oèst.

gascon pirenenc - Sosdialècte gascon dei Pirenèus e dau piemont dei Pirenèus.

gavòt 1 [evitar *aupenc**] - Varietat d'aupenc dau pendís occidentau deis Aups.

gavòt 2, vej. *aupenc*

gavòt 3, vej. *vivaroaupenc*

lemosin centrau 1 - Varietat centrala de l'aut-lemosin, sens inclure lo lemosin peiregordin ni lo lemosin creissentés.

lemosin creissentés [o *marchés*] - Varietat de lemosin dau Creissent. Fa partida de l'aut-lemosin.

lemosin peiregordin [o *peiregordin*] - Varietat de lemosin dau nòrd de Peiregòrd. Fa partida de l'aut-lemosin.

lengadocian [o *lengadocian-guianés*] - Dialècte centre-meridionau de l'occitan.

lengadocian centrau, vej. *carcassés*

lengadocian meridionau [o *lengadocian pirenenc*] - Sosdialècte meridionau dau lengadocian. Tanben fa partida de l'aquitanopirenenc.

lengadocian pirenenc, vej. *lengadocian meridionau*

ligur monegasc - Varietat de nòrd-italian (ligur) parlada a Mónegue e que coexistís amb l'occitan monegasc.

marchés, vej. *lemosin creissentés*

maritim 1, vej. *provençau maritim*

maritim 2, vej. *provençau generau*

marselhés, vej. *provençau maritim*

mediterraneu, vej. *provençau maritim*

mentonasc - Varietat d'occitan de Menton e dei comunas vesinas, fasent la transicion de l'occitan vèrs lo nòrd-italian (ligur), de tipe puslèu vivaroaupenc, amb d'afinitats vèrs lo niçard e lo roiasc.

monegasc 1, vej. *occitan monegasc*

monegasc 2, vej. *ligur monegasc*

niçard [o *provençau niçard*] - Sosdialècte provençau parlat a l'entorn de Niça e Mónegue. Dins l'estructuracion supradialectala, fa partida dau niçardoaupenc.

niçardoaupenc - Dins l'estructuracion supradialectala, sosgrop de l'arvèrnomediterraneu que compren l'aupenc e lo niçard.

nòrd-auvernhat [evitar *bas-auvernhat**] - Sosdialècte septentrionau de l'auvernhat.

nòrd-occitan 1 - Grop de dialèctes occitans septentrionaus comprenent lo lemosin, l'auvernhat e lo vivaroaupenc.

nòrd-occitan 2, vej. *arvèrnolemosin*

nòrd-provençau, vej. *vivaroaupenc*

occitan centrau [evitar *occitan mejan**] - Dins l'estructuracion supradialectala, sosgrop dau preïberic comprenent la màger part dau lengadocian, levat lo lengadocian meridionau e lo sud-vivarés.

occitan mejan 1, vej. *sud-occitan*

occitan mejan 2, vej. *occitan centrau*

occitan meridionau/miegjornau, vej. *sud-occitan*

occitan monegasc - Varietat d'occitan (de provençau niçard) parlada a Mónegue e que coexistís amb lo ligur monegasc.

occitan orientau [evitar *provençau**] - Ensembles dau vivaroaupenc e dau provençau.

peiregordin, vej. *lemosin peiregordin*

pirenenc 1, vej. *gascon pirenenc*

pirenenc 2, vej. *lengadocian meridionau*

preïberic [evitar *aquitanopirenenc**] - Dins l'estructuracion supradialectala, grop que compren l'occitan centrau e l'aquitanopirenenc.

provençau 1 [o *sud-provençau*] - Dialècte sud-orientau de l'occitan.

provençau 2 - Sinonim rar d'*occitan*.

provençau 3, vej. *provençau generau*

provençau 4, vej. *occitan orientau*

provençau aupenc 1, vej. *vivaroaupenc*

provençau aupenc 2, vej. *gavòt*

provençau centrau, vej. *provençau maritim*

provençau generau [o *rodanomediterraneu* — evitar *maritim**, *provençau**] - Sosdialècte provençau que compren la màger part dau domeni provençau, entre Nimes e Canha de Mar, levat lo niçard. Lei doas subdivisions segondàrias dau provençau generau son lo *provençau rodanenc* e lo *provençau maritim*. Dins l'estructuracion supradialectala, lo provençau generau fa partida dau transoccitan.

provençau maritim [o *provençau mediterranèu*, *provençau centrau* — evitar *marselhés**] - Subdivision segondària dau provençau generau parlada entre Selon e Canha de Mar, en inclusent Forcauquier.

provençau mediterranèu, vej. *provençau maritim*

provençau niçard, vej. *niçard*

provençau rodanenc - Subdivision segondària dau provençau generau parlada entre Nimes e Selon.

rodanenc, vej. *provençau rodanenc*

rodanomediterraneu, vej. *provençau generau*

roïasc - Dialècte de l'Auta Vau de Ròia, repartit entre leis estats francés e italian, fasant una transicion extrèma entre l'occitan e lo nòrd-italian (ligur), coneissent una identificacion locala e liurament consentida a l'occitan maugrat una majoritat probabla de trachs estructuraus ligurs (vej. *brigasc*).

sarladès, vej. *brageiragués*

sud-auvernhat [evitar *aut-auvernhat**] - Sosdialècte meridionau de l'auvernhat.

sud-occitan [o *occitan meridionau/miegjornau* — evitar *occitan mejan**] - Grop de dialèctes occitans comprenent lo provençau e lo lengadocian.

sud-provençau, vej. *provençau*

sud-vivarés [evitar *bas-vivarés**] - Varietat de lengadocian en *cha* dau Sud de Vivarés.

transoccitan - Dins l'estructuracion supradialectala, sosgrop de l'arvernomediterranèu que compren lo lemosin, l'auvernhat, lo vivarodaufinenc e lo provençau generau.

vivarodaufinenc [o *aupenc-daufinenc*, *anfizonic/Anfizòna*, *nòrd-provençau* — evitar *daufinenc**, *provençau aupenc**, *aupenc**] - Dialècte nòrd-orientau de l'occitan. Se compausa dau *vivarodaufinenc* a l'oèst e de l'*aupenc* a l'èst.

vivarodaufinenc - Sosdialècte dau vivarodaufinenc parlat dins lei franjas sud de Forés, dins l'èst de Velai (vèrs Sinjau), dins lo nòrd de Vivarés, en Droma e dins lo sud d'Isèra. Es la mitat occidentala dau vivarodaufinenc. Dins l'estructuracion supradialectala, fa partida dau transoccitan.

Annèxe 2 - Glossari dei noms de varietats lingüisticas e dei toponims

Aquesta lista ajudarà lei non-especialistas a comprene lei noms occitans dei varietats lingüisticas, ja que son de mau trobar dins lei diccionaris e lei publicacions de dialectologia (tròp sovent redigidas en francés). Se'n dona de traduccions dins d'autrei lengas.

S'apondon lei toponims¹⁰⁴ correspondents perque pòdon designar de varietats lingüisticas, especialament dins l'òbra de Ronjat (pasmens se sap qu'una varietat lingüistica correspònd pas totjorn amb l'espaci de son toponim).

Lei noms següents son pas forçadament totei de concèptes valids, son ren qu'una *lista dei formas mençonadas*: un asterisc doble (**) marca leis agropaments contestables.

Autrei convencions: *m.* = nom masculin, *f.* = nom femenin, *arag.* = aragonés¹⁰⁵, *cat.* = catalan, *fr.* = francés, *it.* = italian, *esp.* = espanhòu, ? = forma gaire segura.

NOM DE VARIETAT LINGÜISTICA		TOPONIM CORRESPONDENT	
EN OCCITAN	DINS D'AUTREI LENGAS	EN OCCITAN	DINS D'AUTREI LENGAS
		Alès	fr. <i>Alès</i> (ancianament: <i>Alais</i>)
		Arle	fr. <i>Arles</i>
		Asp e Montfort	- cat. <i>Asp i Montfort</i> - esp. <i>Aspe y Monforte del Cid</i>
		Auriveta	it. <i>Olivetta San Michele</i>
		Baiona	fr. <i>Bayonne</i>
		Barciloneta	fr. <i>Barcelonnette</i>
		Bas/Baish Segura	- cat. <i>Baix Segura</i> - esp. <i>Vega Baja del Segura</i>
		Beura (riu)	- fr. <i>Bévère</i> - it. <i>Bevera</i>
		Biòt	fr. <i>Biot</i>
		Briva	fr. <i>Brive</i>
		Cabdet	- cat. <i>Cabdet</i> - esp. <i>Caudete</i>
		Campfranc	- arag. <i>Canfran</i> (?) - esp. <i>Canfranc</i>
		Canha de Mar	fr. <i>Cagnes-sur-Mer</i>

¹⁰⁴ Per lei critèris de gestion dei noms pròpris e dei gentilicis en occitan, vej. Sumien (2006: capítol XV).

¹⁰⁵ Seguissi la nòrma de la Societat de Lingüística Aragonesa, vej. <http://sociedat.googlepages.com/grafia>.

		Droma (riu)	fr. <i>Drôme</i>
		Embèrt	fr. <i>Ambert</i>
		Engolmés	fr. <i>Angoumois</i>
		Escranhòla	fr. <i>Escragnoles</i>
		Estela	- basco <i>Lizarra</i> - esp. <i>Estella</i>
		Fenolhedés (m.)	- fr. <i>Fenouillèdes (m.)</i> - cat. <i>Fenolledès (m.)</i> / <i>Fenolleda (f.)</i>
		Fontan (Vau de Ròia)	fr. <i>Fontan</i>
		Gatnat (?)	fr. <i>Gannat</i>
		Mons	fr. <i>Mons</i>
		Oesen (?)	fr. <i>Oisans</i>
		Òsca	- arag. <i>Uesca</i> - esp. <i>Huesca</i>
		Pèirapertusés	fr. <i>Peyreperthusès</i>
		Peïtau	fr. <i>Poitou</i>
		Petita Gavachariá/-ia	fr. <i>Petite Gavacherie</i>
		Prajalats	- it. <i>Pragelato</i> - fr. <i>Pragelas</i>
		Riam	fr. <i>Riom</i>
		Sant Estròpi (?) (Charanta)	fr. <i>Saint-Eutrope</i>
		Santonge (m.)	fr. <i>Saintonge (f.)</i>
		Selon de Provença	fr. <i>Salon-en-Provence</i>
		Tenda	- fr. <i>Tende</i> - it. <i>Tenda</i>
		Tièrn	fr. <i>Thiers</i>
		Trièvas (?) / Triève (?)	fr. <i>Trièves</i>
		Tula	fr. <i>Tulle</i>
		Ussèl	fr. <i>Ussel</i>
		Valàuria	fr. <i>Vallauris</i>
		Verdoble	fr. <i>Verdoble</i>
		Verdon de Mar, Lo (?)	fr. <i>Le Verdon-sur-Mer</i>
		Vichèi	fr. <i>Vichy</i>
		Vinzèla (fraccion de Bançat, prè de Suire)	fr. <i>Vinzelles (Bansat, Issoire)</i>
agenés	fr. <i>agenais</i>	Agen	fr. <i>Agen</i>
albigés	fr. <i>albigois</i>	Albi	fr. <i>Albi</i>
alguerés	- cat. <i>alguerès</i> - it. <i>algherese</i>	L'Alguer	- cat. <i>l'Alguer</i> - it. <i>Alghero</i>
alpenc, vej. aupenc			
anfizonic	- fr. <i>amphizonique</i> - it. <i>anfizonico</i>	Anfizòna	- fr. <i>Amphizone</i> - it. <i>Anfizona</i>
apitxat	cat. <i>apitxat</i>		
aquitan (vej. gascon)	fr. <i>aquitain</i>	Aquitània	fr. <i>Aquitaine</i>
aquitanopirenenc	- cat. <i>aquitanopirinenc</i> - fr. <i>aquitano-pyrénéen</i> - esp. <i>aquitano-pirenaico</i>		
aranés	esp. <i>aranés</i>	Aran (m.), Val/Vath/Vau d'Aran (f.)	esp. <i>Valle de Arán (m.)</i>
ariegés **	fr. <i>ariégeois</i>	Arièja	fr. <i>Ariège</i>
armanhaqués	fr. <i>armagnacais</i>	Armanhac	fr. <i>Armagnac</i>
arvernoborbonés	fr. <i>arverno-bourbonnais</i>		
arvernolemosin	fr. <i>arverno-limousin</i>		
arvernomediterranèu	- fr. <i>arverno-méditerranéen</i> - it.		

<i>arverno-mediterraneo</i>			
aspés	fr. <i>aspois</i>	Aspa (f.), Vath/Vau/Val d'Aspa (f.)	fr. <i>Vallée d'Aspe (f.)</i>
aupenc, alpeng	- fr. <i>alpin</i> - it. <i>alpino</i>	Aups (m.), Alps (m.)	- fr. <i>Alpes (f.)</i> - it. <i>Alpi (f.)</i>
aussalés	fr. <i>ossalois</i>	Aussau (m.), Vath/Vau/Val d'Aussau (f.)	fr. <i>Vallée d'Ossau (f.)</i>
auvernhat	fr. <i>auvergnat</i>	Auvèrnhe (m.), Auvèrnha (f.)	fr. <i>Auvergne (f.)</i>
balear	- cat. <i>balear</i> - esp. <i>balear</i>	illas Balearas	- cat. <i>illes Balears</i> - esp. <i>Islas Baleares</i>
barbonés, vej. borbonés **			
barcelonin	- cat. <i>barceloní</i> - esp. <i>barcelonés</i>	Barcelona	- cat. <i>Barcelona</i> - esp. <i>Barcelona</i>
bearnés, biarnés **	fr. <i>béarnais</i>	Bearn, Biarn	fr. <i>Béarn</i>
benasqués	- arag. <i>benasqués</i> - cat. <i>benasquès</i> - esp. <i>benasqués</i>	Vau/Vath/Val de Benàs (...de Benasc) (f.)	- arag. <i>Vall de Benàs, Val de Benás (f.)</i> - cat. <i>Vall de Benasc (f.)</i> - esp. <i>Valle de Benasque (m.)</i>
besierenc	fr. <i>biterrois</i>	Besièrs + Besierès	fr. <i>Béziers + Biterrois</i>
biarnés, vej. bearnés **			
bigordan	fr. <i>bigourdan</i>	Bigòrra	fr. <i>Bigorre</i>
borbonés, barbonés **	fr. <i>bourbonnais</i>	Borbonés, Barbonés	fr. <i>Bourbonnais</i>
bordalés	fr. <i>bordelais</i>	Bordèu	fr. <i>bordelais</i>
brageiragués	fr. <i>bergeracois</i>	Brageirac	fr. <i>Bergerac</i>
briançonés	fr. <i>briançonnais</i>	Briançon	fr. <i>Briançon</i>
brigasc	- fr. <i>brigasque</i> - it. <i>brigasco</i>	Ra Briga + Ra Briga Auta + Tèrra Brigasca	- fr. <i>La Brigue + Briga Alta + Pays Brigasque</i> - it. <i>Briga Marittima + Briga Alta + Paese Brigasco</i>
cairassenc, cairassier/-ièr/-èir/-èr	fr. <i>queyrassin, queyrassien</i>	Cairàs	fr. <i>Queyras</i>
calò occitan, calò provençau/-al	fr. <i>calo occitan, kaló provençal, occitano-rromani</i>		
catalon, chantalon **	fr. <i>cantalou, cantalien</i>	Cantal, Chantal, Cantau, Chantau	fr. <i>Cantal</i>
capcinés	- cat. <i>capcinès</i> - fr. <i>capcinois</i>	Capcir	- cat. <i>Capcir</i> - fr. <i>Capcir</i>
carcassés	fr. <i>carcassonnais</i>	Carcassona	fr. <i>Carcassonne</i>
carcinou/-òl	fr. <i>quercynois</i>	Carcin	fr. <i>Quercy</i>
castrés	fr. <i>castrais</i>	Castras	fr. <i>Castres</i>
cevenòu/-òl	fr. <i>cévenol</i>	Cevena, Cevenas	fr. <i>Cévennes</i>
chantalon, vej. catalon **			
charnègo	fr. <i>charnègo, charnègou, charnègue</i>		
churro	- arag. <i>churro</i> - cat. <i>xurro</i> - esp. <i>churro</i>	Comarcas Churras	- arag. <i>Comarcas Churras</i> - cat. <i>Comarques Xurres</i> - esp. <i>Comarcas Churras</i>
cisaupenc, isalpeng, aupenc orientau, alpeng oriental	it. <i>cisalpino, alpino orientale</i>	Valadas Occitanas	it. <i>Valli Occitane</i>
cispirenenc, vej. occitan transpirenenc			
comengés	fr. <i>commingeois</i>	Comenge	fr. <i>Comminges</i>

coseranés	fr. <i>couseranais</i>	Coseran	fr. <i>Couserans</i>
creissentés	fr. <i>croissantais</i>	Creissent	fr. <i>Croissant</i>
dauphinenc, dalfinenc (vej. vivaroaupenc)	- fr. <i>dauphinois</i> - it. <i>delfinese</i>	Daupinat, Dalfinat	- fr. <i>Dauphiné</i> - it. <i>Delfinato</i>
diés	fr. <i>diois</i>	Diá	fr. <i>Die</i>
donasanenc	fr. <i>don(n)ezanais</i>	Donasan	fr. <i>Don(n)ezan</i>
eivissenc	- cat. <i>eivissenc</i> - esp. <i>ibicenco</i>	Eivissa	- cat. <i>Eivissa</i> - esp. <i>Ibiza</i>
figon	fr. <i>figon, figoun</i>		
foissenc	fr. <i>fluxéen</i>	Fois	fr. <i>Foix</i>
forcauquierenc	fr. <i>forcalquiérais</i>	Forcauquier + Forcauquierés	fr. <i>Forcalquier + Pays de Forcalquier</i>
foresenc, forinat **	fr. <i>forézien</i>	Forés, Forin	fr. <i>Forez</i>
francitan	fr. <i>francitan</i>		
galloromanic	- cat. <i>gal·loromànic</i> - fr. <i>galloroman</i> - esp. <i>gallorrománico</i> , <i>galorromance</i> - it. <i>galloromanzo</i>	Galloromània	- cat. <i>Gal·loromània</i> - fr. <i>Galloromania</i> - esp. <i>Galorromania</i> - it. <i>Galloromania</i>
gapencés	fr. <i>gapençais</i>	Gapencés	fr. <i>Gapençais</i>
gapian	fr. <i>gapençais</i>	Gap	fr. <i>Gap</i>
gardiòu/-òl	it. <i>guardiolo</i>	La Gàrdia	it. <i>Guardia Piemontese</i>
gascon	- fr. <i>gascon</i> - esp. <i>gascón</i>	Gasconha	- fr. <i>Gascogne</i> - esp. <i>Gascuña</i>
gascon negre, vej. lanusquet			
gavaudanés, gevaudanés	fr. <i>gévaudanais</i>	Gavaudan, Gevaudan	fr. <i>Gévaudan</i>
gavòt	fr. <i>gavot</i>	Gavotina (f.)	fr. <i>Pays Gavot (m.)</i>
grenoblés	fr. <i>grenoblois</i>	Grenòble	fr. <i>Grenoble</i>
guianés	fr. <i>guyennais</i>	Guiana	fr. <i>Guyenne</i>
iberoromanic	- cat. <i>iberoromànic</i> - fr. <i>ibéroroman</i> - esp. <i>iberorrománico</i> , <i>iberorromance</i>	Iberoromània	- cat. <i>Iberoromània</i> - fr. <i>Ibéroromania</i> - esp. <i>Iberorromania</i>
inaupenc, inalpenc	- fr. <i>inalpin</i> - it. <i>inalpino</i>		
intraaupenc, intraalpenc	- fr. <i>intra-alpin</i> - it. <i>intraalpino</i>		
judeooccitan, judeoprovençau, judeocomtadin	fr. <i>judéo-occitan</i> , <i>judéo-provençal</i> , <i>judéo-comtadin</i> , <i>shuadit</i> , <i>chuadit</i> , <i>chouadit</i>		
lanusquet, parlar negre, gascon negre	fr. <i>landais, parler noir</i> , <i>gascon noir</i>	Lanas	fr. <i>Landes</i>
lemosin	fr. <i>limousin</i>	Lemosin	fr. <i>Limousin</i>
lengadocian	fr. <i>languedocien</i>	Lengadòc	fr. <i>Languedoc</i>
lheidatan	- cat. <i>lleidatà</i> - esp. <i>leridano</i>	Lhèida	- cat. <i>Lleida</i> - esp. <i>Lérida</i>
ligur	- it. <i>ligure</i> - fr. <i>ligure, ligurien</i>	Ligúria	- it. <i>Ligúria</i> - fr. <i>Ligurie</i>
limanhier/-èir/-ièr/-èr	fr. <i>limagnais, limagnien</i>	Limanha	fr. <i>Limagne</i>
lodevés	fr. <i>lodévois</i>	Lodeva	fr. <i>Lodève</i>
lomanhòu/-òl	fr. <i>lomagnol</i>	Lomanha	fr. <i>Lomagne</i>
luishonés	fr. <i>luchonnais</i>	Luishon, Banhèras de Luishon	fr. <i>Luchon</i> , <i>Bagnères-de-Luchon</i>
malhorquin	- cat. <i>mallorquí</i> - esp. <i>mallorquín</i>	Malhòrca	- cat. <i>Mallorca</i> - esp. <i>Mallorca</i>

marchés	fr. <i>marchois</i>	Marcha	fr. <i>Marche</i>
marensinòt, marensin	fr. <i>marensin</i>	Marensin	fr. <i>Marensin</i>
maritim	fr. <i>maritime</i>		
marselhés	fr. <i>marseillais</i>	Marselha	fr. <i>Marseille</i>
medioromanic **	fr. <i>médioroman</i>	Medioromânia **	fr. <i>Médioromanie</i>
mediterraneu	fr. <i>méditerranéen</i>		
menorquin	- cat. <i>menorquí</i> - esp. <i>menorquín</i>	Menòrca	- cat. <i>Menorca</i> - esp. <i>Menorca</i>
mentonasc	fr. <i>mentonnais</i> , <i>mentonasque</i>	Menton (localament [me ⁿ 'ta ⁿ])	fr. <i>Menton</i>
monegasc	fr. <i>monégasque</i>	Mónegue	fr. <i>Monaco</i>
montalbanés	fr. <i>montalbanais</i>	Montalban	fr. <i>Montauban</i>
montpelhierenc	fr. <i>montpellierain</i>	Montpelhièr	fr. <i>Montpellier</i>
murcian	esp. <i>murciano</i>	Múrcia	esp. <i>Murcia</i>
narbonés	fr. <i>narbonnais</i>	Narbona	fr. <i>Narbonne</i>
niçard	fr. <i>niçois, niçard, nissart</i>	Niça	fr. <i>Nice</i>
niçard costier/-ièr/-èir/-èr	fr. <i>niçois côtier, niçard</i> <i>côtier, nissart côtier</i>		
niçardoaupenc, niçardoalpenc	- fr. <i>niçardo-alpin</i> - it. <i>nizzardo-alpino</i>		
nimesenc	fr. <i>nîmois</i>	Nimes	fr. <i>Nîmes</i>
nontronés	fr. <i>nontronnais</i>	Nontron	fr. <i>Nontron</i>
occitan gris	it. <i>occitano grigio</i>	Zòna Grisa	it. <i>Zona Grigia</i>
occitan transpirenenc (/cispirenenc)	- arag. <i>occitano</i> <i>transpirinenco</i> (/cispirinenco) - esp. <i>occitano</i> <i>transpirenaico</i> (/cispirenaico)		
occitanoromanic	- cat. <i>occitanoromànic</i> - fr. <i>occitano-roman</i> - it. <i>occitanoromanzo</i> - esp. <i>occitanorrománico,</i> <i>occitanorromance</i>		
orlhagués	fr. <i>aurillacois</i>	Orlhac	fr. <i>Aurillac</i>
palharés	- cat. <i>pallarès</i> - esp. <i>pallarés</i>	Palhars	- cat. <i>Pallars</i> - esp. <i>Pallars</i>
panòcho	- esp. <i>panocho</i> - cat. <i>panotxo</i>		
parlange, vej. peitavin-santongés			
parlar negre, vej. lanusquet			
parlars protestants de Velai	fr. <i>parlers protestants du</i> <i>Velay</i>	auta vau/val/vath de Linhon	fr. <i>haute vallée du</i> <i>Lignon</i>
peiregordin, perigordin, peiregòrd, perigòrd	fr. <i>périgourdin</i>	Peiregòrd, Perigòrd	fr. <i>Périgord</i>
peitavin-santongés, parlange	fr. <i>poitevin-saintongeais</i> , <i>parlange, parlanjhe</i>	Peitau + Santonge	fr. <i>Poitou + Saintonge</i>
piemontés	it. <i>piemontese</i>	Piemont	it. <i>Piemonte</i>
pirenenc	- fr. <i>pyrénéen</i> - esp. <i>pirenaico</i>	Pirenèus (m.)	- fr. <i>Pyrénées (f.)</i> - esp. <i>Pirineos (m.)</i>
preiberic	- cat. <i>preibèric</i> - fr. <i>préibérique</i> - esp. <i>preibérico</i>		
provençau/-al	- fr. <i>provençal</i> - it. <i>provenzale</i>	Provença	- fr. <i>Provence</i> - it. <i>Provenza</i>
ribagorçan	- cat. <i>ribagorçà</i> - arag. <i>ribagorçano</i>	Ribagòrça	- cat. <i>Ribagorça</i> - arag. <i>Ribagorça</i>

	- esp. <i>ribagorzano</i>		- esp. <i>Ribagorza</i>
rodanenc	fr. <i>rhodanien</i>	Ròse	fr. <i>Rhône</i>
rodanodauhinenc	fr. <i>rhodano-dauphinois</i>		
rodanomediterranèu	fr. <i>rhodano-méditerranéen</i>		
roergàs	fr. <i>rouergat</i>	Roergue	fr. <i>Rouergue</i>
roiasc	- fr. <i>royasque</i> - it. <i>roiasco</i>	Val/Vau/Vath de Ròia	- fr. <i>Vallée de la Roya</i> - it. <i>Valle Roia</i>
rosselhonés	- cat. <i>rossellonès</i> - fr. <i>roussillonnais</i>	Rosselhon	- cat. <i>Rosselló</i> - fr. <i>Roussillon</i>
rumanés	fr. <i>romanaïs</i>	Rumans d'Isèra	fr. <i>Romans-sur-Isère</i>
sarladés	fr. <i>sarladais</i>	Sarlat	fr. <i>Sarlat</i>
sinjalon	fr. <i>yssingelais</i>	Sinjau	fr. <i>Yssingaux</i>
tarragonin	- cat. <i>tarragoní</i> - esp. <i>tarraconense</i>	Tarragona	- cat. <i>Tarragona</i> - esp. <i>Tarragona</i>
tolosan, tolosenc	fr. <i>toulousain</i>	Tolosa	fr. <i>Toulouse</i>
tortosin	- cat. <i>tortosí</i> - esp. <i>tortosino</i>	Tortosa	- cat. <i>Tortosa</i> - esp. <i>Tortosa</i>
transoccitan	fr. <i>transoccitan</i>		
transpirenenc, vej. occitan transpirenenc			
tricastin	fr. <i>tricastin</i>	Tricastin	fr. <i>Tricastin</i>
valencian	- cat. <i>valencià</i> - esp. <i>valenciano</i>	València + País Valencian	- cat. <i>València + País</i> <i>Valencià</i> - esp. <i>Valencia + País</i> <i>Valenciano</i>
valentinés	fr. <i>valentinois</i>	Valença	fr. <i>Valence</i>
vasadés	fr. <i>bazadais</i>	Vasats	fr. <i>Bazas</i>
vaudés	it. <i>valdese</i>	Valadas Vaudesas	it. <i>Valli Valdesi</i>
velaiés, velaiós **	fr. <i>vellave, velaunien</i>	Velai	fr. <i>Velay</i>
vivarés	fr. <i>vivarois</i>	Vivarés	fr. <i>Vivaraïs</i>
vivaroaupenc, vivaroalpenc	- fr. <i>vivaro-alpin</i> - it. <i>vivaro-alpino</i>		
vivarodauhinenc	fr. <i>vivaro-dauphinois</i>		
vivarovelaiés	fr. <i>vivaro-vellave</i>		
xipella	cat. <i>xipella</i>		

Referéncias

- Actes et mémoires du 1er Congrès international de langue et littérature du Midi de la France* (1957), Avignon: Palais du Roure
- ALAL = POTTE Jean-Claude (1975-1987) *Atlas linguistique et ethnographique de l'Auvergne et du Limousin*, Paris: CNRS, 2 vol.
- ALEPO = TELMON Tullio, & CANOBBIO Sabina (1985) (dir.) *Atlante linguistico ed etnografico del Piemonte occidentale: materiali e saggi*, Turin: Università di Torino / Regione Piemonte
- ALF = GILLIÉRON J., & EDMONT E. (1902-1914) *Atlas linguistique de la France*, Paris: Honoré Champion, 10 vol.
- ALG = SEGUIN Joan (1954-66) = SÉGUY Jean, *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, Paris: CNRS, 4 vol.
- ALHÉRAS Jacme (2001) = ALLIÈRES Jacques, *Manuel de linguistique romane*, coll. Bibliothèque de grammaire et de linguistique, Paris: Honoré Champion
- ALLOr = BOISGONTIER Jacques (1981-86) (collab. LOÏS MICHEL, Joan Maria PETIT) = BOISGONTIER Jacques (collab. Louis MICHEL, Jean-Marie PETIT) *Atlas linguistique et ethnographique du Languedoc oriental*, Paris: CNRS, 3 vol.
- ALMC = NAUTON Pèire (1958-63) = NAUTON Pierre, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, Paris: CNRS, 4 vol.

- ALP = BOUVIER Joan Glaudi, & MARTÈL Clàudia (1975-1986) = BOUVIER Jean-Claude, & MARTÈL Claude, *Atlas linguistique et ethnographique de la Provence*, París: CNRS
- ARTUSIO Lorenzo & AUDISIO Piermarco & GIRAUDO Gianni & MACARIO Eliano (2005) *Disiounari ousitan Roubilant-Roucavioun / Diccionari occitan Robilant-Rocavion / Dizionario occitano Robilante-Roccavione*, I-12020 La Ròcha: Chambrà d'Òc
- ARVEILLER Raymond (1967) *Étude sur le parler de Monaco*, Mònegue: Comité National des Traditions Monégasques
- AZARETTI Emilio (1989) "Un dialetto di transizione fra area ligure e occitanica: Olivetta San Michele" [Petracco Sicardi & Azaretti 1989: 63-230]
- BADIA I CAPDEVILA Ignasi (2002) *Diccionari de les llengües d'Europa*, coll. Diccionaris temàtics, Barcelona: Enciclopèdia Catalana
- BÈC Pèire (1963), vej. Bèc 1995
- BÈC Pèire (1968) = BEC Pierre, *Les interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans: essai d'aréologie systématique*, París: PUF
- BÈC Pèire (1970-71) = BEC Pierre (collab. Octave NANDRIS, Žarko MULJAČIĆ), *Manuel pratique de philologie romane*, París: Picard, 2 vol.
- BÈC Pèire (1972) "Per una dinamica novèla de la lenga de referéncia: dialectalitat de basa e diasistèma occitan", *Annales de l'Institut d'Études Occitanes* 4e série, tome II, n° 6 [citi la reed. dins Bèc 2002: 351-369]
- BÈC Pèire (1973) = BEC Pierre, *Manuel pratique d'occitan moderne*, coll. Connaissance des langues, París: Picard
- BÈC Pèire (1978), vej. Bèc 1995
- BÈC Pèire (1995) = BEC Pierre, *La langue occitane*, coll. Que sais-je? n° 1059, París: Presses Universitaires de France [1a ed. 1963, 4a ed. 1978, 6a ed. 1995]
- BÈC Pèire (2002) = BEC Pierre, *Per un país...: écrits sur la langue et la littérature occitanes modernes*, Peitieu: Institut d'Études Occitanes de la Vienne
- BONAUD Piare (1971) = BONNAUD Pierre, *Abrégé de grammaire auvergnate*, Clarmont-Ferrand: Cercle Occitan d'Auvergne-Auvèrnha Tèrra d'Òc
- BONAUD Piare (1981) = BONNAUD Pierre, *Terres et langages, peuples et régions* [tèsi], Clarmont-Ferrand: Cercle Terre d'Auvergne, 1981, 2 vol.
- BONAUD Piare (1999) = BONNAUD Pierre, *Nouveau dictionnaire général français-auvergnat* [NDGFA], 63340 Lenede: Créer
- BONAUD Piare (s.d. [1992]) = BONNAUD Pierre, *Grammaire générale de l'auvergnat à l'usage des arvernaisants* [GGA], coll. <Eubransa/Travaux> [Obranças/Travaux], Chamalèira: Cercle Terre d'Auvergne
- BONIN Marcèl (1984) = BONIN Marcel, *Dictionnaire général des patois bourbonnais*, Moulins: impr. Pottier
- BOUVIER Joan Glaudi (1976) = BOUVIER Jean-Claude, *Les parlers provençaux de la Drôme. Étude de géographie phonétique*, coll. Bibliothèque française et romane n° A-33, París: Klincksieck
- BOUVIER Joan Glaudi (1978) "L'occitan en Provença: lo dialècte provençau, sei limits e sei varietats", *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans*, vol. 5, n° 3, pp. 3-22 [i accedissi per la traduccion en francés, que citi: BOUVIER Joan Glaudi (2003b) = BOUVIER Jean-Claude, "L'occitan en Provence: le dialecte provençal, ses limites et ses variétés" (Bouvier 2003a: 11-25)]
- BOUVIER Joan Glaudi (2003a) = BOUVIER Jean-Claude, *Espaces du langage: géolinguistique, toponymie, cultures de l'oral et de l'écrit*, Ais de Provença: Publications de l'Université de Provence
- BOUVIER Joan Glaudi (2003b), vej. Bouvier 1978

- BOYER Enric, & GARDY Felip (2001) (dir.) = BOYER Henri, & GARDY Philippe *Dix siècles d'usages et d'images de l'occitan: des troubadours à l'Internet*, coll. Sociolinguistique, Paris: L'Harmattan
- BRONZAT Franc (1987) "Renaissance culturala e grafiá dins las Valadas Occitanas d'Italiá", [*Graphies, idéologies linguistiques...* 1987: 89-94]
- BRONZAT Franc (2008) = BRONZAT Franco, "La posizione linguistica del brigasco", <*A Vaštéra*> 44 [version en linha: http://www.vastera.it/rivista/44/pagine%2044/44_posizione_linguistica.htm]
- BRUN-TRIGAUD Guilena (1990) = BRUN-TRIGAUD Guylaine, *Le Croissant: le concept et le mot. Contribution à l'histoire de la dialectologie française au XIXe siècle*, coll. Série dialectologie, Lion: Centre d'Études Linguistiques Jacques Goudet
- BRUN-TRIGAUD Guilena (= BRUN-TRIGAUD Guylaine), & LE BERRE Yves, & LE DÙ Jean (2005) *Lectures de l'Atlas linguistique de la France de Gilliéron et Edmont: du temps dans l'espace*, Paris : CTHS
- CARRERA Aitor (2003) "Er occitan dera Val d'Aran: qüestions de variacion dialectau" [Lieutard & Verny 2003: 185-208]
- CARRERA Aitor (2007) *Gramatica aranesa*, Lhèida: Pagès
- CASERIO Joan Loïs (= CASERIO Jean-Louis), & COMMISSION DU VOCABULAIRE MENTONNAIS (2001) *Lexique français-mentonnais*, Menton: Société d'Art et d'Histoire du Mentonnais / Scòra Felibrenca Mentonasca <Scora Felibrenca Mentounasca>
- CASTELLANOS Carles (2000) *Llengua, dialectes i estandardització*, Barcelona: Octaedro
- CEROC (2008) = CENTRE D'ENSEIGNEMENT ET DE RECHERCHE D'OC, *Programme des études 2008-2009*, Paris: Université de Paris-Sorbonne Paris IV [version en linha: http://www.paris-sorbonne.fr/fr/IMG/pdf/CEROC_brochure08-09-2.pdf]
- CERQUIGLINI Bernard (2003) (dir.) *Les langues de France*, Paris: Presses Universitaires de France / Ministère de la Culture et de la Communication-DGLFLF
- CHABANÈU Camil (1876) = CHABANEAU Camille, *Grammaire limousine*, Paris: Maisonneuve [reed. 1980, Marselha: Laffitte Reprints]
- CHAMBON Joan Pèire & OLIVIER Felip (2000) (= CHAMBON Jean-Pierre & OLIVIER Philippe) "L'histoire linguistique de l'Auvergne et du Velay: notes pour une synthèse provisoire", *Travaux de linguistique et de philologie* 38: 83-153
- CHAMBON Joan Pèire (1996) = CHAMBON Jean-Pierre, "Pour l'étude linguistique des troubadours: traits amphizoniques dans la langue de Peire Cardenal", *Revue de linguistique romane* 60, pp. 73-109
- CHAMBON Joan Pèire (2004) = CHAMBON Jean-Pierre, "Les centres urbains directeurs du Midi dans la francisation de l'espace occitan et leurs zones d'influence: esquisse d'une synthèse cartographique", *Revue de linguistique romane* 269-270: 5-13
- COMPAN Andrieu (1971) = COMPAN André, *Anthologie de la littérature niçoise*, Tolon: L'Astrada <L'Astrado>
- COURTHIADE Marcel (2003) "le rromani: langue et littérature" [Cerquiglini 2003: 229-243]
- COURTHIADE Marcel (2007) "Jeu dialectes-langues", *Langues et cité* 9 [*La langue (r)romani*]: 6 [version en linha: http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/Langues_et_cite/langues_et%20cite9.pdf]
- DAHMEN Wolfgang (1985) *Étude de la situation dialectale dans le Centre de la France: un exposé basé sur l'Atlas linguistique et ethnographique du Centre*, Paris: CNRS [1a ed. en allemand, 1983: *Studien zur dialektalen Situation Zentralfrankreichs: eine Darstellung anhand des 'Atlas linguistique et ethnographique du Centre'*, coll. Romania Occidentalis vol. 11, Gerbrunn bei Würzburg: Wissenschaftlicher Verlag A. Lehmann]

- DALBERA Joan Felip (1984) = DALBERA Jean-Philippe, *Les parlers des Alpes Maritimes: étude comparative, essai de reconstruction* [tèsi], Tolosa: Université de Toulouse 2
- DALBERA Joan Felip (1986) = DALBERA Jean-Philippe, "Alpes-Maritimes dialectales: essai d'aréologie", *Travaux du Cercle Linguistique de Nice* 7-8 (1985-1986): 3-28
- DALBERA Joan Felip (2003) = DALBERA Jean-Philippe, "Les îlots liguriens de France" [Cerquiglini 2003: 125-136]
- DAUZAT Albèrt (1899) = DAUZAT Albert, *Morphologie du patois de Vinzelles*, Paris
- DAUZAT Albèrt (1915) = DAUZAT Albert, *Glossaire étymologique du patois de Vinzelles*. Montpelhièr: Societat d'Estudis Occitans, 1 vol. et 1 suplement
- DicPal = PALAI Simin (1932-1933), PALAY Simin, *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes* [reed. 1961, Paris: CNRS]
- DUFAUD Joannès (1986) *L'occitan nord-vivarais: région de La Louvesc*, Davézieux: Joannès Dufaud
- ELCOCK William Denis (1938) *De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais*, Paris: Droz [trad. esp. 2005: *Algunas afinidades fonéticas entre el aragonés y el bearnés*, coll. Cuadernos Jean-Joseph Sarrailh, Saragossa: Xordica]
- ESCOFFIER Simone (1958a) *La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du francoprovençal entre Loire et Allier: limites phonétiques et morphologiques* [tèsi], Mâcon: impr. Protat [edicion identica lo meteiz an: coll. Publications de l'Institut de Linguistique Romane de Lyon-vol. 11, Paris: Les Belles Lettres]
- ESCOFFIER Simone (1958b) *Remarques sur le lexique d'une zone marginale aux confins de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du francoprovençal*, coll. Publications de l'Institut de Linguistique Romane de Lyon-vol. 12, Paris: Les Belles Lettres
- FELICE Teodòr de (1973) = FELICE Théodore de, *Éléments de grammaire du parler de l'enclave protestante du Velay oriental*, Clarmont-Ferrand: Cercle Occitan d'Auvergne
- FELICE Teodòr de (1983) = FELICE Théodore de, *Le patois de la zone d'implantation protestante du nord-est de la Haute-Loire*, Paris: Champion + Genève: Slatkine
- FELICE Teodòr de (1989) = FELICE Théodore de, *Nouvelles recherches sur le patois de la zone d'implantation protestante du nord-est de la Haute-Loire accompagnés de textes de ce dialecte*, Paris: Champion + Genève: Slatkine
- FELICE Teodòr de (2004) = FELICE Théodore de, *Patois de la zone protestante de la Haute-Loire: noms propres, compléments grammaticaux et lexicaux*, Paris: Honoré Champion
- FONTAN Francés (2002) = FONTAN François *La nation occitane: ses frontières, ses régions*, numèro especiau *Lo Lugarn* 81 [1a ed. 1969, tèxt revisat en 1997 segon leis instruccions laissadas per l'autor]
- FORNER Werner (1986) "À propos du ligurien intémélien. La côte, l'arrière-pays" *Travaux du Cercle Linguistique de Nice* 7-8 (1985-1986): 29-62
- FORNER Werner (2001) "Le mentonnais entre toutes les chaises? Regards comparatifs sur quelques mécanismes morphologiques" [Caserio & al. 2001: 11-23]
- FULHET Joan (1993) = FEUILLET Jean, "Pour une approche strictement phonétique de l'identité linguistique ou dialectale" [Guillorel & Sibille 1993: 156-172]
- GARDETTE Pierre (1955) "Deux itinéraires des invasions linguistiques dans le domaine provençal" *Revue de linguistique romane* XIX: 183-196
- GARDETTE Pierre (1957) "Le français, le francoprovençal et le provençal dans le Bassin Rhodanien: les chemins d'invasion" [*Actes et mémoires...* 1957: 244-249]
- GLESSGEN Martin (2007) *Linguistique romane*, coll. U, Paris: Armand Colin
- GOEBL Hans (2002) (collab. Slawomir SOBOTA, Edgar HAIMERL) "Analyse dialectométrique des structures de profondeur de l'ALF", *Revue de linguistique romane* 261-262: 5-63
- GOEBL Hans (2003a) *Dialektometrische Studien anhand italo-romanischer, rätoromanischer und galloromanischer Sprachmaterialien aus AIS und ALF*, Tübingen: Niemeyer, 3 vol.

- GOEBL Hans (2003b) “Regards dialectométriques sur les données de l’*Atlas linguistique de la France (ALF)*: relations quantificatives et structurales de profondeur”, *Estudis romànics* 20: 59-118
- Graphies, idéologies linguistiques du XVIe au XXe siècle (Provence, Dauphiné, Vallées Occitanes d’Italie)* (1987) coll. Cahiers Critiques du Patrimoine n° 3, Marselha: Obradors Occitans de Provença
- GRASSI Corrado (1958) *Correnti e contrasti di lingua e cultura nelle Valli cisalpine di parlata provenzale e franco-provenzale. I: Le Valli del Cuneese e del Saluzzese*, coll. Pubblicazioni della Facoltà di Lettere e Filosofia-Università di Torino, Turin: Giappichelli
- GUILLOREL Hervé, & SIBILLE Joan (= SIBILLE Jean) (1993) (dir.) *Langues, dialectes et écriture: les langues romanes de France. Actes du colloque de Nanterre des 16, 17 et 18 avril 1992*, Paris: Institut d’Études Occitanes / Institut de Politique Internationale et Européenne
- GUITER Enric (1955) *Els altres Capcirs*, Actas VII Congreso Internacional de Lingüística Románica, Barcelona: s.n.: 706-735
- IEC (1997) = INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS, *Documents normatius, 1962-1996 (amb les novetats del diccionari)*, coll. Biblioteca filològica n° 32, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans
- IEC (2001) = INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS, *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I: Fonètica. II: Morfologia*, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2 fasc. [1a ed. 1990-1992]
- IEC (2003) = INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS, *El català de l’Alguer: un model d’àmbit restringit*, coll. Biblioteca filològica n° 48, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans
- JAGUENEAU Liliane (1987) *Structuration de l’espace linguistique entre Loire et Gironde: analyse dialectométrique des données phonétiques de l’Atlas linguistique et ethnographique de l’Ouest* [tèsi], Tolosa: Université de Toulouse-Le Mirail
- Juifs et source juive en Occitanie* (1988) [recueilli d’articles], Valdariás: Vent terral
- KIRSCH F. Peter, & KREMnitz Jòrdi (= KREMnitz Georg), & SCHLIEBEN-LANGE Brigitte (2002) *Petite histoire sociale de la langue occitane: usages, images, littérature, grammaires et dictionnaires*, coll. Cap al Sud, 66140 Canet: Trabucaire [actualizacion e traduccion parciala de LRL, vol. V-2]
- KLOSS Heinz (1978) *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*, coll. Sprache der Gegenwart-Schriften des Instituts für Deutsche Sprache n° 37, Düsseldorf: Schwann [1a ed. 1952, Munic: Pohl]
- KÖNIG Werner (1978) (collab. Hans-Joachim PAUL) *DTV-Atlas zur deutscher Sprache: Tafeln und Texte mit Mundart-Karten*, Munic: Deutscher Taschenbuch Verlag
- LABOV William (1972) *Sociolinguistic patterns*, Filadèlfia: University of Pennsylvania Press
- LAFONT Robèrt (1951) = Lafont Robert, *Phonétique et graphie du provençal: essai d’adaptation de la réforme linguistique occitane aux parlers de Provence*, Tolosa: Institut d’Études Occitanes [reed. 1960] [actualizat dins Lafont 1972]
- LAFONT Robèrt (1972) *L’ortografia occitana, lo provençau*, Montpelhièr: Universitat de Montpelhièr III-Centre d’Estudis Occitans [actualizacion de Lafont 1951]
- LAFONT Robèrt (1979) *Nani monsur*, coll. Documents n° 6, Valdariás: Vent Terral
- LAFONT Robèrt (1987) = Lafont Robert, *Clefs pour l’Occitanie*, coll. Clefs, Paris: Seghers [1a ed. 1971]
- LAFONT Robèrt (1991) *Temps tres*, coll. Internacional, Perpignan: Trabucaire
- LAFONT Robèrt (1996) “Un còp èra e uèi: lo subjècte occitan”, *La Revista Occitana* 4: 45-76 [trad. fr. “Autrefois et aujourd’hui: le sujet occitan”, Lafont 1997: 189-223]

- LAFONT Robèrt (1997) = Lafont Robert, *Quarante ans de sociolinguistique à la périphérie*, coll. Sociolinguistique, París: L'Harmattan
- LAFONT Robèrt (1999a) "L'espectacle d'Orlhac" [Lafont 1999b: 99-108]
- LAFONT Robèrt (1999b) *Pecics de mièg sègle*, coll. Culture occitane, 24680 Gardona: Fédérop
- LAFÒSSA Calixte (1878a) = LAFOSSE Calixte <La manoore de vé Rumans>, Grenoble: Xavier Drevet
- LAFÒSSA Calixte (1878b) = LAFOSSE Calixte <Legenda rumanaisa — L'òme de Chagrio>, dins *Bulletin de la Société d'Archéologie et de Statistique de la Drôme* [Valença] XII: 248-53
- LIEUTARD Arvèi, & VERNY Maria Joana (2003) (ed.) = LIEUTARD Hervé, & VERNY Marie-Jeanne, *Nouvelle recherche en domaine occitan: actes du colloque Jeunes chercheurs ReDòc (UMR 5475), avril 2002*, coll. Lo Gat Negre, Montpelhièr: ReDòc-CEO-Université Paul Valéry
- LRL = HOLTUS Günter, & METZELTIN Michael, & SCHMITT Christian (1991) (dir.) *Lexikon der Romanistischen Linguistik. Vol. V-2: Okzitanisch, Katalanisch*, Tübingen: Niemeyer
- MARTÈL Felip (1983) "L'espandi dialectau occitan alpenc: assag de descripcion", <Novèl Temp> [Novèl Temps] 21: 4-36
- MARTÍNEZ ARRIETA Santiago, & SUMIEN Domergue (2006) "Els lligams entre català i occità: alguns problemes de representació, descripció i estandardització" [*Miscel·lània Joan Veny*, vol. 8: 111-140]
- MASSOURRE Joan Loís (2005) = MASSOURRE Jean-Louis, *Le gascon "lengatge estranh"*, coll. Langues et civilisations romanes, Vilanuèva d'Òlt: Le Luy de France / J.-L. Massourre
- Miscel·lània Joan Veny*, vol. 8 (2006), Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat
- MOLHO Mauricio (1964) *El Fuero de Jaca: edición crítica*, Saragossa: Escuela de Estudios Medievales - Instituto de Estudios Pirenaicos
- MOLHO Mauricio (1978) "Collection diplomatique de Jaca: chartes occitanes (1255-1309)", *Archivo de Filología Aragonesa* 22-23: 193-250
- MOLIN Bernat (s.d. [2005]) = MOULIN Bernard, *Grammaire occitane: le parler bas-vivarois de la région d'Aubenas*, s.l.: Section Vivaroise de l'Institut d'Études Occitanes
- MORIANI Roberto (1989) "<Figun e Figünia>" <Nò d'áigüra> 11: 28-29 (tanben mapa p. 38)
- MOSTIER Loís (2007) = MOUTIER Louis [ed. Joan Claudi RIXTE = Jean-Claude RIXTE] *Dictionnaire des dialectes dauphinois*, s.l.: IEO-Drôme / ELLUG
- MOUTIER, vej. Mostier
- NAGORE LAÍN Francho (2001) "Los Pirineos: un nexo de unión entre el occitano y el aragonés", *Revista de Filología Románica* 18: 261-296 [en linha: <http://revistas.ucm.es/fl/0212999x/articulos/RFRM0101120261A.PDF>]
- NAUTON Pèire (1964) = NAUTON Pierre, "Le dialecte brivadois (aperçu commaire)", *Almanach de Brioude* 1964: 9-44
- NAUTON Pèire (1974) = NAUTON Pierre, *Géographie phonétique de la Haute-Loire*, coll. Publications de l'Institut de Linguistique Romane de Lyon, París: Les Belles Lettres
- OMELHIÈR Cristian (2003) *Petit dictionnaire français-occitan d'Auvergne*, coll. Parlem, Orlhac: Ostal del Libre
- PALAI, vej. DicPal
- PETRACCO SICARDI Giulia, & AZARETTI Emilio (1989) (dir.) *Studi linguistici sull'anfizona Liguria-Provenza*, Alexàndria (Itàlia): Edizioni dell'Orso
- PIC Francés (1990) (dir.) = PIC François, *L'identité occitane: réflexions théoriques et expériences. Actes du colloque de Béziers, 4, 5 et 6 septembre 1986*, Montpelhièr: Section française de l'Association internationale d'Études Occitanes
- PIGNON Jacques (1960) *L'évolution phonétique des parlers du Poitou*, París: D'Artrey

- POJADA Patrici (2000) = POUJADE Patrice, *Identité et solidarités dans les Pyrénées: essai sur les relations humaines (XVIe-XIXe siècles)*, coll. Aldus, Aspet: Pyrègraph
- QUINT Nicolas (1991) *Le parler marchois de Saint-Priest-la-Feuille (Creuse)*, Lemòtges: La Clau Lemosina
- QUINT Nicolas (1996) *Grammaire du parler occitan nord-limousin marchois de Gartempe et de Saint-Sylvain-Montaigut (Creuse)*, Lemòtges: La Clau Lemosina
- QUINT Nicolas (2002) "Le marchois: problèmes de norme aux confins occitans" [Caubet & al. 2002: 63-76]
- RAVIÈR Xavier (1991) = RAVIER Xavier, "347. Okzitanisch: Areallinguistik / Les aires linguistiques" [LRL: vol. V-2 pp. 80-105]
- REI-BÈTHVÉDER Nicolau (2004) *Dictionnaire français-occitan (gascon toulousain)*, s.l.: IEO
- REICHEL Karl-Heinz (1991) *Les parlers du Puy de Dôme et parlers voisins au NO et à l'E*, coll. Obranças <Eubrança> /Travaux, Chamalèira: Cercle Terre d'Auvergne
- REVÈST Laurenç (s.d. [2008]) "La langue d'oc ou langue occitane" [presentacion sintetica dei dialèctes occitans dins lo País Niçard; en linha: <http://ccocpaisnissart.chez-alice.fr/ccocpn/lengadoc.htm>]
- Rj = RONJAT Juli (1930-1941) = RONJAT Jules, *Grammaire istorique [sic] des parlers provençaux modernes*, 4 vol. [reed. 1980, Marselha: Laffitte Reprints, 2 vol.]
- SAUZET Patric (s.d. [ans 2000]) = SAUZET Patrick "Proposition concernant la désignation de l'occitan dans la norme ISO", article fòra sèria de *Lingüística occitana* [en linha: <http://www.revistadoc.org/articles.php?lng=fr&pg=530>]
- SEPHIHA Haïm Vidal (1988) "Problématique du judéo-espagnol et des judéo-langues" [*Juifs et source juive en Occitanie* (1988): 211-218]
- SIBILLE Joan (2007) = SIBILLE Jean, *La passion de saint André, édition critique suivie d'une étude linguistique comparée*, Paris: Honoré Champion
- SUREDA Pol (2003) "La divisió administrativo-territorial de Catalunya: panoràmica històrica i estat de la qüestió" [sit web *El Talp*: <http://webs.racocatala.cat/eltalp/dtc3.htm>]
- TDF = MISTRAL Frederic (1879-1886) = MISTRAL Frédéric, *Lo Tresaur dau Felibritge <Lou Tresor dóu Felibritge>: Dictionnaire provençal-français*, Ais de Provença: Remondet-Aubin [reed. 1979, Ais de Provença: Edisud, 2 vol.]
- TOMÁS ARIAS Xavier (2006) "L'aragonès, l'angoixa d'una llengua mancada de planificació lingüística" [en linha sus lo sit de la Societat de Lingüística Aragonesa: <http://sociedat.googlepages.com/descargas>]
- TORTOLON Carles de (1890) = TOURTOULON Charles de, "Classification des dialectes" [comunicacion au Congrès de Filologia Romanica de Montpelhièr de 1890], *Revue des langues romanes* t. XXXIV: 130-176
- TORTOLON Carles de, & BRENGUIÈR Octavian (1876) = TOURTOULON Charles de, & BRINGUIER Octavien, *Étude sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl (avec une carte)*, Paris: Imprimerie Nationale [reed. 2004, 19510 Mas Seren / 87380 Meusac: Institut d'Estudis Occitans dau Lemosin/Lo Chamin de Sent Jaume]
- TOSO Fiorenzo (2008) "Il brigasco e l'olivettese tra classificazione scientifica e manipolazioni politico-amministrative" *Intemelion* 14: 103-134 [version en linha: <http://www.intemelion.it/toso-bri.pdf>]
- TUAILLON Gaston (1964) "Limite nord du provençal à l'est du Rhône", *Revue de linguistique romane* 28: 127-142
- TUAILLON Gaston (1972) "Le francoprovençal: progrès d'une définition", *Travaux de linguistique et de littérature* vol. X/1: 293-339
- VENY Joan (1993) *Els parlars catalans*, coll. Raixa, Palma: Moll [1a ed. 1982]

VIGUIÈR Maria Clara (1988) = VIGUIER Marie-Claire, “Le judéo-occitan existe... essai sur la «lenga juzieva»”, in *Juifs et source juive en Occitanie* (1988): 193-209 [version en linha: http://w3.framespa.univ-tlse2.fr/revue/articles_fiche.php?id=53]
WEINREICH Uriel (1954) “Is a structural dialectology possible?”, *Word* 10, 2-3: 388-400
WÜEST Jakob (1969) “Sprachgrenzen im Poitou”, *Vox Romanica* 28: 14-58

© **Linguistica Occitana** 7 (setembre de 2009) [www.revistadoc.org]

© Domergue SUMIEN

Ais de Provença

